

Eindrapport

“Ik laat je niet alleen”

Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van
gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus

Datum publicatie:

31 mei 2019

Uitvoering:

Academische Werkplaats Risicojeugd

p.a. Intermetzo

Postbus 94

7200 AB Zutphen

E: info@awrj.nl

W: www.awrj.nl

Auteurs:

Bram de Heide, MSc.

Melissa van Dorp, MSc.

Drs. Monika Scholten

dr. Eva Mulder

mr.dr. Lieke van Domburgh

prof.dr. Arne Popma

In opdracht van:

JeugdzorgNederland

Met dank aan:

De professionals en jongeren voor hun bijdrage aan dit project.

VOORWOORD

Voor u ligt het eindrapport over het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”. Dit onderzoeksproject is uitgevoerd door de Academische Werkplaats Risicojeugd (AWRJ). De opdracht aan de AWRJ was om met het “veld” – JeugdzorgPlus-instellingen – een definitie te ontwikkelen van gedwongen afzonderen en op basis daarvan een eerste meting van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen uit te voeren. Daarmee is het onderzoeksproject een belangrijke stap richting het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Het project is in oktober 2018 gestart en loopt af in mei 2019. De afgelopen maanden hebben de onderzoekers van de AWRJ nauw samengewerkt met de instellingen en jongeren om tot een definitie en registratievoorstel te komen. Op basis daarvan heeft een nulmeting gedwongen afzonderen plaatsgevonden in de JeugdzorgPlus-instellingen. De gegevens die in het kader van deze exercitie zijn verzameld, vormen de basis voor het rapport dat u nu voor u heeft. In dit rapport wordt beschreven hoe de definitie van gedwongen afzonderen ontwikkeld is en wat het voorstel voor de definitie en registratie van gedwongen afzonderen is. Vervolgens wordt het implementatieproces van de nulmeting beschreven en het huidige aantal gedwongen afzonderingen gedurende de nulmeting vastgesteld, afsluitend met een opsomming van aanbevelingen voor vervolgstappen om tot het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus te komen.

INHOUD

VOORWOORD	3
INHOUD	4
INLEIDING EN VRAAGSTELLING	5
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksopzet	6
3. Leeswijzer	7
METHODE	8
1. Opstellen van de concept definitie	8
2. Nulmeting	8
RESULTATEN FASE I: DEFINITIE EN REGISTRATIE	10
1. De definitie	10
2. Voorstel voor registratie	19
RESULTATEN FASE II: NULMETING EN OBSERVATIES	21
1. Nulmeting	21
2. Observaties	28
CONCLUSIE EN ADVIES	33
1. Conclusie.....	33
2. Aanbevelingen	34
GERAADPLEEGDE LITERATUUR.....	41
BIJLAGEN	46
Bijlage 1: Literatuurverkenning	46
Bijlage 2: Delphi-onderzoek.....	56
Bijlage 3: Focusgroepen.....	68
Bijlage 4: Registratieformulier	76
Bijlage 5: Registratiehandleiding	78

INLEIDING EN VRAAGSTELLING

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In het voorjaar van 2018 verscheen, in reactie op de evaluatie van de Jeugdwet, het actieprogramma 'Zorg voor de Jeugd' van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). In het actieprogramma werd gesteld dat het gedwongen afzonderen van jongeren een ingrijpende maatregel is die als strafmaatregel kan worden ervaren en een risico kan vormen op een traumatische ervaring. Er werd gesteld dat gedwongen afzonderen in 2022 moet zijn teruggebracht naar nul (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018). In diezelfde periode spraken elf JeugdzorgPlus-instellingen in Nederland de ambitie uit gedwongen afzonderen van jongeren die in een JeugdzorgPlus-instelling verblijven, in de toekomst niet dan wel zo min mogelijk in te zetten (Jeugdzorg Nederland, 2018). Deze intenties vormden de aanleiding voor het onderzoeksproject dat in oktober 2018 onder de titel "Ik laat je niet alleen" van start ging en wordt uitgevoerd door de Academische Werkplaats Risicojeugd in samenwerking met JeugdzorgPlus-instellingen. Doel van dit onderzoeksproject is om de randvoorwaarden te onderzoeken waaronder gedwongen afzondering duurzaam kan worden teruggebracht.

1.2 "Ik laat je niet alleen" in de context van ontwikkelingen en opgaven voor JeugdzorgPlus

Het onderzoeksproject "Ik laat je niet alleen" staat niet op zichzelf. Het is één van de schakels in een grotere keten van ontwikkelingen en opgaven die JeugdzorgPlus-instellingen betreffen. Een eerste belangrijke opgave gaat over het verminderen van het aantal plaatsingen en de lengte van deze plaatsingen in JeugdzorgPlus-instellingen. Op basis van onderzoek naar de rechtspositie van jongeren in de gesloten jeugdzorg in de periode 2008-2017 stelde De Jong-Kruijf (2019) in haar proefschrift vast dat een machtiging voor gesloten plaatsing vaak het gevolg is van het niet voorhanden zijn van passende alternatieven in de kinder- en jeugdpsychiatrie, vormen van gespecialiseerde pleegzorg, zoals gezinshuizen of andere vormen van jeugdzorg. De Jong-Kruijf stelde ook vast dat de verblijfsperiode in JeugdzorgPlus vaak langer is dan wenselijk en dat de aanleiding en het doel van de behandeling niet altijd duidelijk zijn (De Jong-Kruijf, 2019).

De tweede opgave betreft het verbeteren van de rechtspositie van jongeren in JeugdzorgPlus. Het kader van de Jeugdwet laat veel ruimte aan instellingen om vrijheidsbeperking te definiëren en uit te voeren, zonder dat er in het wettelijk kader rechtsbeschermende waarborgen zijn opgenomen die jongeren beschermen tegen het oneigenlijk inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen (Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, 2018). In een recent onderzoek concludeert Defence for Children (2019) dat er sprake is van een systeem waarin vergaande vrijheidsbeperking van kinderen mogelijk is, zonder dat daar voldoende rechtswaarborgen voor kinderen tegenover staan zoals gedefinieerd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK; 2002). Instellingen hebben veelal wel protocollen en richtlijnen opgesteld, maar er is geen wettelijk kader, waaraan deze protocollen kunnen worden getoetst. Deze protocollen en kaders kunnen sterk verschillen tussen de instellingen. Dit betekent ook dat de aard en omvang van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen niet eenduidig wordt vastgelegd.

De derde opgave vloeit hieruit voort. Het kwaliteitskader dat de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) hanteert (Jeugdzorg Nederland, 2008), is verouderd. Het werd opgesteld in 2008, de periode dat JeugdzorgPlus in ontwikkeling was, en wordt op dit moment herzien. Naast een wettelijk kader

ontbreekt daarmee ook een actueel overkoepelend inhoudelijk kwaliteitskader, op basis waarvan de werkwijze in JeugdzorgPlus-instellingen kan worden getoetst.

Als vierde opgave geldt het verminderen van het spanningsveld tussen de praktijk van schaarste aan (passend) personeel en het belang van het creëren van een veilig leefklimaat voor jongeren. In veel instellingen speelt het probleem van een gebrek aan (voldoende) geschoold personeel en is er sprake van veel wisseling in het personeelsbestand op de leefgroepen. De professional speelt een centrale rol in het bevorderen van de (relationele) veiligheid van jongeren, maar weet zich in deze rol niet voldoende ondersteund. Deze opgave is tweeledig en gaat over het opvangen van het tekort aan personeel en het adequaat toerusten van professionals met handvatten om de (relationele) veiligheid te bevorderen en een veilig leefklimaat voor de jongeren neer te zetten.

Tot slot is de vijfde opgave om het perspectief van de organisatie te verbreden. Men richt zich hierbij op intersectorale samenwerking, gebaseerd op een intersectorale visie op de behandeling van jongeren met specifieke (gedrags)problematiek en andere psychische problemen. Dit is van groot belang om blijvend goede zorg te kunnen bieden voor jongeren.

Dit palet aan opgaven schetst de brede context waarbinnen JeugdzorgPlus-instellingen de ambitie om gedwongen afzondering te verminderen, hebben geformuleerd.¹ Het geeft bovendien richting aan perspectieven en kansen op een duurzame vermindering van gedwongen afzondering. Maar het palet aan opgaven laat vooral zien dat de ambitie om te stoppen met gedwongen afzondering begint bij het scheppen van randvoorwaarden ten aanzien van definitie en registratie.

1.3 Doel- en vraagstelling van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”

Het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” onderzoekt de randvoorwaarden voor een duurzame vermindering van gedwongen afzonderen. In het onderzoeksproject wordt met het veld – JeugdzorgPlus-instellingen – een eerste stap gezet in een langer traject dat zich richt op een JeugdzorgPlus waarin gedwongen afzonderen zoveel mogelijk is teruggedrongen.

Deze stap bestaat uit het ontwikkelen van een door het veld gedragen en bekrachtigde definitie van gedwongen afzonderen en een voorstel voor de registratie daarvan. Als JeugdzorgPlus-instellingen en het ministerie van VWS het wenselijk achten gedwongen afzonderen te verminderen of te stoppen, is het noodzakelijk te weten waarmee men precies wil stoppen. Hiervoor is een gedragen definitie van gedwongen afzonderen nodig. Daarnaast is een betrouwbare en nauwgezette registratie door de instellingen van belang om inzicht te krijgen in hoe vaak en in welke vorm gedwongen afzonderen voorkomt. Deze informatie vormt de basis voor leren en verbeteren. Hoewel de toepassing van gedwongen afzonderen van jongeren wel wordt vastgelegd door de individuele instellingen, bestaat er momenteel geen eenduidige manier van registratie, monitoring en rapportage van gedwongen afzonderen en de toepassing van andere vrijheidsbeperkende interventies in JeugdzorgPlus instellingen.

2. Onderzoeksopzet

2.1 Fasering in het onderzoek

Het onderzoek bestond uit twee fasen. In de eerste fase werd met behulp van een literatuurverkenning en kwalitatief onderzoek gewerkt aan een algemene definitie van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Deze definitie moest voldoende duidelijk zijn, eenduidig te interpreteren zijn, het hele begrip omvatten en het veld moest aan de hand van de definitie kunnen registreren. De definitie moest gedragen worden door het veld, waarvoor in de eerste fase van het

¹ Deze opgaven worden onderkend en uitgewerkt in het recent verschenen actieplan ‘De best passende zorg voor kwetsbare jongeren’ (2019) van de Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd.

onderzoek is gekozen voor kwalitatieve onderzoeksmethoden om het veld intensief te betrekken in de totstandkoming van de definitie. Na het aandragen van een definitie en registratievoorstel, is in de tweede fase van het project gestart met een nulmeting van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in alle JeugdzorgPlus-instellingen. Hiertoe werd gedwongen afzonderen op basis van een eenduidige registratie gemeten en geanalyseerd. Gedurende het gehele onderzoeksproject hebben het kwalitatieve onderzoek naar gedwongen afzonderen, observaties bij het lerend netwerk en werkbezoeken, inzichten opgeleverd voor de vervolgstappen voor het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen.

2.2 Onderzoeksmatig innoveren

“Ik laat je niet alleen” is opgezet als vorm van actie-onderzoek. Bij actieonderzoek gaat het om een vorm van onderzoeksmatig innoveren in de praktijk, waarbij kennisontwikkeling en praktijkervaringen nauw met elkaar zijn verbonden (Cornelissen, 2009). Er is sprake van een wisselwerking, waar de onderzoekers de gevonden inzichten omzetten in praktische handvatten en deze terugkoppelen naar het veld. De ontwikkelingen die daaruit voortkomen, worden wederom onderzocht en teruggekoppeld om vervolgens gezamenlijk de volgende stap te kunnen zetten.

2.3 Onderzoek binnen een lerend netwerk

Alle JeugdzorgPlus-organisaties nemen deel aan het onderzoeksproject. Vanaf het begin is per instelling en/of locatie een ambassadeur c.q. projectleider ‘benoemd’ die het project “Ik laat je niet alleen” binnen de instelling handen en voeten gaf. Deze ambassadeurs zijn gedurende het project elke zes weken bijeengekomen in een gezamenlijke bijeenkomst waarin ervaringen konden worden uitgewisseld en praktijken werden gedeeld. Zij vormden een ‘lerend netwerk’. Daarnaast zijn jongeren uit JeugdzorgPlus-instellingen, ervaringsdeskundigen, zorgprofessionals en managers (directeuren/ bestuurders) betrokken bij het onderzoek naar de definitie. Gedurende de nulmeting zijn de contactpersonen voor de registratie in de instellingen nauw betrokken bij de vragen die opkwamen rondom het registreren van gedwongen afzondering. Voor onderzoekers vormden alle ontmoetingen met de deelnemers in dit project – in individuele gesprekken, tijdens werkbezoeken, en in overleggen – bronnen voor observatie en een bron voor kennisontwikkeling die expliciet wordt meegenomen in dit project.

Door deze aanpak is niet alleen een definitie van gedwongen afzonderen ontwikkeld en een eerste nulmeting gedaan, maar hebben de ambassadeurs binnen hun instellingen en daarbuiten ook een beweging gecreëerd, waarin wordt gezocht naar alternatieven voor gedwongen afzonderen. Het lerend netwerk “Ik laat je niet alleen” bood een platform om ervaringen en praktijken uit te wisselen en van elkaar te leren. Andersom sloot het onderzoeksproject aan op bewegingen die binnen instellingen al in gang gezet waren en kon het project deze bewegingen samen brengen en versterken.

3. Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgezet; het volgende hoofdstuk beschrijft de methoden die zijn gebruikt in het onderzoek. In de daaropvolgende hoofdstukken worden opeenvolgend de resultaten uit de eerste en de tweede fase van het onderzoek weergegeven. Ten slotte wordt afgesloten met de conclusie van de bevindingen en aanbevelingen voor het duurzaam verminderen van gedwongen afzonderen.

METHODE

1. Opstellen van de concept definitie

Het onderzoek kent verschillende in elkaar grijpende onderdelen:

1. Er is een literatuurverkenning gedaan. Daarbij zijn artikelen over vrijheidsbeperking, mogelijke alternatieven voor gedwongen afzonderen en wetteksten geraadpleegd.
2. Per JeugdzorgPlus-instelling zijn ambassadeurs benoemd die gedurende het onderzoeksproject elke zes weken bij elkaar kwamen in ambassadeursbijeenkomsten, en die binnen de instelling voor draagvlak en deelname aan het onderzoek hebben gezorgd.
3. Om te komen tot een eerste concept definitie is het JeugdzorgPlus werkveld bevraagd via een Delphi methode. Daarbij werden in twee rondes via de email vragen gesteld. De vragen in de eerste ronde waren gebaseerd op de literatuurverkenning en de uitkomsten van de eerste ambassadeursbijeenkomst (zie Bijlage 2.1). In de tweede ronde bestond de vragenlijst uit een terugkoppeling van de gevonden consensus en verdiepende vragen over de vraagstukken waar tegenstrijdige antwoorden naar voren kwamen (zie Bijlage 2.3). Om te voorkomen dat eenzijdige perspectieven belicht zouden worden, hebben professionals uit alle beroepsgroepen en uit verschillende JeugdzorgPlus-instellingen deelgenomen. De verdeling van de deelnemers per beroepsgroep staat in Tabel 1.
4. Vervolgens zijn er vier focusgroepen georganiseerd met zowel jongeren als professionals. Het doel van de focusgroepen was het operationaliseren van de voorlopige definitie, die uit het Delphi-onderzoek naar voren kwam. Daarnaast werd een verdiepende slag geslagen door in gesprek te gaan over de uitvoering van gedwongen afzonderen in de praktijk. De deelnemers voor de focusgroepen zijn geworven via de bij het project betrokken ambassadeurs van de JeugdzorgPlus-instellingen. Tevens hadden de professionals in de focusgroepen de mogelijkheid om vragen te noteren die voorgelegd werden in de focusgroepen voor jongeren.

Tabel 1

Deelnemers Delphi-onderzoek per beroepsgroep

Beroepsgroep	Aantal
Jeugdzorgwerker	2
Pedagogisch medewerker	5
Teamleider*	4
Gedragswetenschapper	7
Hoofd behandeling	4
Directeur	3
Verpleegkundige	2
Jongeren	2

*Waaronder ook manager behandelgroep, zorg-coördinator en projectmanager.

2. Nulmeting

Per organisatie heeft de ambassadeur, verbonden aan het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”, een contactpersoon voor de registratie aangedragen. Deze contactpersoon kreeg de opdracht gedurende de nulmeting de verantwoordelijkheid te dragen voor het aandragen van data ten behoeve van de nulmeting en het intern uitdragen van de exercitie. Daarnaast was deze contactpersoon gedurende de nulmeting hierover het aanspreekpunt voor zowel de medewerkers van de organisatie als de onderzoekers van het onderzoeksproject.

Omdat elke JeugdzorgPlus-organisatie een andere registratiewijze- of systeem hanteert, was het van belang goed zicht te krijgen op de bestaande registratiewijze binnen de organisaties. Voor aanvang

van de nulmeting ontving de contactpersoon het registratieformulier gedwongen afzonderen en een bijbehorende handleiding (zie Bijlagen 4 en 5). Aan de hand van dit formulier werd besproken welke elementen al wel of nog niet binnen de organisatie vastgelegd werden. Vervolgens werd op basis van deze informatie in overleg met de contactpersoon bepaald op welke wijze de nulmeting het beste ingebed kon worden in de bestaande registratiewijze. Bepaald werd wat haalbaar was voor de organisatie: medewerkers het registratieformulier handmatig laten invullen en deze laten bundelen door de contactpersoon of het bestaande registratiesysteem aanvullen met de ontbrekende elementen en daar een uitdraai van maken.

De data uit de nulmeting werden vervolgens verwerkt en geanalyseerd met behulp van de kwantitatieve data analyse software SPSS (versie 24). Deze resultaten gecombineerd met de observaties gedurende de ambassadeursbijeenkomsten maakten het mogelijk om tot aanbevelingen te komen.

RESULTATEN FASE I: DEFINITIE EN REGISTRATIE

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten beschreven van de eerste fase van het onderzoeksproject: het ontwikkelen van een definitie van gedwongen afzonderen en voorstel tot registratie. In de eerste paragraaf wordt de ontwikkeling van de definitie in een drietal stappen beschreven. De tweede paragraaf bevat het voorstel voor de registratie van gedwongen afzonderen.

1. De definitie

De definitie is ontwikkeld in drie stappen: (1) een verkenning van de literatuur met als doel een wetenschappelijk kader aan te reiken dat de bouwstenen bevat voor het verder ontwikkelen van de definitie, (2) een schriftelijke raadpleging onder experts (professionals en jongeren) om tot een gedeelde definitie te komen in relatie tot de praktijk van gedwongen afzonderen en (3) focusgroepen met jongeren en professionals gericht op het onderzoeken van de operationalisatie van de definitie in de praktijk. Een uitgebreide weergave en onderbouwing van deze stappen is opgenomen in de bijlagen (zie Bijlagen 1-3).

1.1 Resultaten uit de literatuurverkenning

In de literatuurverkenning is gezocht naar antwoorden op vier vragen:

- a) hoe verhoudt de beschrijving van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen zich tot beschrijvingen van gedwongen afzonderen in andere sectoren en domeinen;
- b) wat is er in de wetenschappelijke literatuur bekend over het doel en het effect van gedwongen afzonderen;
- c) is er een basis om vast te stellen hoe vaak gedwongen afzonderen binnen JeugdzorgPlus-instellingen in Nederland voorkomt;
- d) welke andere vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet in JeugdzorgPlus-instellingen?

a) Gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus in vergelijking met andere wettelijke kaders

De vrijheidsbeperkende maatregelen, waaronder gedwongen afzonderen, die kunnen worden toegepast in JeugdzorgPlus-instellingen vallen onder het wettelijk kader van de Jeugdwet. Dit kader biedt meer interpretatieruimte dan de andere wettelijke kaders die gelden bij verplichte opname van jongeren. Het kader van de wet Bijzondere Opname Psychiatrische Ziekenhuizen (Bopz) geldt voor het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen in de behandeling van jongeren die verplicht zijn opgenomen in een ggz-instelling. De vrijheidsbeperkende maatregelen waarmee jongeren te maken kunnen krijgen die in een justitiële jeugdinrichting verblijven, zijn geregeld in de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (Bjj). De verschillen tussen deze kaders in de bepalingen van gedwongen afzondering zijn in onderstaande tabel opgenomen (Tabel 2).

Er is een aantal belangrijke verschillen met de andere wettelijke kaders: in de Jeugdwet worden geen eisen gesteld aan de ruimte waarin de jongere afgezonderd wordt; motiverings- en registratie-eisen van gedwongen afzondering ontbreken (met daaraan verbonden meldplicht aan de IGJ), evenals een periodieke herbeoordeling. Dit maakt de toetsing van de inzet van gedwongen afzonderen lastig en leidt bovendien tot onderlinge verschillen tussen JeugdzorgPlus-instellingen. Jongeren die zijn opgenomen in JeugdzorgPlus-instellingen genieten daarmee verminderde rechtszekerheid en rechtsgelijkheid in vergelijking met jongeren die gedwongen zijn opgenomen in een Justitiële Jeugdinrichting (JJ) of in een ggz-instelling.

Tabel 2

Overzicht van de wettelijke bepalingen omtrent gedwongen afzonderen in de verschillende sectoren

	Wet Bopz	Bij	Jeugdwet
Aanzegging	Maatregel uitgevoerd in het kader van het behandelplan of indien noodzakelijk (gevaar afwenden of indien situatie niet opgenomen is in het behandelplan)	Maatregel uitgevoerd indien jongere betrokken is bij feiten die onverenigbaar zijn met de orde of veiligheid	Maatregel uitgevoerd in het kader van het hulpverleningsplan of indien noodzakelijk (behandeldoelen halen, veiligheid van jongere of anderen waarborgen)
Duur	- Maximum is in overleg met de jongere vastgesteld door de hulpverlener in het behandelplan - Bij nood maximaal 7 dagen, indien langer noodzakelijk wordt geacht, dan in behandelplan opnemen	Maximum vastgesteld voor ordemaatregelen en disciplinaire straffen	- Maximum is in overleg met de jongere vastgesteld door de hulpverlener in het hulpverleningsplan - Alleen bij nood maximaal 7 dagen, indien langer noodzakelijk wordt geacht, dan in hulpverlenings-plan opnemen
Contactmoment	- Verpleging en behandelaar komen regelmatig kijken - Videobewaking is mogelijk, maar niet voldoende	- Er dient gepast persoonlijk contact te zijn met de jongere - Videobewaking is mogelijk, maar niet voldoende - Jongere heeft recht op ten minste één uur luchten	Bij zeer jonge kinderen dient gedurende de afzondering een personeelslid aanwezig te zijn
Eisen ruimte	Minister van VWS stelt eisen aan separeerverblijf, maar niet aan afzonderingsverblijf	Minister van Justitie en Veiligheid stelt regels aan de inrichting van de afzonderingscel	Geen eisen vastgesteld
Registratie	- Naasten moeten op de hoogte worden gebracht - Registratie is verplicht - Melding aan de IGJ	- De directeur moet op de hoogte worden gebracht - Na verlenging van 24 uur moeten de directeur, een arts en de ouders op de hoogte gebracht worden	- De gecertificeerde instelling of persoon die de voogdij draagt moet op de hoogte worden gebracht - Registratie is verplicht

b) Wat is het doel en het effect van gedwongen afzonderen voor jongeren?

Uit de literatuurverkenning blijkt dat gedwongen afzonderen vaak wordt ingezet omwille van de veiligheid van jongeren en anderen, omwille van het bewaren van de orde, als reactie op het overtreden van regels of om pro-sociale vaardigheden te stimuleren. Verschillende studies laten zien dat gedwongen afzonderen geen therapeutisch effect heeft. Er bestaan wel negatieve effecten, zoals gevoelens van onrecht, machteloosheid, zich gedenigreed voelen, angst en post-traumatische stress op de lange termijn. Daarnaast heeft gedwongen afzonderen een negatief effect op de veiligheid van zowel jongeren als personeel; dit terwijl het bevorderen van veiligheid één van de doelen van gedwongen afzonderen is (zie Bijlage 1 voor een uitgebreide beschrijving met literatuuronderbouwing).

c) Hoe vaak komt het voor?

Doordat er geen landelijke richtlijn bestaat voor het registreren van gedwongen afzonderen, is het niet mogelijk om op landelijk geaggregeerd niveau vast te stellen hoe vaak dit voorkomt, noch welke verschillende vormen van vrijheidsbeperking in welke frequentie worden ingezet.

Op basis van de literatuurverkenning wordt vastgesteld dat er op dit moment geen eenduidige definitie van gedwongen afzonderen wordt gehanteerd binnen de JeugdzorgPlus-instellingen; dat het wettelijk kader veel ruimte laat voor interpretatie op het niveau van de instelling en dat dat met het oog op de rechtspositie van jongere en de impact van deze maatregel op zowel jongeren als professionals, een onwenselijke situatie is. Een eenduidige definitie is daarom wenselijk en nodig.

d) Welke overige vrijheidsbeperkende maatregelen kunnen ingezet worden?

Naast de maatregel om over te gaan tot gedwongen afzonderen, kunnen er ook andere vrijheidsbeperkende maatregelen aan de jongere opgelegd worden. Voorbeelden hiervan zijn: het verbod zich op te houden op in het hulpverleningsplan aangegeven plaatsen en zo nodig de tijdstippen waarop dat verbod geldt, tijdelijke overplaatsing binnen de gesloten accommodatie of naar een andere gesloten accommodatie, en het vastpakken en vasthouden van de jongere. Net als gedwongen afzonderen vallen deze maatregelen onder artikel 6.3 van de Jeugdwet en geldt ook hier dat de omschrijvingen van de maatregelen onvoldoende duidelijk zijn en registratie-eisen beperkt zijn. Dit maakt dat de Jeugdwet ook op dit gebied niet voldoet aan de minimale rechtswaarborgen zoals vastgesteld in het EVRM (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) en het IVRK (Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind).

1.1.1 Bouwstenen voor de definitie

Op basis van de literatuurverkenning zijn de volgende bouwstenen voor de definitie van gedwongen afzonderen geïdentificeerd:

- er is sprake van een ruimte waarin afgezonderd wordt;
- het gaat om het alleen plaatsen van de jongere;
- de aanleiding voor gedwongen afzonderen;
- een omschrijving van het gedwongen karakter van de afzondering;
- de maximale duur van de afzondering;
- de afweging van alternatieve maatregelen.

1.2 Resultaten uit kwalitatief onderzoek onder jongeren en professionals

In het kwalitatief onderzoek zijn twee methoden gebruikt: twee rondes van schriftelijke raadpleging van experts (i.e. Delphimethode, zie Bijlage 2) en vier focusgroepbijeenkomsten met zowel jongeren als professionals (zie Bijlage 3).

1.2.1 De schriftelijke raadpleging van experts

In de schriftelijke raadpleging zijn experts bevraagd over de praktijk van gedwongen afzonderen binnen de instelling waar zij verblijven of werkzaam zijn. De antwoorden zijn getoetst aan de eerder geïdentificeerde bouwstenen. Uit de raadpleging blijkt dat:

- verschillende instellingen verschillende definities gebruiken;
- de registratie kan verschillen tussen instellingen;
- gedwongen afzondering betrekking heeft op het alleen plaatsen van jongeren;
- de ruimte waar dit plaatsvindt, kan variëren;
- de aanleiding nood kan zijn, maar ook een pedagogische maatregel kan betreffen;
- veiligheid van jongeren en medewerkers een belangrijke reden is om af te zonderen.

Professionals geven over het algemeen aan dat gedwongen afzonderen een tijdelijke plaatsing betreft van de jongere in een sobere en/of prikkelarme kamer of in een andere daarvoor toegewezen ruimte – anders dan de eigen kamer of groepsruimte – met een afgesloten deur. De definitie van gedwongen afzonderen die gehanteerd wordt, loopt uiteen tussen de verschillende instellingen. In een deel van de instellingen wordt geen definitie gehanteerd. De registratie verschilt dus ook per instelling.

Jongeren en professionals zijn van mening dat bij gedwongen afzonderen verschillende aspecten minimaal geregistreerd dienen te worden: de aanleiding, het doel, de ruimte, de duur, de contactmomenten, de alternatieve maatregelen die in de aanloop ingezet zijn en de evaluatie van de afzondering. Wat betreft de aanleiding van afzonderen, geven de professionals aan dat gedwongen afzonderen slechts als uiterste maatregel in een noodsituatie wordt ingezet, wanneer minder

ingrijpende maatregelen niet volstaan om de veiligheid van de jongere zelf of anderen te bewaken. Zij geven aan dat er sprake is van een noodsituatie als de orde, rust en/of veiligheid van de jongere zelf, anderen of de omgeving ernstig in het geding komt en eerdere pogingen tot de-escalatie (eerder ingezette interventies) geen effect hebben gehad. Daarnaast geven professionals en jongeren aan dat – hoewel zij in eerste instantie benoemden dat gedwongen afzonderen plaatsvindt in een sobere en/of prikkelarme kamer of andere daarvoor toegewezen ruimte – het ook mogelijk is om jongeren in hun eigen kamer (gedwongen) af te zonderen. Uit de raadpleging blijkt dat de mogelijkheid ook bestaat om jongeren op hun kamer te plaatsen (al dan niet met een gesloten deur) zonder dat er sprake is van een noodsituatie. Om beter inzicht te krijgen in wat gedwongen afzonderen binnen de praktijk van JeugdzorgPlus inhoudt, is in de tweede ronde van de schriftelijke raadpleging gevraagd naar elementen van gedwongen afzonderen en specifiek naar de verhouding tussen gedwongen afzonderen in het kader van een noodsituatie enerzijds en een kamerplaatsing (zonder nood) anderzijds.

In de tweede ronde van de schriftelijke raadpleging geven professionals en jongeren aan dat gedwongen afzonderen in het kader van een noodsituatie per definitie tegen de wil van de jongere plaatsvindt en zodoende verschilt van een afzondering op verzoek van de jongere. Tevens geven zij aan dat de jongere alleen (zonder begeleiding) in een ruimte wordt geplaatst. Deze ruimte is afgesloten: de jongere is dus niet in staat deze ruimte te verlaten. Een kamerplaatsing (zonder nood) wordt beschreven als het plaatsen van een jongere op de eigen kamer (al dan niet met een gesloten deur). Dit wordt beschreven als een kamerplaatsing uit pedagogisch oogpunt of kamerplaatsing als onderdeel van een dagprogramma (zie Bijlage 2.4.3). Hierbij wordt door verschillende professionals en jongeren benoemd dat dit eigenlijk ook gezien kan worden als gedwongen afzonderen zoals hierboven beschreven (een plaatsing tegen de wil van de jongere, zonder begeleiding in een afgesloten ruimte). Aangegeven wordt dat het verwarrend kan zijn wanneer zowel gedwongen afzonderen in het kader van een noodsituatie, als een plaatsing als onderdeel van het dagprogramma, in de kamer van de jongere plaats kan vinden. De veilige plek van de jongere (de eigen kamer) zou op deze manier aangetast kunnen worden. Tegelijkertijd wordt gedwongen afzonderen op de kamer van de jongere ook gepercipieerd als minder ingrijpend dan een plaatsing in een afzonderingsruimte.

1.2.2 Focusgroepbijeenkomsten: de visie van jongeren

In vier focusgroepbijeenkomsten met jongeren en professionals zijn de verschillende bouwstenen voor de definitie – de ruimte, alleen, tegen de wil van de jongere – verder uitgediept en is ingegaan op de vraag wat vastgelegd zou moeten worden.

Belangrijke punten die voortkomen uit de focusgroepbijeenkomsten met jongeren zijn:

- jongeren vinden het belangrijk dat gedwongen afzonderen zoveel mogelijk voorkomen wordt door het bieden van maatwerk en het afwegen van alternatieven;
- gedwongen afzonderen helpt wel om te zorgen dat andere jongeren in de groep zich veilig voelen;
- het is voor jongeren niet erg duidelijk wat de regels zijn rondom gedwongen afzonderen als het gaat over registratie, de lengte van de afzondering, de ruimte van de afzondering en de contactmomenten gedurende de afzondering;
- jongeren vinden dat professionals betere scholing en meer handvatten moeten krijgen voor het werken in een JeugdzorgPlus-instelling;
- jongeren vinden een goede registratie belangrijk.

Tijdens de focusgroepbijeenkomsten met jongeren valt op dat zij een helder beeld hebben van wat zij verstaan onder gedwongen afzonderen. Er is gesproken over wat volgens hen de definitie van gedwongen afzonderen zou moeten zijn, hoe gedwongen afzonderen op dit moment vorm krijgt in

de praktijk en wat nodig is om de beweging te maken naar het verminderen van gedwongen afzonderen.

Jongeren leggen de nadruk op het inzetten van methoden om gedwongen afzonderen te verminderen in plaats van het aandragen van nieuwe type ruimtes waarin afzondering plaats kan vinden. Jongeren vragen daarbij om maatwerk: per situatie dient bepaald te worden wat nodig is en hoe gedwongen afzonderen voorkomen kan worden voor die specifieke jongere. Hoewel het volgens hen soms goed kan zijn een jongere uit de situatie te halen of van de groep te verwijderen, hoeft dat niet direct te leiden tot gedwongen afzonderen, maar kunnen alternatieven afgewogen en ingezet worden.

In dit verband merken jongeren op dat professionals in JeugdzorgPlus-instellingen beperkt inzicht hebben in de psychische problematiek waar jongeren mee kampen en hoe zij daarmee om kunnen gaan en dat het goed zou zijn dat zij hiervoor meer handvatten krijgen. Groepsleiders zijn volgens de jongeren vaak gericht op het bijsturen in plaats van het behandelen van gedrag. Het gaat daarbij ook om de houding van de professionals in de instellingen, aldus de jongeren. Verder is het belangrijk om maatwerk in te zetten en het “systeem” van de jongere, i.e. ouders of andere naasten, mee te nemen. Per jongere moet bekeken worden wat nodig is.

Jongeren kijken verschillend aan tegen het gebruik van de “isoleerruimte”. Sommigen geven aan dat gedwongen afzonderen als straf ingezet moet kunnen worden, zoals bij agressie of openlijke automutilatie. Indien sprake is van dergelijk gedrag op de groep en andere jongeren zich niet veilig voelen, moet de mogelijkheid bestaan een jongere in te sluiten om te laten merken dat dergelijk gedrag niet getolereerd wordt. Andere jongeren benadrukken hoe belangrijk het is dat de isoleerruimte verdwijnt uit JeugdzorgPlus-instellingen. Zij noemen het een vorm van mishandeling, ook vanwege de erbarmelijke inrichting van de ruimte. Daarnaast blijkt dat afspraken omtrent gedwongen afzonderen in de isoleerruimte niet altijd duidelijk zijn voor jongeren. Volgens sommigen is het niet mogelijk om in de nacht in de isoleerruimte te verblijven, terwijl anderen benadrukken dat het wel mogelijk is indien er toestemming is van een behandelcoördinator. Daarnaast beschouwen zij een verblijf in de isoleerruimte als een tijdelijke insluiting: een jongere verblijft vaak maar even in de isoleerruimte, totdat hij of zij gekalmeerd is en weer op de groep kan zijn. De na een korte plaatsing in een isoleerruimte volgen echter vaak nog andere maatregelen: jongeren mogen dan bijvoorbeeld wel naar school, maar moeten een week lang na school naar de eigen kamer en daar elke avond blijven.

Een aantal jongeren geeft aan dat een begeleider elke 15 minuten komt kijken als je in een isoleerruimte geplaatst bent. Zij ervaren dat als helpend indien er een vertrouwensband is met de begeleider of als ze behoefte hebben aan nabijheid. Nabijheid kan in hun optiek ook geboden worden door een andere jongere. Jongeren noemen expliciet dat nabijheid van professionals in de isoleerruimte niet helpend is als er een conflict is met de aanwezige professionals of als de nabijheid wordt geboden door de professional die de jongere in de isoleerruimte heeft geplaatst.

Volgens jongeren betekent ‘alleen’ dat je gedwongen wordt afgezonderd van de groep, omdat je je op de groep niet kunt gedragen. Het is om die reden vanzelfsprekend dat een jongere alleen in een isoleerruimte geplaatst wordt. Daarentegen is er bij jongeren ook een roep om maatwerk en autonomie in de geboden begeleiding; de jongere zou zelf moeten kunnen kiezen of er iemand bij hem of haar aanwezig is gedurende de afzondering en wie dat dan is.

Voorts benoemen jongeren dat gedwongen afzonderen ook plaatsvindt in de eigen kamer of in een ruimte met kussens. Ook dit beschouwen jongeren als een vorm van gedwongen afzonderen. Binnen het spectrum van gedwongen afzonderen bestaan er volgens jongeren gradaties in de ernst van de afzondering. Volgend van meest naar minst ingrijpend zijn dit: (1) de isoleerruimte (kale ruimte

buiten de groep), (2) de time-out ruimte (kale ruimte op de groep), (3) de chill-out ruimte (ruimte met kussens op de groep) en (4) de eigen kamer van de jongere, al dan niet gestript².

Jongeren zijn van mening dat een verplichte registratie van gedwongen afzonderen leidt tot een vermindering ervan. Het kan ervoor zorgen dat professionals scherper zijn in de toepassing van de maatregel. De meeste jongeren geven aan dat ze er niet zonder meer op vertrouwen dat de professionals alles goed vastleggen. Om dit te ondervangen stellen ze voor om de registratie te laten ondertekenen door de jongere. Dit verbetert volgens jongeren de mogelijkheid om voor hun eigen rechten op te komen, bijvoorbeeld bij een klachtencommissie. Het roept bij sommige jongeren wel de vraag op of dit ook nadelige gevolgen kan hebben. De registraties komen bij de rechter terecht en die kan dit meewegen in de beslissing over verlenging van het traject.

Onderdelen die volgens jongeren vastgelegd dienen te worden, zijn: (1) de vorm van afzondering, (2) de duur van afzondering, (3) hoe vaak de jongere afgezonderd is, (4) het doel en de aanleiding van afzondering, (5) hoe vaak er contact is geweest met de jongere gedurende de afzondering en (6) welke alternatieven er besproken zijn met de jongere alvorens over te gaan tot afzondering.

1.2.3 Focusgroepbijeenkomsten: de visie van professionals

In de twee focusgroepbijeenkomsten met professionals brengen de professionals de volgende punten naar voren:

- voor een kleine groep jongeren zal het gedwongen afzonderen noodzakelijk blijven met het oog op de veiligheid van jongeren en professionals;
- voor deze groep dient te worden vastgelegd wat de maximale duur is van de afzondering en de frequentie van contactmomenten;
- er kunnen eisen worden gesteld aan de ruimte die voor gedwongen afzonderen wordt ingezet, maar dit zal de toepassing van gedwongen afzonderen niet verminderen;
- kamerplaatsingen zijn vaak pedagogische maatregelen en als zodanig geen vorm van 'gedwongen afzonderen'.

Professionals geven aan zeer gemotiveerd te zijn om gedwongen afzonderen te verminderen. Een reductie tot nul gedwongen afzonderingen beschouwen zij echter als onmogelijk. Hoewel ze vinden dat voor veel jongeren en situaties gedwongen afzonderen een te ingrijpende maatregel is en voorkomen kan worden, is afzondering volgens professionals bij een kleine groep jongeren noodzakelijk om de veiligheid van zowel de jongere als andere jongeren en de professionals te waarborgen. Het doel van de maatregel dient daarom een centrale plaats in te nemen in de afweging van deze toepassing.

Voorts is het volgens professionals van belang om met betrekking tot de kleine groep jongeren waarvoor gedwongen afzonderen nodig blijft, aandacht te hebben voor de duur, de ruimte en het contact tussen de jongere en de medewerker gedurende de afzondering. Een afzondering dient volgens professionals zo kort mogelijk te duren om de jongere tot rust te laten komen. De ruimte moet hiervoor specifiek zijn ingericht en fysiek contact met de professional moet mogelijk zijn.

De ruimtes die ingezet worden om jongeren af te zonderen vormen een belangrijk onderwerp in de focusgroepgesprekken. Er is een scala aan verschillende ruimtes, maar ook aan verschillende benamingen voor ruimtes. Dit maakt dat het gebruik van de ruimtes door professionals gezien wordt als een grijs gebied. Professionals zijn het erover eens dat de isoleerruimte vriendelijker kan worden ingericht door het gebruik van kussens en van kleuren. Zij geven ook aan dat deze aanpassing helpend kan zijn, maar geen verandering teweeg zal brengen in het verminderen van gedwongen

² "Gestript" wil zeggen dat uit de kamer alle elementen worden verwijderd waarmee de jongere zichzelf kan beschadigen of schade kan aanrichten. Dit kunnen lampen zijn, kastjes, maar ook posters op de muur.

afzonderen. Een aantal professionals oppert om afzonderingsruimtes weg te halen, zodat professionals gedwongen worden een creatieve oplossing te bedenken voor een escalatie die normaliter tot afzondering leidt. Om escalaties te voorkomen zijn voor professionals handvatten en methoden nodig.

Opvallend is de verdeeldheid in de visie op een plaatsing op de eigen kamer van de jongere als gedwongen afzondering. Waar sommige professionals alleen een plaatsing in een aparte, lege, prikkelarme en 'veilige' kamer als gedwongen afzonderen beschouwen, geven andere professionals te kennen dat een plaatsing op de eigen kamer vanuit pedagogisch oogpunt of als onderdeel van het dagprogramma (e.g. rustmoment tijdens overdracht van professionals) ook als een vorm van gedwongen afzonderen beschouwd kan worden. Zij beschouwen een opendeurenbeleid gedurende het rustuur als een wassen neus: in theorie hebben jongeren de mogelijkheid om de eigen kamer te verlaten, in de praktijk worden zij geacht gedurende het rustmoment op de eigen kamer te blijven.

De professionals zijn van mening dat de aanleiding tot gedwongen afzonderen een plaats moet krijgen in de definitie. Afzondering vindt namelijk niet alleen plaats in het kader van de eigen veiligheid van jongeren of anderen, maar ook op grond van het verstoren van de orde op de groep. Afzonderen wordt bijvoorbeeld als maatregel ingezet na het gebruik van verdovende middelen of bij een escalatie na het treiteren van andere jongeren. Dit is volgens professionals gekoppeld aan de wens om veiligheid en controle te creëren. Daarnaast bestaan er situaties waarin de jongere zelf kiest voor een afzondering, bijvoorbeeld wanneer een jongere met suïcidale gedachten zichzelf niet vertrouwt in de nacht en een overnachting in een isoleerruimte met de camera verkiest boven een overnachting in de eigen kamer. Deze diversiteit aan aanleidingen dient volgens professionals meegenomen te worden in het opstellen van de definitie en de registratie.

Een laatste gespreksthema is de veranderende groep jongeren die in JeugdzorgPlus-instellingen verblijft. Waar voorheen in JeugdzorgPlus voornamelijk sprake was van jongeren met gedragsproblemen, worden in steeds grotere mate jongeren opgenomen die kampen met andersoortige psychiatrische problematiek. Jongeren uit zowel de psychiatrie als uit de JJI's komen in JeugdzorgPlus terecht. De complexiteit van de problematiek maakt dat professionals de wens uitspreken meer handvatten te krijgen om een veilige omgeving voor jongeren te creëren. Op dit moment wordt volgens professionals nog te vaak gedwongen afgezonderd uit angst of vanwege het ontbreken van kennis over de problematiek van de jongere, waardoor men zich onzeker voelt over het borgen van de veiligheid van de jongere, van de anderen in de groep en van zichzelf.

1.2.4 Conclusie

Samenvattend blijkt uit het kwalitatieve onderzoek dat zowel jongeren als professionals het kunnen afzonderen van een jongere uit de groep belangrijk vinden wanneer dit nodig is om de veiligheid van de jongere of van anderen te waarborgen. Zij zijn van mening dat afzondering wel (te) vaak en snel wordt ingezet. Vanwege de complexiteit van het gedrag en de beperkte handvatten (personeel, trainingen) zien zij niet altijd welke alternatieven mogelijk zijn, of geven zij aan dat het invoeren van alternatieven om tijd en middelen vraagt die er niet zijn.

Er is geen overeenstemming over de vraag of kamerplaatsingen binnen een definitie van gedwongen afzondering horen te vallen. Een kamerplaatsing wordt door sommige professionals beschouwd als een maatregel die vanuit een pedagogisch oogpunt wordt genomen en die als zodanig niet moet vallen onder een definitie van gedwongen afzondering. Kamerplaatsingen vormen ook vaak een vast onderdeel van een dagprogramma. Anderen geven aan dat een kamerplaatsing uit dezelfde bouwstenen bestaat als een gedwongen afzondering die in het kader van de veiligheid wordt genomen: het betreft een gedwongen plaatsing van een jongere in een ruimte die open of afgesloten kan zijn. De kamerplaatsingen behoren daarmee tot een 'grijs gebied' waarin het zowel kan gaan om vanzelfsprekende dagelijkse praktijken die niet ter discussie mogen worden gesteld ("zo doen wij dat

nu eenmaal”) als om bewust gehanteerde interventies, bedoeld om gedrag bij te sturen. Daarnaast bestaan er verschillen in de mate waarin een gedwongen afzondering als ingrijpend wordt ervaren. Dit is deels afhankelijk van de ruimte waarin deze afzondering plaatsvindt. Hierin bestaan gradaties.

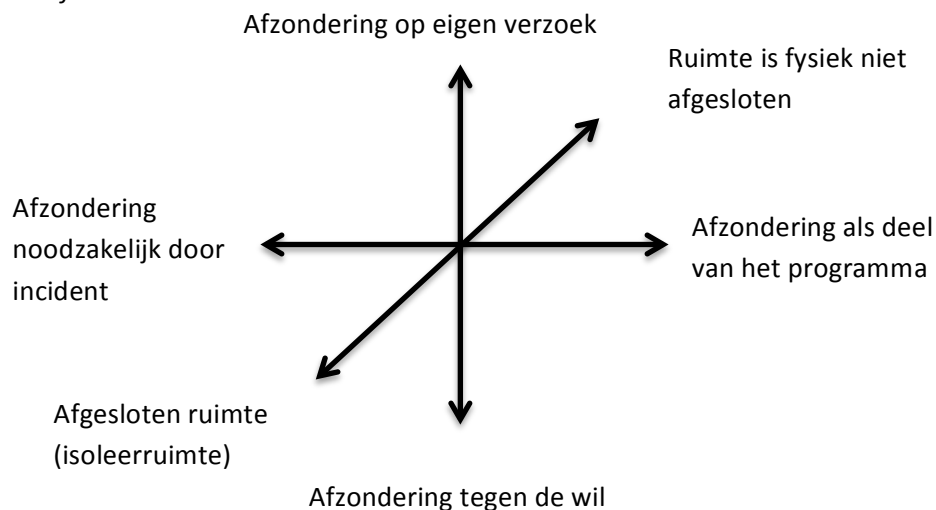
Tot slot zijn jongeren en de meeste professionals van mening dat een gedwongen afzondering goed moet worden vastgelegd. Er zijn wel zorgen over het effect van vastleggen: professionals vinden het belangrijk dat de nuance niet verloren gaat en er geen verkeerd beeld ontstaat van de praktijk; jongeren noemen het risico dat registratiegegevens door de rechter worden gebruikt om te besluiten over verlenging van de machtiging gesloten plaatsing.

1.3 De definitie van afzonderen langs drie assen

In de ordening van elementen die een rol spelen in de definitie van gedwongen afzonderen zoals deze zijn geïdentificeerd in de literatuurverkenning en nader zijn onderzocht in het kwalitatieve onderzoek kunnen drie assen worden onderscheiden (zie Figuur 1).

Figuur 1

De drie assen van afzonderen

Op de eerste as gaat het om **het handelen van de professional**. Dit handelen speelt zich af tussen twee uitersten. Op het ene uiterste is de afzondering het gevolg van het handelen in een noodsituatie. Op het andere uiterste van deze as is het afzonderen van een jongere het gevolg van handelen dat onderdeel vormt van een programma. Tussen deze uitersten doen zich verschillende varianten voor: situaties kunnen meer of minder als noodsituatie worden aangemerkt, en programma's zijn meer of minder directief.

Op de tweede as gaat het om **de regie die de jongere heeft**. Ook hier zijn twee uitersten te onderscheiden: de jongere heeft de volledige regie en geeft aan te willen worden afgezonderd op eigen verzoek. Op het andere uiterste gaat het om gedwongen afzonderen dat tegen de wil van de jongere is. Ook tussen de uitersten kunnen zich allerlei varianten aftekenen. Een jongere die kiest voor een afzondering kan dat bijvoorbeeld doen als reactie op een situatie die zich voordoet buiten zijn of haar invloedssfeer of omdat zij of hij zich onveilig voelt. Daarnaast hoeft een gedwongen afzondering tegen de wil van de jongere niet altijd gepaard te gaan met openlijk verzet.

De derde as heeft betrekking op **de fysieke ruimte** van de afzondering: gedwongen afzonderen kan plaatsvinden tussen de uitersten van een isoleerruimte die wordt afgesloten versus een ruimte waar de jongere verplicht moet verblijven, maar waar geen fysiek beletsel is om deze te verlaten. Wat de onderzoekers opviel tijdens de uitvoering van het onderzoeksproject is dat enerzijds in de

instellingen een grote verscheidenheid aan ruimtes wordt ingezet om jongeren af te zonderen en dat anderzijds gelijk uitziende ruimtes in verschillende instellingen van verschillende termen worden voorzien. Waar in de ene instelling bijvoorbeeld gesproken wordt over een time-out ruimte, noemt de andere instelling het een chill-out ruimte, rustruimte of zachte kamer. Voor jongeren die zich tussen verschillende JeugdzorgPlus-instellingen bewegen, kan het ontbreken van eenheid in terminologie tot verwarring leiden. Daarentegen weten jongeren goed te rangschikken welke ruimtes zij in het kader van gedwongen afzonderen het minst en meest prettig vinden: een afzonderingsruimte wordt als minst prettig ervaren, de eigen kamer als minst ingrijpend. In het veld wordt gewerkt aan ruimtes die prettiger zijn voor de jongeren; denk aan een time-out ruimte, gemaakt van zacht materiaal en voorzien van een raam. Dergelijke ontwikkelingen zijn niet de oplossing voor het verminderen van gedwongen afzonderen, maar beperken wel het leed van jongeren gedurende een afzondering.

De definitie is ontwikkeld door de assen van het handelingsperspectief, de regie van de jongere en de ruimte met elkaar te verbinden. Daarbij zijn aanvullende eisen dat:

- 1) de definitie voldoende breed is om alle vormen van afzondering die als gedwongen worden ervaren in beeld te brengen en daarmee inzicht te krijgen in patronen van gedwongen afzondering. Dit is van belang om preciezer te kunnen vaststellen welke vormen van gedwongen afzonderen JeugdzorgPlus-instellingen en beleidsmakers van het ministerie van VWS willen verminderen en uiteindelijk beëindigen.
- 2) de definitie meetbaar is, dus voldoende concreet om te kunnen vastleggen
- 3) de definitie waar mogelijk overeenkomt met de definities die in de BOPZ en de Bij worden gehanteerd

Op basis van de eerste fase van het project is de volgende werkdefinitie gekozen:

“Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.”

Belangrijk is dat de definitie wordt gedragen door de instellingen, met één kanttekening: er is geen consensus over of afzondering in een ruimte die niet is afgesloten (denk aan de eigen kamer), valt onder gedwongen afzondering. In deze eerste fase van het traject is ervoor gekozen om dit hier wel onder te laten vallen: ook het niet *mogen* verlaten van een ruimte wordt gerekend tot een gedwongen afzondering. Door bewust voor een brede definitie te kiezen kan goed in kaart worden gebracht wat er in de praktijk gebeurt, wat patronen zijn, om ervan te leren en om onderbouwd stappen te kunnen zetten richting verminderen van gedwongen afzonderen. Het gevolg van deze keuze is dat de definitie aansluit op de definitie van insluiting zoals deze in de herziende versie van Argus³ wordt vastgelegd⁴, maar dat de hier voorgestelde definitie op ditzelfde punt een stapje verder gaat.

³ De nieuwe Argus – definities en registraties van verplichte zorg – biedt in vergelijking met de vorige versie een veel breder overzicht van registraties, waaronder beperkingen die kunnen worden opgelegd en onderzoek dat in gang kan worden gezet. De registraties zijn niet allemaal verplicht, maar kunnen worden ingezet met als doel te leren en verbeteren.

⁴ Binnen de Argus registratie wordt van insluiten gesproken. Er is sprake van insluiten als een patiënt zich bevindt in een ruimte, bedoeld voor insluiten, en deze niet op eigen initiatief kan verlaten, doordat bijvoorbeeld de deur op slot zit (mechanisch beletsel) of een ander het verlaten van de ruimte belemmert (fysiek beletsel), ongeacht waar de ander is of wat de ander doet. Insluiting moet in dit geval geregistreerd worden. Verblijf van een patiënt in een ruimte voor insluiting met een open deur naar de afdeling wordt niet aangemerkt als insluiting als de patiënt zonder belemmering of tussenkomst van anderen zelfstandig deze ruimte kan verlaten.

2. Voorstel voor registratie

Het voorstel voor registratie is gebaseerd op de vereisten voor registratie, die in het kwalitatieve onderzoek naar voren zijn gebracht. Alle plaatsingen van jongeren in een ruimte die onder bovenstaande definitie vallen, betreffen gedwongen afzonderen en worden geregistreerd. Hierdoor kan een overzicht worden verkregen van het aantal en de vormen van gedwongen afzonderen. Deze invulling kan verschillen op de volgende onderdelen: de aanleiding, het doel, de ruimte, de duur, de contactmomenten, de alternatieve maatregelen die in de aanloop ingezet zijn en de evaluatie.

Bij het voorstel voor registratie en in de uitvoering van de nulmeting is gekeken naar de bruikbaarheid van de Argus gegevensset voor het doel van dit onderzoeksproject. De Argus gegevensset wordt gehanteerd voor de registratie van vrijheidsbeperkende maatregelen in de GGZ. Deze gegevensset is onlangs herzien met het oog op de invoering van de nieuwe Wet op de Verplichte GGZ (WVGGZ). In deze herziening zijn de Argusset voor volwassenen en jongeren samengevoegd en zijn de verschillende vormen van insluiting die onder de Bopz vallen, waaronder separatie, kamerplaatsing en afzondering, nu als varianten van 'insluiting' opgenomen (Argus gegevensset; GGZ Nederland, 2013; 2019).

2.1 Onderdelen registratie

2.1.1 Aanleiding

De aanleiding van gedwongen afzonderen kan verschillen van een incident (zoals agressie, zelfbeschadiging, etc.), het verstoren van de orde, het niet opvolgen van regels tot een vast onderdeel van het dagprogramma (zoals rustmoment, kamerprogramma, etc.).

2.1.2 Doel

Het doel kan verschillen van een plaatsing om de veiligheid van de jongere of de veiligheid van anderen (jongeren en personeel) te waarborgen, een strafmaatregel tot een plaatsing in het kader van het dagprogramma.

2.1.3 Ruimte

De ruimte kan verschillen van een plaatsing op de eigen kamer (met de deur open/op slot, wel/niet/deels gestript), een plaatsing in een chill-out (rustruimte), time-out, afzonder-, separeer- tot isoleerruimte. Dit kan beschouwd worden als een oplopende schaal.

2.1.4 Duur

De startdatum en -tijd en de einddatum en -tijd dienen vastgelegd te worden.

2.1.5 Contactmomenten en observatie

Er dient geregistreerd te worden of er sprake was van observatie van de jongere ten tijde van gedwongen afzonderen (middels fysieke aanwezigheid of cameratoezicht). Daarnaast dient te worden geregistreerd of de jongere gedurende de gehele periode van gedwongen afzonderen de mogelijkheid heeft gehad om begeleiding (vanuit personeel of een andere door de jongere aangewezen persoon) te krijgen.

2.1.6 Alternatieven

In de registratie dient te worden benoemd of en welke (minder ingrijpende) alternatieven aan de jongere zijn aangeboden voorafgaande en gedurende het gedwongen afzonderen. Dit kan gedwongen afzonderen in een andere ruimte betreffen of een andere interventie (zoals een rondje lopen of afreageren in een sportruimte).

2.1.7 Evaluatie

Er dient genoteerd te worden of na afloop van het gedwongen afzonderen geëvalueerd is en wie hierbij betrokken/aanwezig waren. Daarnaast is het van belang te noteren welke afspraken er zijn gemaakt naar aanleiding van het gedwongen afzonderen en wat het doel hiervan was.

2.2 Registreren

Ten behoeve van een eenduidige registratie is in alle organisaties gebruik gemaakt van een format voor de registratie van gedwongen afzonderen (zie Bijlage 4). In dit format is, naast bovenstaande onderdelen, opgenomen of de jongere aanvullingen heeft op de registratie van het gedwongen afzonderen. Dit kan bijvoorbeeld tijdens de evaluatie aangevuld worden. Tevens wordt de jongere geacht de registratie te paraferen om hiermee te bevestigen dat deze correct is geschied. Voor de medewerkers is een korte overzichtelijke handleiding gemaakt voor hoe geregistreerd dient te worden (zie Bijlage 5).

RESULTATEN FASE II: NULMETING EN OBSERVATIES

1. Nulmeting

De definitie die in dit project tot stand is gekomen, is breed. Daarom is bij de registraties voor de nulmeting ook breed in kaart gebracht hoe vaak en in welke vorm gedwongen afzonderen voorkomt. In dit hoofdstuk worden de resultaten van de registraties beschreven. Hierbij besteden we onder andere aandacht aan de aanleiding (van een dagelijks gepland rustmoment voor alle jongeren tot een suïcidepoging of agressie met gevaar voor anderen), de duur en de ruimte (van eigen kamer tot separatuieruimte). Van belang om op te merken is dat deze nulmeting gebaseerd is op een periode van ongeveer drie weken (verschilt per instelling), dat voor het eerst op een eenduidige manier, volgens de nieuwe definitie is geregistreerd en dat het niet alle instellingen is gelukt om op tijd informatie aan te leveren. Deze resultaten moeten dan ook worden gezien als een eerste stap met als doel om te leren; zowel van de informatie die het registreren oplevert, als van het registreren an sich.

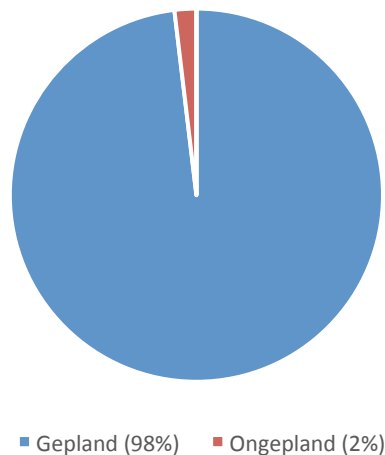
1.1 Verhouding gepland versus ongepland

Bij het registreren volgens de definitie kan onderscheid worden gemaakt tussen twee hoofdcategorieën gedwongen afzondering: geplande en ongeplande gedwongen afzondering. Gedwongen afzondering is gepland als deze wordt ingezet als vast onderdeel van het dagprogramma in de instelling, bijvoorbeeld een rustmoment en de nachtrust. Hierover werd wisselend gedacht door professionals uit JeugdzorgPlus. Een deel van de professionals was van mening dat een rustmoment of plaatsing op kamer geen gedwongen afzonderen betrof, terwijl anderen van mening waren dat dit gedwongen (niet uit de kamer mogen) en afzonderen (plaatsing in een aparte ruimte) betrof (zie Hoofdstuk Resultaten fase I: Definitie en registratie §1.2.4). Deze vorm van afzonderen valt volgens de definitie onder gedwongen afzonderen: het is tegen de wil van de jongere (de jongere heeft geen keuze) en betreft een ruimte die hij of zij niet kan of mag verlaten. In sommige gevallen gaat de deur op slot, maar ook als de ruimte niet op slot gaat, hebben jongeren niet de vrijheid om de ruimte te verlaten; jongeren worden geacht tijdens het rustmoment en de nachtrust op de kamer te blijven. Om een compleet beeld te krijgen van de dagelijkse praktijk van het (gedwongen) afzonderen is besloten deze vorm van afzonderen te registreren in de nulmeting.

Voor geplande gedwongen afzondering geldt dat deze niet apart per individu en per dag is geregistreerd; door de instellingen is in kaart gebracht wat het beleid is op het gebied van geplande afzondering. Acht instellingen hebben deze informatie aangeleverd, waaruit is afgeleid hoe vaak deze vorm van gedwongen afzonderen voorkomt. De ongeplande gedwongen afzondering wordt ingezet naar aanleiding van een gebeurtenis op de groep van de instelling, zoals een incident (bijvoorbeeld agressie of zelfbeschadiging) of andere gebeurtenis (het niet opvolgen van vastgestelde regels of het verstoren van de orde van de groep). Over de gehele periode van de nulmeting was 98% van het totale aantal gedwongen afzonderingen van geplande aard en bestaat uit afzonderingen op eigen kamer in het kader van een rustmoment of nachtrust, terwijl de deur niet op slot is (tabel 2). Dit is het type afzonderen wat is geïncludeerd om van te leren, maar waar in de praktijk geen consensus over bestaat en wat in de jeugd GGZ niet onder gedwongen afzonderen valt. 2% van de geregistreeerde gedwongen afzonderingen vindt plaats naar aanleiding van een incident of andere gebeurtenis.

Figuur 2

Verhouding aantal geplande versus ongeplande gedwongen afzonderingen

Notitie. Percentages van het aantal gedwongen afzonderingen berekend op basis van de acht instellingen waarbij zowel de geplande als de ongeplande gedwongen afzonderingen en de bezetting bekend waren. De instellingen waarvan de bekende gedwongen afzonderingen en/of bezetting onbekend waren, zijn buiten beschouwing gelaten.

1.2 Geplande gedwongen afzonderingen

De geplande gedwongen afzonderingen zijn in kaart gebracht in acht instellingen (door drie instellingen is hierover geen informatie aangeleverd). In al deze acht instellingen is sprake van één of twee dagelijkse rustmomenten als onderdeel van het instellingsbrede beleid. Een deel van de instellingen heeft op weekenddagen een extra rustmoment (voor de jongeren die niet op verlof gaan of een programma hebben). Daarnaast zijn er voor individuele jongeren afspraken opgenomen in het behandelplan, waar extra rustmomenten (naast de één a twee dagelijkse rustmomenten per dag) deel van uitmaken. Deze extra rustmomenten zijn geregistreerd als ongepland. Gedurende de nulmeting betrof de totale bezetting van de acht instellingen samen 605 jongeren. Alle jongeren werden dagelijks ten minste voor nachtrust en minimaal één keer voor een rustmoment gedwongen afgezonderd. Meer dan een derde van de jongeren (38%, n=232) werd dagelijks twee keer voor een rustmoment gedwongen afgezonderd (zie Tabel 3). In 12% (n=59) van het aantal rustmomenten, waarvan bekend was of de deur wel of niet op slot was (83%, n=500), was de deur van de kamer op slot. Tijdens de nachtrust was in 41% (n=251) van de gevallen de kamerdeur op slot.

Tabel 3

Dagelijks aantal geplande gedwongen afzonderingen

	Aantal jongeren (N=605) n (%)	Aantal afzonderingen met deur op slot* n (%)	Gemiddelde tijdsduur in uren t (min-max)
Rustmoment			
Eerste rustmoment	605 (100%)	59 (12%)*	0:52 (0:30-1:00)
Tweede rustmoment	232 (38%)	20 (12%)**	0:49 (0:30-1:00)
Nachtrust	605 (100%)	251 (41%)	9:28 (8:45-11:00)

*Berekend ten opzichte van het totale aantal rustmomenten waarvan bekend was of de deur op slot was (n=500). **Berekend ten opzichte van het totale aantal rustmomenten waarvan bekend was of de deur op slot was (n=172).

1.3 Ongeplande gedwongen afzonderingen

Gedurende de periode van de nulmeting zijn in totaal 860 ongeplande gedwongen afzonderingen geregistreerd. Dit werd vastgelegd door 10 instellingen (één instelling heeft geen informatie kunnen aanleveren), met een totale bezetting van 701 jongeren. De instellingen hebben gemiddeld 25 dagen

(15–38 dagen) ongeplande gedwongen afzondering geregistreerd voor de nulmeting. Bij de interpretatie van de resultaten moet worden opgemerkt dat het gaat om gegevens op groepsniveau: het is niet bekend hoe vaak individuele jongeren gedwongen afgezonderd zijn geweest.

1.3.1 Aanleiding

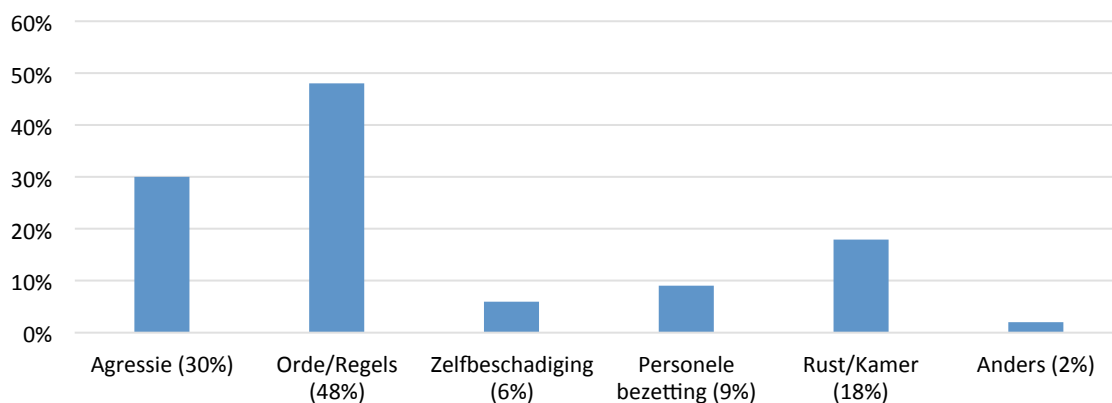
De aanleidingen van de ongeplande gedwongen afzonderingen lopen sterk uiteen, maar kunnen worden gegroepeerd in een aantal categorieën:

- *Agressie*: verbaal en/of (dreiging met) fysiek agressief gedrag en vernieling van goederen.
- *Orde/Regels*: het verstoren van de orde op de groep, het niet houden aan vastgestelde regels, middelengebruik, het bezit van contrabande, respectloze omgang met anderen, het veroorzaken van problemen op school/stage en (poging tot) onttrekking.
- *Zelfbeschadiging*: zelfbeschadigend gedrag, suïcidale dreiging of suïcidale uiting en poging tot suïcide.
- *Personele bezetting*: afzonderen in verband met een gebrek aan personeel (alarm op een andere groep of intensieve begeleiding van een jongere).
- *Rust/Kamer*: afzondering in het kader van een aanzegging om tot rust komen of een speciaal, op een individuele jongere toegepast, dagprogramma, waar op kamer blijven deel van uitmaakt.
- *Anders*: andere aanleidingen, waaronder ongepast (seksueel grensoverschrijdend) gedrag, het missen van een deel van het dagprogramma en het overtreden van regels of wetten buiten de instelling.

Per gedwongen afzondering kan sprake zijn van meerdere aanleidingen die in verschillende categorieën te plaatsen zijn. Zo kan bijvoorbeeld sprake zijn van zowel agressie als het verstoren van de orde op de groep (*Agressie* en *Orde/Regels*). Bij 27 gedwongen afzonderingen (3%) was de aanleiding onbekend. Van het overige bekende aantal, was bij de overgrote meerderheid van de gedwongen afzonderingen sprake van één of meerdere aanleidingen die in één categorie geplaatst konden worden (84%, n=698). Het aantal gedwongen afzonderingen met aanleidingen die twee categorieën besloegen, betrof 15% (n=123). Bij 1% (n=12) van het aantal gedwongen afzonderingen was sprake van aanleidingen die drie categorieën besloegen. Zoals in onderstaande figuur te zien is, komt de aanleiding *Orde/Regels* het vaakst voor: dit is de aanleiding van bijna de helft van het totale aantal afzonderingen, namelijk 48% (zie Figuur 3), gevolgd door *Agressie* (30%) en *Rust/Kamer* (18%). Afgezien van de categorie *Anders*, is de categorie *Zelfbeschadiging* het minst vaak (6%) de aanleiding om een jongere gedwongen af te zonderen.

Figuur 3

Verdeling categorieën aanleidingen ongeplande afzonderingen

Notitie. Percentages berekend op basis van het totale aantal afzonderingen. Gezien een gedwongen afzondering meerdere aanleidingen kan hebben, telt het percentage op tot meer dan 100.

Voor de ongeplande gedwongen afzonderingen worden in de praktijk verschillende ruimtes gebruikt. Welke ruimte wordt gebruikt verschilt per situatie; in vijf gevallen (1%) is geen ruimte genoteerd. Het merendeel van de ongeplande gedwongen afzonderingen (78%, n=667) vindt plaats in de eigen kamer van de jongere. Dit is de ruimte waar de jongere normaal gesproken ook verblijft gedurende een rustmoment en de nachtrust. In de analyses is buiten beschouwing gelaten hoe vaak de ruimtes bij een ongeplande gedwongen afzondering gestript werden; deze informatie ontbrak in 90% (n=778) van de geregistreerde ongeplande gedwongen afzonderingen. Aan het andere uiteinde van het spectrum staat de gedwongen afzondering in een isoleer- of separeerruimte. Dit betreft een sober ingerichte ruimte, waar 5% (n=42) van de ongeplande gedwongen afzonderingen plaatsvond. Tussen enerzijds de eigen kamer van de jongere en anderzijds de isoleer- of separeerruimte wordt een variatie aan andere, specifiek daartoe ingerichte en uitgeruste, ruimtes ingezet (17%, n=146). Deze andere ruimte kan de naam chill-out ruimte, time-out ruimte, afzonderingsruimte of prikkelvrije kamer hebben. De ruimte kan op de groep zijn of daarbuiten. Het kan een ruimte zijn, maar ook bijvoorbeeld de tuin of een stoel of de trap op de gang. Gezien de grote diversiteit aan namen en inrichtingen van de ruimtes die ingezet worden, is besloten deze te scharen in één categorie: *Overige ruimtes*.

In Tabel 4 wordt weergegeven hoe vaak een gedwongen afzondering heeft plaatsgevonden per ruimte en categorie van aanleidingen. Uit deze tabel valt af te lezen dat ongeacht de aanleiding (m.u.v. *Zelfbeschadiging*), het grootste deel van de gedwongen afzonderingen in de eigen kamer plaatsvond. Indien de aanleiding van de afzondering met *Zelfbeschadiging* (e.g. zelfbeschadiging, suïcidale uiting, poging suïcide) te maken had, werden jongeren nauwelijks in de eigen kamer geplaatst (9%, n=5). In dergelijke situaties werd gekozen om de jongere ofwel in een isoleer- of separeerruimte te plaatsen (26%, n=14) of in een overige ruimte (64%, n=35), zoals een prikkelarme kamer of afzonderingsruimte. Verder worden jongeren bij de categorie *Personele bezetting* altijd in de eigen kamer geplaatst (n=78).

Tabel 4

Aantal gedwongen afzonderingen per aanleiding en ruimte

	Agressie	Orde/Regels	Zelfbeschadiging	Personele bezetting	Rust/Kamer	Anders
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
<i>Onbekend</i>	-	1 (0,2%)	-	-	-	-
Eigen kamer	167 (64%)	323 (78%)	5 (9%)	78 (100%)	146 (92%)	12 (92%)
Overige ruimtes*	75 (29%)	75 (18%)	35 (64%)	-	9 (6%)	1 (8%)
Isoleer/Separeer	19 (7%)	16 (4%)	14 (26%)	-	4 (3%)	-

Notitie. Percentages onbekende gegevens berekend ten opzichte van het totale aantal. Percentages bekende gegevens berekend ten opzichte van het totale bekende aantal. Gezien gedwongen afzonderingen meerdere aanleidingen kunnen hebben, kunnen deze in meerdere kolommen voorkomen. Het totaal aantal voor de verschillende aanleidingen tezamen telt hierdoor op tot meer 860. *Kan een chill-out ruimte, time-out ruimte, afzonderingsruimte, prikkelvrije kamer, tuin of andere locatie binnen of buiten de groep zijn.

In Tabel 5 staat de gemiddelde tijdsduur van de afzondering per ruimte en categorie van aanleidingen weergegeven. Bij 74 van de 860 ongeplande gedwongen afzonderingen (9%) was de begin- of eindtijd onbekend. In de onderstaande tabel is te zien dat jongeren die gedwongen afgezonderd worden in het kader van *Rust/Kamer* (e.g. een afzondering in het kader van een aanzegging om tot rust te komen of in het kader van een individueel kamerprogramma) de meeste tijd doorbrengen in afzondering, in een isoleer- of separeerruimte (gemiddeld 11:30 uur per afzondering). Het gaat hier echter slechts om vier gedwongen afzonderingen (3%). Als we deze vier afzonderingen laten voor wat ze zijn, brengen jongeren die gedwongen afgezonderd worden in het kader van *Zelfbeschadiging* de meeste tijd door in afzondering; zowel voor de isoleer- of separeerruimte (gemiddeld 8:46 uur per afzondering) als voor de overige ruimtes (gemiddeld 6:12 uur per afzondering). Daarnaast wordt duidelijk dat, ongeacht de aanleiding van de gedwongen afzondering, de gemiddelde tijdsduur langer is naarmate een jongere in een meer sobere ruimte

wordt geplaatst. Een afzondering in de eigen kamer duurt meestal het kortst, gevolgd door de overige ruimtes, met als langste gemiddelde tijdsduur de isoleer- of separeerruimte.

Tabel 5

Tijdsduur gedwongen afzonderingen per aanleiding en ruimte

	Agressie	Orde/Regels	Zelfbeschadiging	Personele bezetting	Rust/Kamer	Anders
	Gem t. (min-max)	Gem t. (min-max)	Gem t. (min-max)	Gem t. (min-max)	Gem t. (min-max)	Gem t. (min-max)
Eigen kamer	1:22 (0:10-14:00)	1:42 (0:05-72:00)	2:45 (0:45-8:45)	0:33 (0:05-1:15)	5:28 (0:15-48:00)	0:43 (0:05-4:15)
Overige ruimtes*	2:11 (0:05-14:00)	2:09 (0:05-14:00)	6:12 (0:15-47:50)	-	0:29 (0:10-1:50)	1:50 (1:50-1:50)
Isoleer/Separeer	5:48 (0:15-13:00)	5:40 (0:23-13:00)	8:46 (1:45-11:30)	-	11:30 (11:00-13:00)	-

Notitie. Percentages onbekende gegevens berekend ten opzichte van het totale aantal. Percentages bekende gegevens berekend ten opzichte van het totale bekende aantal. *Kan een chill-out ruimte, time-out ruimte, afzonderingsruimte, prikkelvrije kamer, tuin of andere locatie binnen of buiten de groep zijn.

1.3.2 Doel

Een ongeplande gedwongen afzondering kan ingezet worden met of meerdere doelen; het waarborgen van de veiligheid van de jongere en/of anderen, of het dienen van een pedagogisch doel. Van alle ongeplande gedwongen afzonderingen (N=860) was bij 3% (n=25) onbekend wat het doel was. Van het totale bekende aantal was bij 40% (n=335) het bewaken van de veiligheid van de jongere het doel en bij 37% (n=308) het bewaken van de veiligheid van anderen. Bij 43% (n=356) was het inzetten van een pedagogische maatregel het doel van de gedwongen afzondering. In 12% (n=100) van de gedwongen afzonderingen was er sprake van een ander doel dan bovengenoemde drie vormen, waaronder het tot rust laten komen van de jongere en het waarborgen van de veiligheid op de groep (bijvoorbeeld bij een alarm). Gezien een gedwongen afzondering meerdere doelen kan dienen (bijvoorbeeld de veiligheid van zowel de jongere als anderen), telt het percentage op tot meer dan 100.

1.3.3 Beheer van de ruimte

Tijdens een ongeplande gedwongen afzondering kan de ruimte waarin de jongere geplaatst wordt open of op slot zijn. Ook als de ruimte niet op slot is, kan sprake zijn van gedwongen afzondering: het gaat om het tegen de wil plaatsen van een jongere die de ruimte niet mag of kan verlaten. Bij 21% (n=180) van de ongeplande gedwongen afzonderingen was onbekend of de deur van de ruimte op slot was of niet. Van het totale aantal ongeplande gedwongen afzonderingen waarbij deze informatie bekend was (79%, n=680), was bij bijna twee derde (61%, n=413) de deur op slot en bij 39% (n=266) niet op slot. Hierbij moet worden opgemerkt dat dit mede afhangt van de faciliteiten van de instelling: in sommige instellingen is het niet mogelijk om de deur van een ruimte waarin een jongere gedwongen afgezonderd wordt, open te laten. In deze instellingen gaan deuren automatisch op slot als ze dicht worden gedaan.

1.3.4 Contactmomenten

Gedurende de ongeplande gedwongen afzondering kan contact op verschillende wijzen plaatsvinden. Van het aantal gedwongen afzonderingen waarbij dit bekend was (79%, n=681), was bij meer dan de helft (60%, n=410) sprake van regelmatig *face to face contact*, bij 11% (n=76) van *observatie middels camera*, bij 5% (n=35) van *continue begeleiding* en bij 20% (n=136) van *contact via de intercom*. Bij 57 gedwongen afzonderingen (8,4%) was er sprake van meer dan één vorm van contact, bijvoorbeeld *observatie middels camera* en *contact via de intercom*. Omdat het voorkwam dat er meerdere vormen van contact waren tijdens gedwongen tellen de percentages op tot meer dan 100. Bij 12% (n=81) van de ongeplande gedwongen afzonderingen was ingevuld dat er geen sprake was van contact tussen de jongere en een medewerker. De gemiddelde tijdsduur van ongeplande gedwongen afzonderingen waarbij geen contact was, is 32 minuten (uiteenlopend van 10 minuten tot 3 uur). In een aantal instellingen bestaat altijd de mogelijkheid voor jongeren om contact te krijgen met een medewerker, bijvoorbeeld middels de intercom, of door op de kamerdeur te kloppen. Dit is niet door

alle instellingen geregistreerd op de registratieformulieren en kan daarom hebben geleid tot een onderrapportage van het contact tijdens afzondering.

1.3.5 Alternatieve maatregelen

Medewerkers kunnen een jongere eerst een alternatief aanbieden voordat men overgaat tot gedwongen afzondering. Van het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen waarbij dit bekend was (77%, n=664) werd bij 80% (n=534) geen alternatief aangeboden, maar werd direct overgegaan tot gedwongen afzonderen. In 20% (n=130) van de gevallen werd wel een alternatief aangeboden (zie Tabel 6), waarvan bij 27% (n=35) een andere ruimte als alternatief aangedragen werd, 18% (n=23) een waarschuwing kreeg en bij 20% (n=26) aangeboden werd in gesprek te gaan.

Tabel 6

Alternatief op het moment van gedwongen afzondering

	Aantal gedwongen afzonderingen (N=860)
	n (%)
<i>Onbekend</i>	196 (23%)
Alternatief aangeboden	130 (20%)
Waarschuwing	23 (18%)
Andere ruimte	35 (27%)
Gesprek	26 (20%)
Continuëren programma	5 (4%)
Andere activiteit	6 (5%)
Onbekend	35 (27%)
Geen alternatief aangeboden	534 (80%)

Notitie. Percentages onbekende gegevens berekend ten opzichte van het totale aantal. Percentages bekende gegevens berekend ten opzichte van het totale bekende aantal.

1.3.6 Evaluatie

Na afloop kan de gedwongen afzondering geëvalueerd worden door het personeel, hierbij kan besloten worden of afspraken nodig zijn om de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te voorkomen. De evaluatie en de gemaakte afspraken kunnen zowel met als zonder de jongere plaatsvinden. Tabel 7 laat zien dat bij een kwart (27%) van de gedwongen afzonderingen onbekend was of er geëvalueerd was. Van het bekende aantal was bij 98% (n=616) een evaluatie gepland, of had deze reeds plaatsgevonden.

Tabel 7

Evaluatie van de gedwongen afzondering

	Aantal gedwongen afzonderingen (N=860)
	n (%)
<i>Onbekend</i>	232 (27%)
Evaluatie	616 (98%)
Gepland	70 (11%)
Plaatsgevonden	466 (74%)
Plaatsgevonden en geleid tot afspraken	80 (13%)
Geen evaluatie	12 (2%)

Notitie. Percentages onbekende gegevens berekend ten opzichte van het totale aantal. Percentages bekende gegevens berekend ten opzichte van het totale bekende aantal.

Van het totaal aantal geëvalueerde gedwongen afzonderingen, was bij 71% (n=437) bekend of de jongere betrokken was bij de evaluatie. Hiervan was de jongere bij 88% (n=385) van de gedwongen afzonderingen betrokken bij de evaluatie.

1.4 Case study ZIKOS

Binnen JeugdzorgPlus bestaan een aantal bijzondere groepen, waar de *Zeer Intensieve Kortdurende Observatie en Stabilisatie* (ZIKOS) er één van is. ZIKOS is een landelijke bestemming en geldt als een opschaling van behandelintensiteit in JeugdzorgPlus. Soms is een jongere zodanig een gevaar voor zichzelf of voor anderen, dat er extra intensieve zorg, veiligheid en stabiliteit nodig zijn. Bij ZIKOS wordt zorg geboden aan zeer kwetsbare jongeren tussen de twaalf en achttien jaar met complexe en meervoudige gedragsproblemen in combinatie met een onderliggende acute psychiatrische crisis.

Door de opschaling in behandelintensiteit kan de werkwijze op deze groepen verschillen van de werkwijze in andere JeugdzorgPlus-instellingen. De resultaten van deze groepen, waaronder één van de ZIKOS locaties in Nederland, zijn om deze reden niet meegenomen in de nulmeting. Om toch een indruk te krijgen van de werkwijze met betrekking tot gedwongen afzonderen op deze groepen met een bijzondere bestemming, volgt hieronder een *case study* gebaseerd op observaties en gesprekken gedurende een werkbezoek bij één van de ZIKOS locaties in Nederland.

Gedurende een opname binnen ZIKOS wordt een jongere intensief en op individuele wijze gestabiliseerd. Middels een combinatie van gedragstherapie en psychiatrische zorg wordt getracht de crisis te stabiliseren. Dit gebeurt door een team van jeugdzorgwerkers, (sociaal psychiatrische) verpleegkundigen, psychologen en een psychiater. De-escalatie en het herstellen van rust en stabiliteit hebben daarbij de prioriteit. Dit wordt gecreëerd door duidelijke regels en verwachtingen te stellen in een gestructureerde setting. Tevens worden aan jongeren stapsgewijs handreikingen gegeven om opkomende spanning tijdig te signaleren, een nieuwe crisis te voorkomen en daarmee de regie terug te nemen.

De aanpak binnen ZIKOS is individueel van aard. Medewerkers wegen elk moment van de dag af wat de samenstelling van de groep dient te zijn: welke jongere kan er op dit moment op de groep, met wie en voor welke tijdsduur? Wekelijks wordt in een multidisciplinair overleg (MDO) vastgesteld met hoeveel en welke andere jongeren de jongere op de groep of anders beter in een andere ruimte (chillruimte, zachte ruimte, eigen kamer) kan zijn. Vervolgens wordt op dagelijkse basis met de aanwezige groeps werkers bepaald hoe dat er in de praktijk op elk moment van de dag uit ziet. Gaat de groep jongeren in een tussenuur van school op de groep zitten of in de eigen kamer? Welke jongere kan er wel op de groep blijven en welke niet? Welke implicaties heeft dat voor andere jongeren binnen de groep? Welke medewerker kan het beste bij welke jongere(n) blijven? Welke jongere heeft na het ervaren van veel prikkels op de groep een moment van rust in een zachte ruimte of eigen kamer nodig? Dergelijke afwegingen worden met snelheid gemaakt, maar men waakt ervoor om geen overhaaste beslissingen te nemen. Medewerkers nemen de tijd om met elkaar af te stemmen wat ze gaan doen en er wordt altijd afgecheckt met elkaar voordat de volgende stap gezet wordt, waarbij de gedragswetenschapper beslist/eindverantwoordelijk is voor op- en afschalen van middelen en maatregelen.

Deze individuele aanpak maakt dat gedwongen afzonderen onderdeel is van de werkwijze binnen ZIKOS. De verschillen tussen jongeren zijn op dit gebied dan ook groot: sommige jongeren zijn zo ver in het behandeltraject dat zij in de eigen kamer verblijven met de deur open, andere jongeren zijn maximaal vijf minuten op de groep waarna ze in een zachte ruimte verblijven, met als doel rust nemen, om vervolgens (eventueel) door te gaan naar de eigen kamer. Het beleid binnen ZIKOS is om gedwongen afzonderen zo min mogelijk, maar zo vaak als men dat nodig acht in te zetten om de jongere te stabiliseren.

1.5 Beperkingen van de nulmeting

De nulmeting geeft een eerste indruk van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Bij het interpreteren van de resultaten dienen een aantal beperkingen in acht te worden genomen. Deze beperkingen worden in de onderstaande paragrafen uiteengezet.

Ten eerste is de duur van de nulmeting kort (gemiddeld 3,6 weken, uiteenlopend van 2,1 tot 5,4 weken). Vanwege de korte duur van de registraties was het vaak niet mogelijk tussentijds aan de instellingen terug te koppelen hoe de registratie verliep en daarop (eventueel) bij te sturen. Daarnaast bleek gedurende het opstarten van de nulmeting dat niet alle instellingen gelijktijdig konden beginnen. Dit had meerdere oorzaken: in een aantal instellingen was het niet mogelijk de nulmeting intern uit te dragen aan de teams, daarnaast was het voor een aantal instellingen niet mogelijk te starten in verband met de afwezigheid van de contactpersoon voor de registratie of ambassadeur die de nulmeting intern uit moest dragen. Voor enkele instellingen is het niet mogelijk gebleken om alle locaties en leefgroepen te laten deelnemen aan de nulmeting. Doordat de einddatum van de nulmeting vast stond, verschilt de duur van de nulmeting tussen de instellingen en is de incidentie van gedwongen afzonderen niet door iedere instelling even grondig vastgelegd.

Ten tweede is de nulmeting in alle instellingen afgestemd op de bestaande registratiewijze om de registratiedruk voor de medewerkers zo laag mogelijk te houden. Hierdoor is in de instellingen gebruik gemaakt van het registratieformulier (op papier of digitaal, zie Bijlage 4), een toevoeging aan het bestaande registratiesysteem of van informatie uit de bestaande registraties. Hoewel er een handleiding is aangeleverd, kan het zijn dat onderdelen van de nulmeting verschillend zijn geïnterpreteerd en ingevuld door medewerkers. Daarnaast zijn de registraties uitgevoerd door verschillende medewerkers binnen de instellingen, wat tot verschillen in registreren kan hebben geleid.

Ten slotte heeft de registratie van de geplande gedwongen afzonderingen plaatsgevonden door het instelling brede beleid omtrent rustmomenten en nachtrust uit te vragen en dit naast de bezetting te leggen. Deze informatie kon niet door iedere instelling, locatie of leefgroep aangeleverd worden. Door op deze wijze de rustmomenten in kaart te brengen, is het niet mogelijk geweest om de extra rustmomenten op weekenddagen te registreren, omdat deze per jongere individueel ingezet worden (geldt alleen voor jongeren die niet op verlof zijn of een programma volgen). Tevens is het niet mogelijk geweest om alle individuele rustmomenten (zoals beschreven in het behandelplan van jongeren) te registreren. Hierdoor blijft het beeld van gedwongen afzonderen in het kader van rustmomenten en nachtrust beperkt; vermoedelijk is dit aantal groter dan in dit onderzoeksproject naar voren is gekomen. Wat betreft de ongeplande gedwongen afzonderingen bleek het alleen mogelijk het aantal gedwongen afzonderingen per groep (en niet per persoon) in kaart te brengen. Hierdoor is niet bekend hoe vaak individuele jongeren gedwongen afgezonderd zijn geweest.

2. Observaties

2.1 Resultaten uit het lerend netwerk

In een bijeenkomst van ambassadeurs, bestuurders en directeurs van diverse JeugdzorgPlus-instellingen is aandacht besteed aan wat volgens hen nodig is om gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus te verminderen. Deelnemers aan de bijeenkomst werden gevraagd hun ideeën en wensen te noteren. Hiertoe werd onderscheid gemaakt tussen wat de jongere, de professional, de organisatie en de sector nodig hebben. De gewenste benodigdheden worden in onderstaande paragrafen beschreven.

2.2 Verminderen van gedwongen afzonderen: wat is er nodig volgens het veld

2.2.1 Wat hebben jongeren nodig volgens professionals?

Deelnemers benoemden dat het voor jongeren van belang is dat zij beschouwd worden als een uniek persoon: professionals dienen mét in plaats van óver de jongere te evalueren en de jongere dient actief gevraagd te worden naar zijn/haar mening over de afzondering. Daarnaast dient niet alleen in een signaleringsplan van de jongere vastgelegd te worden welke risico's en de-escalerende maatregelen er bestaan omtrent gedwongen afzonderen; de jongere mag autonomie ervaren door zelf een keuze te maken tussen alternatieven om gedwongen afzonderen te voorkomen. Professionals dienen te blijven beseffen dat de jongere die in een JeugdzorgPlus-instelling verblijft ook een puber is met een bijbehorend beperkt vermogen tot reflectie en planning. Van professionals vraagt dit om vertrouwen in de autonomie van de jongere: de jongere moet de kans krijgen om te experimenteren, zonder daarna direct terug bij af te zijn.

2.2.2 Wat hebben professionals nodig?

Voor professionals werd het van belang geacht om niet alleen de tijd te hebben om aandacht te besteden aan de jongere, maar ook om tijd te hebben om te reflecteren op zowel het eigen als elkaars functioneren. Dit vraagt om een betrokken en transparante houding tussen professionals. De professional moet binnen de eigen werkomgeving de ruimte ervaren om zichzelf te kunnen zijn en zaken bespreekbaar te maken met collega's. Ook in het contact met de jongere dient de professional zichzelf te kunnen zijn: indien nodig moet de professional een stap terug kunnen zetten in het contact met de jongere, zonder zich daarbij schuldig te voelen. Daarbij mag een professional er van uit gaan dat een collega in kan stappen om de situatie over te nemen. Wat hierin helpend kan zijn is een signaleringsplan voor professionals, waarin voor zowel de professional zelf en zijn/haar collega's duidelijk is welke risico's er bestaan in het contact met verschillende type jongeren en wat daarin helpend kan zijn.

Volgens deelnemers is het tevens van belang dat professionals in het contact met jongeren verbinding als basishouding aannemen. Het verhogen van de veiligheid in de relatie tussen jongere en professional kan daarbij helpen om duurzame relaties met jongeren op te bouwen. Daarnaast is het met het oog op de toekomst van de jongere van belang om perspectief te bieden en het informele netwerk te betrekken. Door gedurende het verblijf in de JeugdzorgPlus-instelling informele zorg van naasten (o.a. familie) te betrekken, kan samen met de jongere toegewerkt worden naar een soepele overgang tussen de JeugdzorgPlus-instelling en de thuissituatie. Dit vraagt tevens om het tijdig aanbieden van goede trauma- en systeembehandeling door professionals: de behandeling moet passend zijn bij het individu en kunnen starten in geslotenheid, waarna de behandeling voortgezet kan worden in openheid. Voorts zou het professionals helpen om scholing te krijgen op het gebied van psychiatrie, verdovende middelen, systeemvraagstukken en comorbiditeit van problematiek. Door professionals meer kennis en handvatten te geven voor de diverse problematiek die voorkomt binnen de complexe doelgroep in JeugdzorgPlus, kan handelingsverlegenheid weggenomen worden en wordt het voor professionals mogelijk om maatwerk te bieden, passend bij de problematiek van de jongere. Dit maakt het tevens mogelijk om te experimenteren met alternatieven om gedwongen afzonderen te voorkomen, die toegespitst zijn op het gedrag dat de jongere laat zien. Een andere manier om maatwerk te bieden en gedwongen afzonderen terug te dringen, is volgens deelnemers het werken in kleinschaligheid. Door de groepen jongeren kleiner te maken en meer medewerkers in te zetten, wordt het mogelijk om met aandacht voor de context maatwerk te bieden voor een complexe doelgroep. Daarbij is het van belang dat de professional oog heeft voor de reden van de afzondering; het creëren van bewustzijn is de eerste stap in het terugdringen van gedwongen afzonderen.

2.2.3 Wat hebben organisaties nodig?

Om gedwongen afzonderen terug te kunnen dringen, is het volgens deelnemers nodig om de organisaties te voorzien van passende financiering om dit doel te kunnen bereiken. Deze financiering is onder andere nodig om meer en geschoold personeel aan te trekken, zodat expertise geboden kan worden bij het behandelen van de jongeren, maar ook om te kunnen werken in kleinschaligheid.

Daarnaast hebben organisaties erkenning nodig voor wat zij doen: organisaties moeten op proactieve wijze uitstralen wat goed gaat in de organisatie, bijvoorbeeld middels het delen van succesverhalen met het veld. Verder dient aandacht te zijn voor wat een organisatie wel en niet kan: mag een organisatie een stap terug zetten in de behandeling van de jongere indien zij de expertise niet in huis hebben? Dergelijke vraagstukken verdienen aandacht in de discussie omtrent het terugdringen van gedwongen afzonderen.

Scholing en bezetting van personeel

Het onderwerp scholing van personeel in JeugdzorgPlus-instellingen komt naar voren in relatie tot gedwongen afzonderen. Zo zouden verschillen in kennis en achtergrond van professionals van invloed zijn op de handelingswijze bij een afzondering. Professionals met een achtergrond in het gevangeniswezen zijn gewend een beperkt aantal technieken te gebruiken, gericht op beheersing en op het handhaven van de orde. Dit leidt er toe dat jongeren eerder fysiek worden gefixeerd of worden afgezonderd. Daarnaast zouden groepswerkers die al langer in JeugdzorgPlus werken en gewend zijn te werken met jongeren met gedragsproblemen, meer moeite hebben met het werken met een veranderende doelgroep waarin psychiatrische problematiek meer op de voorgrond staat en die om andere handelingswijzen vraagt (e.g. geweldloos verzet) dan groepswerkers die recentelijk in JeugdzorgPlus zijn komen werken. Ook noemt het veld dat de veranderende doelgroep heeft geleid tot handelingsverlegenheid bij personeel: in plaats van vooral jongeren met gedragsproblemen, worden steeds vaker (kwetsbare) jongeren met psychiatrische problematiek geplaatst. Dit heeft geleid tot een roep om geschoold personeel dat om weet te gaan met de zowel de gedrags- als psychiatrische problematiek van de doelgroep en bereid is nieuwe handelingswijzen te leren.

Daarnaast benoemt het veld dat JeugdzorgPlus-instellingen moeite hebben met het aantrekken en behouden van voldoende personeel. Dergelijke personeelstekorten hebben invloed op het leefklimaat van de behandelgroep, de werkdruk voor professionals en hierdoor ook op het afzonderen van jongeren. Zo leidt in sommige JeugdzorgPlus-instellingen een afzondering van een jongere op de ene afdeling tot de afzondering van alle jongeren op een andere afdeling. In deze instellingen staat in het protocol omschreven dat wanneer interveniëren middels afzondering noodzakelijk wordt geacht, medewerkers van andere afdelingen ondersteuning bieden om de afzondering te bewerkstelligen. Hiertoe dienen de medewerkers de jongeren op de eigen afdeling in te sluiten op de eigen kamer, alvorens ondersteuning te bieden aan de andere afdeling. Dit protocol is opgesteld om de veiligheid van zowel jongeren als medewerkers te waarborgen, omdat het als onwenselijk wordt beschouwd om de ene medewerker op de afdeling te laten staan op een groep van twaalf jongeren en de andere medewerker naar de andere afdeling te sturen voor ondersteuning, maar leidt daarmee tot het gedwongen afzonderen van een gehele groep jongeren. Dit voorbeeld onderstreept het belang om in het vraagstuk gedwongen afzonderen tevens aandacht te besteden aan de personele bezetting van de JeugdzorgPlus-instelling.

2.2.4 Wat heeft de sector nodig?

Op sectorniveau is het volgens deelnemers van belang dat meer samenwerking en transparantie ontstaat; zowel tussen verschillende JeugdzorgPlus-instellingen als tussen JeugdzorgPlus en jeugd-GGZ. Dit geldt niet alleen voor het gezamenlijk leren over methoden om gedwongen afzonderen terug te dringen; ook op andere gebieden bestaat bij deelnemers de wens om samenwerking op te zoeken. Denk aan de centralisatie van financiën, een gezamenlijke methodiekontwikkeling, gezamenlijk behandelen, minder overplaatsingen tussen JeugdzorgPlus-instellingen, meer kennis bij gemeenten, aandacht voor onderwijs- en zorgcombinaties in de psychiatrie, maar ook het opzoeken van verbinding met de samenleving (bijvoorbeeld het betrekken van de wijk om normalisatie te bereiken). Dergelijke samenwerkingsverbanden kunnen niet alleen leiden tot betere zorg voor de jongere; het maakt het tegelijkertijd mogelijk om de overgang naar de samenleving of de jeugd-GGZ

te vergemakkelijken. Door bijvoorbeeld niet op te schalen in het verplaatsen van de jongere naar een andere JeugdzorgPlus-instelling, maar op te schalen in samenwerking door middel van kennisdeling en samen uitvoering geven (bijvoorbeeld doordat een GGZ behandelaar naar JeugdzorgPlus komt of doordat JeugdzorgPlus meegaat naar een GGZ instelling), kan voorkomen worden dat de jongere overgeplaatst moet worden en wordt continuïteit in de leefomgeving van de jongere geboden. Dit vraagt om snelheid, betrokkenheid en transparantie in de samenwerking binnen de keten. Op deze wijze wordt het voor JeugdzorgPlus-instellingen tevens mogelijk om te concentreren op specialismen en kunnen instellingen de erkenning krijgen voor de hoog specialistische zorg die geboden wordt.

2.3 Verminderen van gedwongen afzonderen: beschikbare alternatieven

Het veld is van mening dat verandering en samenwerking nodig is in alle lagen van JeugdzorgPlus – van professional op de groep tot sectorniveau – om het doel, terugdringen van gedwongen afzonderen, te bereiken. Dit is overeenkomstig met bevindingen uit een van de literatuurverkenningen van dit onderzoeksproject, namelijk: steun vanuit het management moet samen gaan met veranderingen op praktijkniveau om gedwongen afzonderen te verminderen. Daarin lijkt het hanteren van de *Six Core Strategies to Reduce the Use of Seclusion and Restraint*, zoals opgesteld door de National Association of State Mental Health Program Directors (NASMHPD, 2008), een veelbelovende manier. De NASMHPD heeft zes specifieke richtlijnen opgesteld om het gebruik van gedwongen afzonderen te verminderen, namelijk: (1) leiderschap gericht op veranderingen op organisatieniveau, (2) gebruik van data om de praktijk te informeren, (3) het creëren van een behandelsetting waarin beleid, procedures en behandeling gericht zijn op herstel, (4) het gebruik van een verscheidenheid aan hulpmiddelen die gedwongen afzonderen kunnen verminderen, (5) het versterken van de rol van de jongere en het systeem in de behandelsetting, (6) gebruik van evaluatie technieken na elke gedwongen afzondering. De implementatie van deze strategieën vraagt om een cultuuromslag binnen de instelling en uitvoerige training van professionals (Azeem, Aujla, Rammerth, Binsfeld, & Jones, 2011; Wisdom, Wenger, Robertson, Van Bramer, & Sederer, 2015).

In JeugdzorgPlus-instellingen worden reeds diverse methoden (onderdeel 4 van NASMHPD) ingezet om gedwongen afzonderen terug te dringen (zie Tabel 8). Deze methoden zijn onder te verdelen in verschillende categorieën, namelijk de-escalerende maatregelen, fysieke ruimtes, samenwerking tussen disciplines, interactievaardigheden, betrekken van het systeem van de jongere en een categorie waarin overige methoden omschreven worden die niet binnen een andere categorie te plaatsen zijn.

Tabel 8

Methoden uit de praktijk die ingezet worden om gedwongen afzonderen terug te dringen

Categorie	Methode
De-escalerende maatregelen	- Geweldloos verzet of non-violent resistance (methoden en technieken om jongeren rustig te krijgen zonder daarbij gebruik te maken van fysieke krachten) - Fysiek verweer (medewerkers leren middels een fysieke training hoe ze jongeren kunnen benaderen bij agressie en hoe ze jongeren moeten vastpakken om indien nodig naar een afzonderingsruimte te brengen) - Aanstellen van interventiepersoneel (beveiligingsmedewerkers die de-escalerend werken en niet gebonden zijn aan groepen) - Training in de-escalerend handelen - Cooling down (bij alarm gaan een aantal medewerkers naar de jongere toe en mag de jongere benoemen met welke medewerker hij/zij wil gaan lopen om af te koelen, zodat de jongere grip kan krijgen op de situatie en bij rust na een evaluerend gesprek terug kan gaan naar de groep) - Veilig Fysiek Optreden (methodiek voor fysiek ingrijpen) - Aanstellen van mediators die in de nacht aanwezig zijn en kunnen bemiddelen bij conflicten
Samenwerking tussen disciplines	Integraal Zorg En Onderwijs (IZEO; het pedagogisch personeel en gedragswetenschappers zijn aanwezig op school, zodat indien nodig intensieve en op de jongere afgestemde begeleiding kan worden geboden)
Interactievaardigheden	Safe Path (een combinatie tussen de-escaleren, schematherapie en positieve psychologie, waarin het behandelteam leert om gemoedstoestanden die op een

	bepaald moment iemands gedachten, gevoelens en gedrag domineren te observeren en te herkennen, eigen reacties op deze gemoedstoestanden te herkennen, en zorg te dragen voor hetgeen men nodig heeft om vanuit een gezonde/professionele modus te reageren op het complexe gedrag van de jongeren) • De Mat (training om medewerkers te leren kijken naar het eigen handelen bij interactieproblemen) • Video Interactie Begeleiding / Basic Trust (middels video-opnamen signaleren en terugkoppelen van interacties tussen jongeren en professionals)
Betrekken van het systeem	• Werkgroep waarin met zowel jongeren als diens ouders/verzorgers gesproken wordt over manieren om gedwongen afzonderen te voorkomen • Jongeren mogen spullen vanuit huis meenemen in de eigen kamer in de instelling
Fysieke ruimtes	• Sportruimte • Veilige slaapkamer (op een andere plek dan de groep, waarbij de deur open is en er een infraroodcamera aanwezig is, sober ingericht, ook gebruikt als slaapkamer bij jongeren die sterk suïcidaal zijn) • Comfortruimte (een klaslokaal ingericht met sensorisch materiaal om bij oplopende ontregeling, als gevolg van onder- of overprikkeling in de klas, samen met een jeugdzorgwerker of psychomotorisch therapeut te interveniëren)
Overige	• Gedwongen afzonderen bespreekbaar maken in de jongerenraden • Gebruik maken van het signaleringsplan van de jongere

CONCLUSIE EN ADVIES

1. Conclusie

Het doel van dit onderzoeksproject was het onderzoeken van de randvoorwaarden voor een duurzame vermindering van gedwongen afzondering door het ontwikkelen van een gedragen definitie van gedwongen afzondering en een voorstel voor het vastleggen daarvan. In de eerste fase van het onderzoek is vastgesteld dat het ontbreekt aan een eenduidige en gezamenlijke wijze van definiëren en vastleggen van gedwongen afzondering in JeugdzorgPlus-instellingen. Deze bevinding was en is niet nieuw, en is door diverse onderzoekers en adviesorganen de afgelopen jaren vastgesteld. De bevindingen uit de literatuurverkenningen bevestigen dit nogmaals.

Het ontbreken van zo'n definitie hangt nauw samen met het ontbreken van wettelijke bepalingen in de Jeugdwet, een verouderd toetsingskader dat de IGJ hanteert (en momenteel herzielt) en het ontbreken van samenhangende beleidsafspraken tussen JeugdzorgPlus-instellingen. Recent is daarin een verandering gekomen en is de ambitie uitgesproken om het toepassen van gedwongen afzondering in gezamenlijkheid terug te dringen. Als gevolg daarvan hebben de afgelopen zes maanden elf organisaties met JeugdzorgPlus-locaties nauw met elkaar samengewerkt, onder regie van de onderzoekers van de Academische Werkplaats Risicojeugd, om te komen tot een gedragen definitie en een nulmeting. Ondanks de beperkingen in tijd en middelen, binnen een context van maatschappelijke dynamiek ten aanzien van de jeugdzorg, hebben de instellingen vastgehouden aan het gezamenlijke doel en zich ingespannen om dit in de gegeven tijd te bereiken.

Om de ambitie te realiseren om gedwongen afzondering 'naar nul' terug te brengen is het nodig te definiëren wat gedwongen afzondering is. Dat is misschien evident als de gedwongen afzondering het insluiten betreft van een jongere in een isoleerruimte die op slot wordt gedaan. Er bestaat echter geen consensus onder professionals wanneer het gaat om kamerplaatsingen van jongeren tegen hun wil, al dan niet in een afsluitbare ruimte. Gedurende het onderzoeksproject werd duidelijk dat er sprake is van een grijs gebied. Om deze reden is bewust gekozen voor een brede definitie van gedwongen afzondering, die stelt dat een plaatsing van een jongere tegen zijn of haar wil in een ruimte die zij of hij niet kan of mag verlaten een gedwongen afzondering is. Dankzij deze brede definitie kon in kaart worden gebracht welke maatregelen worden ingezet en welke variaties in het afzonderen van jongeren er momenteel bestaan.

Deze definitie wordt gedragen door het veld als werkdefinitie voor de nulmeting, waarbij opgemerkt wordt dat JeugdzorgPlus-instellingen aangeven dat zo'n brede definitie het risico meebrengt dat een verkeerd beeld ontstaat van de praktijk (als in: een hoge prevalentie van gedwongen afzondering). Tegelijkertijd vinden JeugdzorgPlus-instellingen het ook zinvol inzicht te krijgen in de patronen van afzonderen in de praktijk om te kunnen leren en verbeteren. De nulmeting die heeft plaatsgevonden moet worden gezien als een eerste stap. De meting is in een kort tijdbestek voorbereid en uitgevoerd en moet daarom worden gezien als niet meer dan een eerste indicatie van de aard en omvang van gedwongen afzondering. Maar ook niet minder: de nulmeting geeft waardevolle informatie om keuzes te maken bij het nemen van verdere stappen om gedwongen afzonderen terug te dringen.

Hoewel de meetperiode kort was en, zoals vermeld, de resultaten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden, vallen de volgende zaken op:

1. De grootste groep (98%) gedwongen afzonderingen valt onder de categorie geplande gedwongen afzonderingen. Dit zijn de gedwongen afzonderingen die behoren tot het programma van de instelling en bestaan uit verplichte rustmomenten voor alle jongeren die in een groep verblijven, overdag en 's nachts. Dit is het type afzonderen wat is geïncorporeerd

om van te leren, maar waar in de praktijk geen consensus over bestaat en wat in de jeugd GGZ niet onder gedwongen afzonderen valt. De aantallen zijn berekend op grond van het beleid van de locatie met betrekking tot rustmomenten en het aantal jongeren dat op de locatie verblijft. Gedurende deze geplande vormen van gedwongen afzonderingen – ingeplande rustmomenten – mogen jongeren hun kamer niet verlaten. Soms is de deur op slot (bij rustmoment in 12% van het totale aantal bekende afzonderingen en bij nachtrust in 41% van het totale aantal bekende afzonderingen), soms niet.

2. Een kleiner aantal gedwongen afzonderingen (2%, n=860) betreft de niet geplande gedwongen afzonderingen. Deze zijn via registraties in beeld gebracht. Deze afzonderingen worden ingezet als gevolg van een incident op de groep of daarbuiten. Deze categorie kent het volgende beeld:
 - niet geplande gedwongen afzonderingen hebben als aanleiding in volgorde van hoe vaak het voorkomt: de verstoring van orde/het niet naleven van regels, agressie, verplichte rust (op individueel niveau), personele bezetting (door tekort of omdat personeel is weggeroepen naar een andere groep) en zelfbeschadiging (automutilatie, poging tot suïcide);
 - de eigen kamer wordt het vaakst ingezet als ruimte voor niet geplande gedwongen afzonderingen, gevolgd door een 'andere ruimte'. 5% (n=42) van de niet geplande gedwongen afzonderingen vindt plaats in een ruimte die wordt aangemerkt als isoleerruimte;
 - er is een grote variatie in de duur van de gedwongen afzondering (van 5 minuten tot 72 uur);
 - het vaakst wordt als doel van de niet-geplande gedwongen afzondering opgegeven dat het een pedagogische maatregel betreft, gevolgd door het bewaken van de veiligheid van de jongere zelf, de veiligheid van anderen of het tot rust komen van de jongere;
 - in 2/3 van de niet-geplande gedwongen afzonderingen gaat de deur op slot, soms is dat omdat de deur automatisch op slot gaat als deze wordt dichtgetrokken. Ook zijn er locaties waar de kamerdeur niet op slot kan;
 - in 80% van de niet geplande gedwongen afzonderingen is geen alternatief aangeboden voor een gedwongen afzondering;
 - niet geplande gedwongen afzonderingen worden vrijwel altijd geëvalueerd (98%, n=616). In meerderheid vindt de evaluatie met de jongere plaats (88%, n=385).

2. Aanbevelingen

Hieronder worden de aanbevelingen besproken die voortkomen uit het onderzoeksproject. Eerst worden de randvoorwaarden voor terugdringen van gedwongen afzonderen benoemd. Hierbij gaan we in op de definitie, registratie, en overige randvoorwaarden. Naast secundaire preventie (voorkómen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus) gaan we ook kort in op primaire preventie (voorkómen van gedwongen afzonderen door voorkómen van plaatsing in JeugdzorgPlus).

2.1. Aanbevelingen t.a.v. randvoorwaarden voor duurzame vermindering van gedwongen afzondering

In de aanbevelingen volgen we de *Six Core Strategies to Reduce the Use of Seclusion and Restraint* zoals opgesteld door de NASMHDP (2008): (1) leiderschap gericht op veranderingen op organisatieniveau, (2) gebruik van data om de praktijk te informeren, (3) het creëren van een behandelsetting waarin beleid, procedures en behandeling gericht zijn op herstel, (4) het gebruik van een verscheidenheid aan hulpmiddelen die gedwongen afzonderen kunnen verminderen, (5) het versterken van de rol van de jongere en het systeem in de behandelsetting, (6) gebruik van evaluatie technieken na elke gedwongen afzondering. Als wordt gekeken naar deze richtlijnen, dan is te zien dat de instellingen door dit project samen te starten, een belangrijke stap hebben gezet om deze richtlijnen te volgen: de instellingen en hun bestuurders hebben zich gezamenlijk gecommitteerd aan onderzoeken, leren en veranderen, en er is een basis gelegd voor een eenduidige manier van

registreren om informatie te verzamelen op basis waarvan men acties kan formuleren. Tevens worden in de praktijk reeds diverse methoden ingezet om gedwongen afzonderen terug te dringen.

2.1.1 Definitie

Door de brede definitie is een beter zicht ontstaan op twee hoofdvormen van gedwongen afzondering: de geplande en niet geplande gedwongen afzondering.

Ten aanzien van de geplande gedwongen afzondering is het advies aan JeugdzorgPlus- instellingen om de dagprogramma's voortdurend kritisch tegen het licht te houden. Het inlassen van rustmomenten kan noodzakelijk zijn om een omgeving voor jongeren te creëren waarin rust en regelmaat een belangrijke rol spelen, maar er kunnen ook vragen bij worden gesteld:

- wat is het doel van een dagstructuur met verplichte rustmomenten?
- draagt het bij aan de ontwikkeling van jongeren en hoe werkt dat dan?
- Wat betekent het voor jongeren als zij hun kamer tijdens een rustmoment niet kunnen/mogen verlaten? En is dit nodig?

Het kritisch tegen het licht houden van de kamerprogramma's – bijvoorbeeld in goed overleg met de IGJ - vormt een belangrijk handvat bij het terugdringen van gedwongen afzondering.

Ten aanzien van de niet geplande gedwongen afzondering is het advies aan JeugdzorgPlus- instellingen om voorlopig een brede definitie van gedwongen afzondering te blijven hanteren en deze in beeld te blijven brengen. Hiermee schept men ruimte om te discussiëren over de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen en om alternatieven hiervoor te ontwikkelen. Breed kijken en leren is daarnaast nodig om de vraag te kunnen beantwoorden wat men precies wil terugbrengen naar '0' en wat daarbij prioriteit heeft. Hiermee kan worden voorkomen dat te snel wordt ingezet op het verbieden van specifieke vormen van gedwongen afzondering (bijvoorbeeld de isoleerruimte), waardoor op andere vormen van vrijheidsbeperking wordt overgegaan. Dat zou verschuiving van het probleem zijn en dat is niet wenselijk.

Daarnaast geven de resultaten van de nulmeting inzicht in de variatie in ongeplande gesloten afzonderingen. Het advies aan de instelling is om deze informatie te gebruiken om het plan voor terugdringen van gedwongen afzonderen concreet te maken. Denk bijvoorbeeld aan het beantwoorden van de volgende vragen:

- uit de nulmeting blijkt dat de kleinste groep gedwongen afzonderingen plaatsvindt naar aanleiding van zelfbeschadiging/poging suïcide. Deze groep wordt echter naar verhouding het vaakst in de isoleerruimte geplaatst en de afzondering duurt het langst. Is dit de beste manier om met jongeren met deze problematiek om te gaan? Kan dit anders?
- In 80% van de gevallen wordt direct overgegaan tot afzonderen zonder het eerst aanbieden van alternatieven. Is er wellicht winst te behalen door medewerkers te ondersteunen bij het aanbieden van alternatieven?

Het advies aan de JeugdzorgPlus-instellingen is om de brede definitie waar nu voor gekozen is, te blijven hanteren in het kader van leren en verbeteren, omdat het inzicht geeft in patronen van afzonderen en daarmee handvatten aanreikt voor het verminderen van gedwongen afzondering. Dat betekent dat daar voorlopig ook afzonderen in een ruimte die niet is afgesloten onder valt; het deel waarover geen consensus bestaat en dat ook niet valt onder de definitie van gedwongen afzonderen die de jeugd GGZ hanteert. Voor de instellingen betekent dit dat zij teams moeten ondersteunen bij het vastleggen van gedwongen afzonderen, bij het leren van het vóórkomen van gedwongen afzonderen en om gedwongen afzonderen te voorkómen. Het advies is om na een jaar te evalueren waar men dan staat, welke acties zijn ingezet en welk deel van de afzonderingen is verminderd. Op basis daarvan zouden de instellingen ervoor kunnen kiezen om aan te sluiten bij de definitie die de GGZ hanteert en insluiting als criterium voor gedwongen afzonderen op te nemen.

De huidige definitie heeft geen fundament in de Jeugdwet. Uit het onderzoek komt daarnaast naar voren dat de Jeugdwet veel ruimte voor interpretatie biedt, wat eenduidig werken door instellingen niet stimuleert. Een aanpassing in de wetgeving kost veel tijd. Bovendien ligt het belangrijkste ankerpunt voor het realiseren van de ambitie om gedwongen afzonderen te verminderen in de visie van de organisatie. De onderlinge samenwerking kan dit ankerpunt versterken. Het advies luidt om in samenwerking met de IGJ veldnormen op te stellen ten aanzien van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen en daarbij zoveel mogelijk aan te sluiten bij het begrippenkader van de jeugd-ggz, omdat dit het verst is ontwikkeld, haar nut heeft bewezen als het gaat om het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen en omdat de werkwijze in de jeugd-ggz lijkt op de werkwijze in de jeugdzorg. Dit geldt vooral voor de beschrijving en inrichting van ruimtes die worden ingezet bij insluiting, en voor de wijze van vastleggen.

2.1.2 Registratie

Voor de nabije toekomst is het van belang een zo uniform mogelijke registratie van gedwongen afzonderen en andere vrijheidsbeperkende maatregelen te borgen binnen alle JeugdzorgPlus-instellingen en het leren op basis van data te bevorderen. Gedurende het onderzoeksproject is hiermee een begin gemaakt. Hierbij moeten drie opmerkingen worden gemaakt:

- breed registreren is nodig (om te leren, om onderbouwde stappen te kunnen zetten richting terugdringen van gedwongen afzonderen, maar ook om te kunnen kiezen wat op lange termijn geregistreerd moet blijven worden);
- breed registreren is veel werk (een hoge registratiedruk helpt instellingen van de regen in de drup);
- implementeren kost tijd (het is niet te verwachten dat instellingen na deze korte intensieve opstart gemakkelijk zelf verder kunnen met het borgen van de registraties).

Het advies aan Jeugdzorg Nederland is om te faciliteren dat dit kan worden gecontinueerd. Intensieve aandacht voor verdere implementatie van registreren, landelijke monitoring en data-analyse zijn zeker de komende twee jaar wenselijk en noodzakelijk. Hierbij moet worden opgemerkt dat zowel ongeplande als geplande gedwongen afzonderingen goed vastgelegd en periodiek geëvalueerd dienen te worden. Voor geplande afzonderingen dient vervolgens onderscheid gemaakt te worden tussen dat wat voor de gehele groep jongeren geldt en dat wat voor de individuele jongere geldt en wordt vastgelegd in het behandelplan. Dat wat voor de hele groep jongeren geldt kan overigens, zoals dat nu ook is gebeurd, worden berekend op basis van het aantal jongeren in de instelling, om de registratiedruk te verminderen.

Het advies aan JeugdzorgPlus-instellingen is om op de verschillende niveaus van de organisatie (primair proces-ondersteuning-management-bestuur) een leerklimaat te faciliteren op dit onderwerp, dit softwarematig te ondersteunen en hierin ook van elkaar te leren door de in het project geactiveerde contactpersonen voor registratie samen te brengen in een lerend netwerk.

2.1.3 Betrekken van de jongere

Uiteindelijk gaat het over jongeren en het advies om hen een rol te geven lijkt dan ook vanzelfsprekend. Zoals ook tijdens dit onderzoeksproject bleek, leveren jongeren een waardevolle en genuanceerde bijdrage aan kennis en beleid met betrekking tot gedwongen afzonderen. Het advies is dan ook om jongeren bij de beweging om gedwongen afzonderen te verminderen te blijven betrekken. Hetzelfde geldt op individueel niveau in het geval dat een gedwongen afzondering aan de orde is. Jongeren actief betrekken bij het vinden van alternatieven en bij het evalueren achteraf, kan bijdragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen als fenomeen.

2.1.4 Overige randvoorwaarden

Leren op meerdere niveaus (tussen instellingen, als veld en op casusniveau)

Om gedwongen afzonderingen te kunnen terugdringen kunnen instellingen maatregelen nemen op meerdere vlakken. Ons advies zou zijn om in ieder geval zorg te dragen voor leren op drie niveaus: tussen instellingen (lerend netwerk); als veld (ontwikkelen, onderzoeken en implementeren van alternatieven voor gedwongen afzonderen en trainen van personeel hierin); en op casusniveau (systematisch leren van casus waarin men vastloopt). Continueer het lerende netwerk van ambassadeurs van JeugdzorgPlus-instellingen.

Hoewel de meeste JeugdzorgPlus-locaties onderdeel vormen van grotere organisaties met meerdere locaties en dus eigen netwerken hebben, is geconstateerd dat locaties in de praktijk nog vaak opereren vanuit een eiland. Het lerende netwerk dat binnen “Ik laat je niet alleen” is gestart, biedt een platform voor uitwisseling dat deze eilanden overstijgt en als zodanig een impuls geeft aan een duurzame vermindering van gedwongen afzondering.

Een lerend netwerk werkt als er gedeelde leervragen zijn, als er sprake is van een veilig leerklimaat en er regie wordt gevoerd. In dit onderzoeksproject had de AWRJ deze rol. Het advies is om het lerend netwerk te continueren en hiervoor een neutrale regievoerder aan te stellen.

Versnel de programmatische invoering van alternatieven voor gedwongen afzondering

Hoe dan? Is een veelgestelde vraag in het onderzoeksproject. Medewerkers verwijzen naar de uitermate ingewikkelde gedrags- en psychische problematiek van jongeren waarmee zij te maken hebben en die alsmaar lijkt toe te nemen. Zij zien weinig alternatieven. Alternatieven zoals Safe Path of non-violent resistance worden weliswaar ingezet, maar dat gebeurt facultatief en in een laag tempo. Dit handelen wordt gestaafd door de nulmeting die laat zien dat er meestal geen alternatief wordt geboden voor een gedwongen afzondering. Het advies is om veel meer programmatisch te werken aan deze alternatieven, zodat een beter inzicht ontstaat in de werkzame ingrediënten. Het gaat niet om de keuze voor een specifieke methodiek, maar om het programmatisch doorzetten op de invoering van verschillende methodieken, goede en aangepaste trainingsprogramma's te ontwikkelen en in te voeren en op deze manier zorgprofessionals goed toe te rusten voor hun werk.

Zorg voor voldoende, adequaat geschoold personeel

Jongeren in JeugdzorgPlus kampen met zeer complexe problematiek. Hierin spelen de professionals die hen begeleiden een belangrijke rol. Van hen wordt veel gevraagd. Zij moeten om kunnen gaan met een grote variatie aan psychische- en gedragsproblemen van jongeren en ook met de onderlinge dynamiek tussen deze jongeren op de leefgroep. Het spreekt vanzelf dat voor werken met een zo ingewikkelde doelgroep adequate scholing en regelmatige training nodig is. Als het gedwongen afzonderen van jongeren uit de groep niet vanzelfsprekend is, zijn er voor de professionals in de jeugdzorgplus-instellingen goede alternatieven nodig. Het aanleren van andere manieren van werken, die de relationele veiligheid bevorderen, vraagt scholing, training en coaching. Bovendien werd in de nulmeting zichtbaar dat het personeelstekort in de JeugdzorgPlus direct van invloed is op gedwongen afzonderen: een deel van de gedwongen afzonderingen vond plaats omdat er te weinig personeel was, of omdat personeel van de groep weg moest om te ondersteunen op een andere groep. Het advies voor de instellingen, maar ook voor Rijk en gemeenten is om zorg te dragen voor voldoende professionals en voor professionals die adequaat zijn opgeleid en getraind.

Maak afspraken over second opinion voor jongeren met extreme gedragsproblematiek en leg deze vast

Soms lopen professionals vast bij de begeleiding en behandeling van jongeren in JeugdzorgPlus. Instellingen zullen vaak intern zo'n situatie oplossen, maar soms lukt dit niet. Een manier om te leren in geval van zo'n casus, is het inschakelen van externe expertise (zoals bijvoorbeeld via het CCE). Door gezamenlijk, met de jongere, te leren, en deze leerervaringen vervolgens breder te delen (bijvoorbeeld via het lerend netwerk), wordt leren op casusniveau naar een hoger plan getild. Dit kan

bijdragen aan verder reduceren van gedwongen afzondering. Ook voor intern leren is een veilig leerklimaat van belang, waarbij professionals zich kwetsbaar op durven stellen. Aan de instellingen de taak om hiervoor zorg te dragen.

2.1.5 Richt vervolgonderzoek in op vier hoofdthema's

Het onderzoeksproject "Ik laat je niet alleen" is slechts een eerste stap richting het terugdringen van gedwongen afzonderen en moet bovendien worden geplaatst in een breder kader: Actieprogramma 'Zorg voor de Jeugd' (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018); Actieplan 'De best passende zorg voor kwetsbare jongeren' (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019). In deze aanbevelingen is herhaaldelijk het belang van gezamenlijk blijven leren benadrukt. Het ligt voor de hand om dit leren te ondersteunen met wetenschappelijk onderzoek.

Onderzoeksvragen gericht op het terugdringen van gedwongen afzonderen, kunnen worden ingedeeld in vier kwadranten:

I verminderen Verminderen van gedwongen afzondering/vrijheidsbeperkende maatregelen	II versterken Bevorderen / versterken van alternatieven voor gedwongen afzondering
III stoppen Stoppen met gesloten opnemen	IV creëren Scheppen van nieuwe alternatieven voor een gedwongen opname in de jeugdzorg plus

Door de meting op grond van een brede definitie ontstaat er zicht op de praktijk van gedwongen afzonderen en wordt de basis gelegd om de komende tijd veel preciezer te kunnen bepalen welke vormen van gedwongen afzonderen met name verminderd moeten worden (I). Om dit duurzaam te kunnen realiseren, is het noodzakelijk om alternatieven van gedwongen afzonderen te realiseren, ontwikkelen en implementeren (II). Een aantal alternatieven voor gedwongen afzonderen worden reeds geïmplementeerd en onderzocht op randvoorwaarden, effectiviteit en doelmatigheid. Voorbeelden daarvan zijn Safe Path en non-violent resistance. Er is echter meer nodig op het kruispunt van praktijkervaring en kennisontwikkeling.

Een stap verder in de opgave om vrijheidsbeperking voor jongeren terug te dringen, is het voornemen om te zorgen voor minder toeleiding van jongeren naar JeugdzorgPlus (III). De vervolgvraag is: is het mogelijk niet-repressieve en veilige omgevingen te creëren voor jongeren die kampen met ernstige gedragsproblemen en/of psychische problemen en/of andere risicovolle problematiek, om zich te ontwikkelen richting gezond functioneren. En hoe zien die er dan uit? (IV).

Voor een vervolg van het onderzoeksproject gericht op de eerste twee kwadranten, 'verminderen' en 'versterken', kunnen de volgende vragen worden uitgewerkt:

- I. Verminderen gedwongen afzonderen
 - Wat zijn de effecten van de registratie van gedwongen afzonderen op de afname ervan en op de behandeling van jongeren in JeugdzorgPlus?
 - Hoe ervaren jongeren en zorgprofessionals de registratiemethodiek die jongeren een actieve rol toekent?
 - Onder welke voorwaarden is het mogelijk om de registratie van vrijheidsbeperkende maatregelen in de jeugdzorg op te nemen in de nieuwste versie van de Argusregistratie, zodat eenheid in registratie tussen JeugdzorgPlus en JeugdGGZ ontstaat? En wat levert dat op?
- II. Het bevorderen van alternatieven

- Wat bevordert en belemmert de implementatie van alternatieven voor gedwongen afzonderen voor jongeren?
- Wat zijn werkzame onderdelen in de *best practice* alternatieven voor gedwongen afzondering in de jeugd-ggz, de gesloten jeugdzorg en de zorg voor lvb jongeren?
- Waaraan moet een alternatief ontwerp voor de 'isoleerruimte' voldoen die nu wordt ingezet voor jongeren met extreem suïcidaal of zelfbeschadigend gedrag?

Als het gaat om de toekomst van de gesloten opname in de jeugdzorg kunnen gericht op de onderste twee kwadranten, 'stoppen' en 'creëren', de volgende vragen uitgewerkt worden:

- III. Verminderen van gesloten opnames in de jeugdzorg
 - Wat is het effect van de invoering van een doelmatigheidstoets bij opname in de gesloten jeugdzorg?
- IV. Het creëren van nieuwe vormen van jeugdzorg / komen tot een betere jeugdzorg
 - In welke mate en op welke wijze bieden gespecialiseerde vormen van pleegzorg, zoals gezinshuizen, kleinschalig wonen of jeugdbeschermingsmaatregelen een alternatief voor een opname in de gesloten jeugdzorg?
 - Wat zijn (bouwstenen in) toekomstige scenario's voor de gesloten jeugdzorg?

Voor de nabije toekomst is het van belang een zo uniform mogelijke registratie van gedwongen afzonderen en andere vrijheidsbeperkende maatregelen te borgen binnen alle JeugdzorgPlus-instellingen en het leren op basis van data te bevorderen. Landelijke monitoring en data-analyse zijn hiervoor de komende twee jaar wenselijk en noodzakelijk.

De combinatie met onderzoek naar het versterken en het ontwerpen van alternatieven helpt vervolgens om de beleidsdoelstelling van het verminderen van gedwongen afzonderen te realiseren. Op de lange termijn is het nadenken over de toekomst van de gesloten jeugdzorg in diverse scenario's aan te bevelen. Hier kan worden aangesloten bij het recent verschenen actieplan voor kwetsbare jeugd.

2.2. Overzicht van aanbevelingen

Tabel 9

Overzicht van aanbevelingen

	Aanbeveling	Wie moet iets doen?	Wat moet er gebeuren?
Definitie	- Dagstructuur met verplichte rustmomenten periodiek evalueren - Brede definitie van gedwongen afzonderen blijven hanteren - Concreet plan maken om gedwongen afzonderen terug te dringen - Evaluatie na één jaar - Veldnormen opstellen t.a.v. de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen	- JeugdzorgPlus-instellingen en IGJ - JeugdzorgPlus-instellingen en JeugdzorgNederland. Rijk en gemeenten ondersteunen deze aanpak. - JeugdzorgPlus-instellingen en JeugdzorgNederland - JeugdzorgPlus-instellingen. Rijk en gemeenten faciliteren - VWS geeft opdracht aan JeugdzorgNederland i.s.m. IGJ	- Kritisch tegen het licht houden en afspraken hierover maken - Registreren a.d.h.v. de definitie t.b.v. leren en verbeteren - Resultaten uit de nulmeting en inzichten in variatie in ongeplande gedwongen afzondering uit de nulmeting gebruiken - Teams ondersteunen bij het vastleggen van gedwongen afzonderen, het leren van het voorkomen van gedwongen afzonderen en om gedwongen afzonderen te voorkomen - Aansluiten bij het begrippenkader van de JeugdGGZ
Registratie	- Uniforme registratie van gedwongen afzonderen - Leerklimaat faciliteren	- JeugdzorgNederland - JeugdzorgPlus-instellingen	- Faciliteren van verdere implementatie van registratie, landelijke monitoring en data-analyse - Verschillende niveaus in de organisatie betrekken bij het onderwerp en softwarematige ondersteuning - Zorg dragen voor een veilig klimaat waarin professionals kunnen leren
Overige randvoorwaarden	- Leren van en met jongeren - Leren op meerdere niveaus (tussen instellingen, als veld en op casusniveau) - Programmatisch invoeren van alternatieven van gedwongen afzonderen - Voldoende en goed geschoold personeel - Leren op casusniveau middels een second opinion - Leren door wetenschappelijk onderzoek	- JeugdzorgPlus-instellingen - Rijk en gemeenten faciliteren JeugdzorgPlus-instellingen/Jeugdzorg Nederland in het kader van het brede Actieplan - JeugdzorgPlus-instellingen en JeugdzorgNederland - Rijk en gemeenten JeugdzorgPlus-instellingen - Jongeren, JeugdzorgPlus-instellingen en JeugdzorgNederland - Zonmw/Academische Werkplaats ism JeugdzorgPlus-instellingen en JeugdzorgNederland	- Jongeren actief betrekken bij het vinden van alternatieven en de evaluatie van gedwongen afzonderen - Continueren van lerend netwerk van ambassadeurs o.l.v. een neutrale regievoerder - Goede en aangepaste trainingsprogramma's ontwikkelen en invoeren - Goede training van personeel - Inschakelen van externe expertise - Landelijke monitoring en data-analyse van gedwongen afzonderen en andere vrijheidsbeperkende maatregelen

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Advies en Klachtenbureau Jeugdhulpverlening. (2016). *Vertrouwenspersonen in de Jeugdhulp*. Geraadpleegd op 7 februari 2019, van https://www.gezinshuis.com/wp-content/uploads/2015/07/AKJ_alg-folder.pdf

American Academy of Pediatrics. (1997). The use of physical restraint interventions for children and adolescents in the acute care setting. *Pediatrics*, 99(3), 497-498.

Azeem, M. W., Aujla, A., Rammerth, M., Binsfeld, G., & Jones, R. B. (2011). Effectiveness of six core strategies based on trauma informed care in reducing seclusions and restraints at a child and adolescent psychiatric hospital. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 24(1), 11-15.

Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen. (2000, 2 november). Geraadpleegd op 7 februari 2019, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011756/2019-01-01>

Bonner, G., Lowe, T., Rawcliffe, D., & Wellman, N. (2002). Trauma for all: a pilot study of the subjective experience of physical restraint for mental health inpatients and staff in the UK. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 9(4), 465-473.

Borckardt, J. J., Madan, A., Grubaugh, A. L., Danielson, C. K., Pelic, C. G., Hardesty, S. J., ... & Frueh, B. C. (2011). Systematic investigation of initiatives to reduce seclusion and restraint in a state psychiatric hospital. *Psychiatric Services*, 62(5), 477-483.

Bowers, L., Ross, J., Nijman, H., Muir-Cochrane, E., Noorthoorn, E., & Stewart, D. (2012). The scope for replacing seclusion with time out in acute inpatient psychiatry in England. *Journal of advanced nursing*, 68(4), 826-835.

Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd. (2019). Actieplan: *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren*. Geraadpleegd op 10 april 2019, van <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2019/03/25/de-best-passende-zorg-voor-kwetsbare-jongeren/de-best-passende-zorg-voor-kwetsbare-jongeren.pdf>

Choe, J. Y., Teplin, L. A., & Abram, K. M. (2008). Perpetration of violence, violent victimization, and severe mental illness: balancing public health concerns. *Psychiatric Services*, 59(2), 153-164.

Cornelissen, F. (2009). *Laat vernieuwing groeien: actieonderzoek voor ontwikkeling van mens en organisatie*. Driebergen: NVO2.

Costenbader, V., & Reading-Brown, M. (1995). Isolation timeout used with students with emotional disturbance. *Exceptional Children*, 61(4), 353-363.

Cotton, N. S. (1989). The developmental-clinical rationale for the use of seclusion in the psychiatric treatment of children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(3), 442-450.

Cotton, N. S. (1995). Seclusion as therapeutic management: An invited commentary. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65(2), 245-248.

Day, D. M. (2002). Examining the therapeutic utility of restraints and seclusion with children and youth: The role of theory and research in practice. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(2), 266-278.

De Benedictis, L., Dumais, A., Sieu, N., Mailhot, M. P., Létourneau, G., Tran, M. A. M., ... & Lesage, A. D. (2011). Staff perceptions and organizational factors as predictors of seclusion and restraint on psychiatric wards. *Psychiatric Services*, 62(5), 484-491.

De Correspondent (2017). *Zo belanden honderden kinderen per jaar in de isoleerruimte*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://decorrespondent.nl/7551/zo-belanden-honderden-kinderen-per-jaar-in-de-isoleerruimte/1464012503811-b603f561>

De Jong-Kruijf, M. P. (2019). *Legitimiteit en rechtswaarborgen bij gesloten plaatsingen van kinderen: de externe rechtspositie van kinderen in gesloten jeugdhulp gezien vanuit kinder-en mensenrechten* (Doctoral dissertation). Geraadpleegd op 1 mei 2019, van <https://openaccess.Leiden.univ.nl/handle/1887/69767>

Defence for Children. (2018). *Jaarbericht Kinderrechten 2018*. Geraadpleegd op 7 februari 2019, van https://www.defenceforchildren.nl/media/2588/dfc-18-jaarbericht_totaal_wt_lr.pdf

Defence for Children. (2019). *Uithuisgeplaatst. En dan? Een onderzoek naar de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in zorginstellingen voor kinderen*. Geraadpleegd op 1 mei 2019, van https://www.akj.nl/wp-content/uploads/2019/03/Rapport-Uithuisgeplaatst-en-dan_Defence-for-Children_maart-2019.pdf

Delaney, K. (1999). Time-out: An overused and misused milieu intervention. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 12(2), 53-60.

Duxbury, J. A., Wright, K., Bradley, D., & Barnes, P. (2010). Administration of medication in the acute mental health ward: perspective of nurses and patients. *International journal of mental health nursing*, 19(1), 53-61.

EenVandaag (2018). *Jeugdpsychiaters slaan alarm over isoleren kinderen jeugdzorg*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/jeugdpsychiaters-slaan-alarm-over-isoleren-kinderen-jeugdzorg/>

Endres, V. J., & Goke, D. H. (1973). Time-out rooms in residential treatment centers. *Child welfare*, 52(6), 359-366.

Frueh, B. C., Knapp, R. G., Cusack, K. J., Grubaugh, A. L., Sauvageot, J. A., Cousins, V. C., ... & Hiers, T. G. (2005). Special section on seclusion and restraint: Patients' reports of traumatic or harmful experiences within the psychiatric setting. *Psychiatric Services*, 56(9), 1123-1133.

Gair, D. S. (1984). Guidelines for children and adolescents. In K. Tardiff (Red.), *The psychiatric uses of seclusion and restraint* (pp. 69-84). Washington, DC: American Psychiatric Press.

Gaskin, C. J., Elsom, S. J., & Happel, B. (2007). Interventions for reducing the use of seclusion in psychiatric facilities. *British Journal of psychiatry*, 191(4), 298-303.

GGZ Nederland. (2013). *Argus Kind en Jeugd. Registratie van vrijheidsbeperkende interventies bij kinderen en jeugdigen*. Geraadpleegd op 25 januari 2019, van <http://netwerk-kjp.nl/data/uploads/argus-toelichting-2013.pdf>

GGZ Nederland. (2019). Argus 2.0: Definities en registraties van verplichte zorg. Ongepubliceerd manuscript.

Haw, C., Stubbs, J., Bickle, A., & Stewart, I. (2011). Coercive treatments in forensic psychiatry: a study of patients' experiences and preferences. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 22(4), 564-585.

Hickerson, J., & Garrison, M. (1991). Quiet room utilization patterns. *Residential treatment for children & Youth*, 9(1), 39-49.

Hoekstra, T., Lendemeijer, H. H. G. M., & Jansen, M. G. M. J. (2004). Seclusion: the inside story. *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 11(3), 276-283.

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. (2002, 18 november). Geraadpleegd op 7 februari 2019, van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18>

Iversen, V. C., Sallaup, T., Vaaler, A. E., Helvik, A. S., Morken, G., & Linaker, O. (2011). Patients' perceptions of their stay in a psychiatric seclusion area. *Journal of Psychiatric Intensive Care*, 7(1), 1-10.

Janssen, W. A., Noorthoorn, E. O., De Vries, W. J., Hutschemeakers, G. J. M., Lendemeijer, H. H. G. M., & Widdershoven, G. A. M. (2008). The use of seclusion in the Netherlands compared to countries in and outside Europe. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(6), 463-470.

Jeugdwet. (2014, 1 maart). Geraadpleegd op 7 februari 2019, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2019-02-01/>

JeugdzorgNederland. (2008). *Kwaliteitskader Gesloten Jeugdzorg*. Geraadpleegd op 14 december 2018, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/documenten/Kwaliteitskader_Gesloten_Jeugdzorg_to_taal.pdf

JeugdzorgNederland. (2018). *Ambitie Jeugdzorg Nederland: Jeugdzorg(Plus) zonder gedwongen afzonderingen*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/jeugdzorgplus-zonder-gedwongen-afzonderingen/>

Joshi, P. T., Capozzoli, J. A., & Coyle, J. T. (1988). Use of a quiet room on an inpatient unit. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 27(5), 642-644.

Kendrick, A., Steckley, L., & Lerpiniere, J. (2008). Ethical issues, research and vulnerability: gaining the views of children and young people in residential care. *Children's geographies*, 6(1), 79-93.

Keski-Valkama, A., Koivisto, A. M., Eronen, M., & Kaltiala-Heino, R. (2010). Forensic and general psychiatric patients' view of seclusion: a comparison study. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 21(3), 446-461.

Khadivi, A. N., Patel, R. C., Atkinson, A. R., & Levine, J. M. (2004). Association between seclusion and restraint and patient-related violence. *Psychiatric services*, 55(11), 1311-1312.

Knox, D. K., & Holloman Jr, G. H. (2012). Use and avoidance of seclusion and restraint: consensus statement of the American Association for Emergency Psychiatry Project BETA Seclusion and Restraint Workgroup. *Western Journal of Emergency Medicine*, 13(1), 35.

Larue, C., Dumais, A., Boyer, R., Goulet, M. H., Bonin, J. P., & Baba, N. (2013). The experience of seclusion and restraint in psychiatric settings: perspectives of patients. *Issues in Mental Health Nursing*, 34(5), 317-324.

LeBel, J., & Goldstein, R. (2005). Special section on seclusion and restraint: The economic cost of using restraint and the value added by restraint reduction or elimination. *Psychiatric Services*, 56(9), 1109-1114.

LeBel, J., Huckshorn, K. A., & Caldwell, B. (2010). Restraint use in residential programs: why are best practices ignored?. *Child welfare*, 89(2), 169-187.

Luckhoff, M., Jordaan, E., Swart, Y., Cloete, K. J., Koen, L., & Niehaus, D. J. H. (2013). Retrospective review of trends in assaults and seclusion at an acute psychiatric ward over a 5-year period. *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 20(8), 687-695.

Mayers, P., Keet, N., Winkler, G., & Flisher, A. J. (2010). Mental health service users' perceptions and experiences of sedation, seclusion and restraint. *International Journal of Social Psychiatry*, 56(1), 60-73.

Mental Health Care Act. (2002, 28 oktober). Geraadpleegd op 7 februari 2019, van http://www.justice.gov.za/legislation/acts/2002-017_mentalhealthcare.pdf

Millstein, K. H., & Cotton, N. S. (1990). Predictors of the use of seclusion on an inpatient child psychiatric unit. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 29(2), 256-264.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2018). *Actieprogramma Zorg voor de Jeugd*. Geraadpleegd op 12 november 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/01/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd>

Morrall, P., & Muir-Cochrane, E. (2002). Naked social control: Seclusion and psychiatric nursing in post-liberal society. *Australian e-journal for the advancement of mental health*, 1(2), 101-112.

Muir-Cochrane, E., Oster, C., & Gerace, A. (2014). The use of restrictive measures in an acute inpatient child and adolescent mental health service. *Archives of psychiatric nursing*, 28(6), 389-391.

Muralidharan, S., & Fenton, M. (2006). Containment strategies for people with serious mental illness. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (3), CD002084

National Association of State Mental Health Program Directors. (2008). *Six Core Strategies to Reduce Seclusion and Restraint Use*. Geraadpleegd op 29 april 2019, van <https://www.nasmhpd.org/content/six-core-strategies-reduce-seclusion-and-restraint-use>

Nelstrop, L., Chandler-Oatts, J., Bingley, W., Bleetman, T., Corr, F., Cronin-Davis, J., ... & Johnston, S. (2006). A systematic review of the safety and effectiveness of restraint and seclusion as interventions for the short-term management of violence in adult psychiatric inpatient settings and emergency departments. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 3(1), 8-18.

Persi, J., & Pasquali, B. (1999). The use of seclusions and physical restraints: Just how consistent are we? *Child and Youth Care Forum* 28(2), 87-103.

Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. (2018). *Plaatsing van jeugdigen met strafrechtelijke en jeugdigen met civielrechtelijke titel in gesloten voorzieningen*. Geraadpleegd op 1 mei 2019, van https://www.rsj.nl/binaries/Advies%20straf%20en%20civiel_JenV_tcm26-308994.pdf

Rain, S. D., Steadman, H. J., & Robbins, P. C. (2003). Perceived coercion and treatment adherence in an outpatient commitment program. *Psychiatric Services*, 54(3), 399-401.

Rijksoverheid (2014). *Vrijheidsbeperkende maatregelen*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2016-08-01#Hoofdstuk6_Paragraaf6.1_Artikel6.1.2

Rijksoverheid (2016). *Toetsingskader terugdringen separeren en afzonderen 2016*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://www.igj.nl/binaries/igj/documenten/toetsingskaders/2016/01/01/toetsingskader-terugdringen-separeren-en-afzonderen-2016/Toetsingskader+Terugdringen+Sep+en+Afz+versie+jan+2016.pdf>

Smith, G. M., Davis, R. H., Bixler, E. O., Lin, H. M., Altenor, A., Altenor, R. J., ... & Kopchick, G. A. (2005). Special section on seclusion and restraint: Pennsylvania State Hospital System's seclusion and restraint reduction program. *Psychiatric services*, 56(9), 1115-1122.

Steinert, T., Lepping, P., Bernhardsgrütter, R., Conca, A., Hatling, T., Janssen, W., ... & Whittington, R. (2010). Incidence of seclusion and restraint in psychiatric hospitals: a literature review and survey of international trends. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 45(9), 889-897.

Taxis, J. C. (2002). Ethics and praxis: Alternative strategies to physical restraint and seclusion in a psychiatric setting. *Issues in Mental health nursing*, 23(2), 157-170.

Valenkamp, M., Delaney, K., & Verheij, F. (2014). Reducing seclusion and restraint during child and adolescent inpatient treatment: Still an underdeveloped area of research. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 27(4), 169-174.

Van Der Merwe, M., Muir-Cochrane, E., Jones, J., Tziggili, M., & Bowers, L. (2013). Improving seclusion practice: implications of a review of staff and patient views. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 20(3), 203-215.

Wet Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen. (1992, 29 oktober). Geraadpleegd op 7 februari 2019, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005700/2018-08-01>

Wisdom, J. P., Wenger, D., Robertson, D., Van Bramer, J., & Sederer, L. I. (2015). The New York State Office of Mental Health Positive Alternatives to Restraint and Seclusion (PARS) Project. *Psychiatr Serv*, 66(8), 851-856.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Literatuurverkenning

In de literatuurverkenning is gezocht naar antwoorden op vier vragen: (1) hoe verhoudt de beschrijving van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen zich tot beschrijvingen van gedwongen afzonderen in andere sectoren en domeinen, (2) welke andere vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet in JeugdzorgPlus-instellingen, (3) wat is er in de wetenschappelijke literatuur bekend over het doel en het effect van gedwongen afzonderen, (4) is er een basis om vast te stellen hoe vaak gedwongen afzonderen binnen JeugdzorgPlus-instellingen in Nederland voorkomt?

Ten behoeve van de literatuurverkenning is online gezocht in diverse wetenschappelijke databases. Vervolgens heeft er een referentiecheck plaatsgevonden voor alle gevonden artikelen om te controleren welke relevante studies ontbraken en meegenomen dienden te worden. De geïnccludeerde studies vormden de basis voor de literatuurverkenning. Daarnaast zijn verschillende wetteksten geraadpleegd op het onderwerp vrijheidsbeperkende maatregelen. Tevens is middels een extra exploratie van de literatuur onderzocht welke alternatieven voor gedwongen afzonderen effectief gebleken zijn.

In onderstaande paragrafen zijn de antwoorden op de vier vragen uiteengezet. De antwoorden op deze vragen dienden als wetenschappelijk kader op basis waarvan de vragenlijsten voor het Delphi-onderzoek ontwikkeld zijn (zie Bijlage 2).

1.1 Welke definitie wordt er gehanteerd in JeugdzorgPlus en andere sectoren?

1.1.1 De definitie volgens de Jeugdwet

De beschrijving van gedwongen afzonderen zoals deze gehanteerd werd in JeugdzorgPlus, is als volgt:

Met gedwongen afzondering wordt bedoeld het gedwongen afzonderen van een jongere door de inzet van een separatuiruimte of elke andere ruimte die op slot gaat anders dan via het reguliere nachtslot. De maatregel wordt ingezet in een noodsituatie waarin de hulpverlener geen andere mogelijkheid ziet om de jongere en zijn directe omgeving te beschermen.
(Jeugdzorg Nederland, 2018)

Uit lid 1 van Artikel 6.3.6 Jeugdwet blijkt dat gedwongen afzonderen alleen mag worden ingezet indien het als maatregel in het hulpverleningsplan opgenomen is. Indien gedwongen afzonderen niet in een hulpverleningsplan is vastgelegd, mag het echter wel ingezet worden in het kader van een noodsituatie (Artikel 6.3.7 Jeugdwet). Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een onvoorzien incident plaatsvindt of het hulpverleningsplan nog niet is opgesteld. De afzondering mag dan maximaal zeven opeenvolgende dagen duren en binnen 24 uur moet toestemming verleend zijn door een gekwalificeerde gedragswetenschapper. Indien de hulpverleners na deze periode de afzondering willen voortzetten, dient dit te worden opgenomen in het hulpverleningsplan.

In de Jeugdwet wordt genoemd dat gedwongen afzonderen alleen mag worden ingezet voor zover dat noodzakelijk is. Dit betreft de noodzaak om de met jeugdhulp beoogde behandeldoelen te bereiken en de noodzaak voor de veiligheid van de jongere of anderen te beschermen (Artikel 6.3.1 Jeugdwet). Bij zeer jonge kinderen dient gedurende de afzondering een personeelslid aanwezig te zijn. Daarnaast is in de Jeugdwet vastgelegd aan wie de toepassing ervan moet worden gemeld. Dat kunnen de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent of de ouders/verzorgers (indien het kind niet onder toezicht is gesteld) zijn (Artikel 6.3.1 Jeugdwet). Ook moet de afzondering op

grond van Artikel 6.3.9 Jeugdwet worden vastgelegd in het dossier van de jongere. Daarbij moeten de omstandigheden die aanleiding gaven tot gedwongen afzonderen worden beschreven.

In 2016 heeft het Advies en Klachtenbureau Jeugdhulpverlening (AKJ) in een boekje voor jongeren die te maken hebben met JeugdzorgPlus opgetekend wat hun rechten en plichten zijn. Hierin werd benoemd dat gedwongen afzonderen niet langer mag duren dan nodig is om tot rust te komen. De jongere dient onmiddellijk vrij gelaten te worden indien hij of zij rustig is en weer naar de groep kan. Tevens mag afzonderen niet als straf of middel voor de hele groep gebruikt worden (AKJ Vertrouwenspersonen in de Jeugdhulp, 2016). Ook werd door het AKJ beschreven dat een time-out (kamerplaatsing van maximaal één uur) geen afzondering is. Er is alleen sprake van afzondering indien de jongere naar een afzonderingsruimte toe moet of als de jongere langer dan één uur op de eigen kamer dient te verblijven om tot rust te komen. Indien de deur van de eigen kamer tijdens de time-out op slot gaat, wordt wel gesproken van afzondering (AKJ Vertrouwenspersonen in de Jeugdhulp, 2016).

Er zijn slechts enkele procedurele waarborgen voor gedwongen afzonderen. Gedwongen afzonderen moet als maatregel opgenomen zijn in het behandelplan of, bij een noodsituatie, binnen 24 uur door een gedragswetenschapper goedgekeurd worden. Veel is overgelaten aan de JeugdzorgPlus-instellingen zelf. De instellingen dienen zelf een protocol op te stellen, waarin staat vermeld wie bevoegd is tot het nemen van de beslissing tot gedwongen afzonderen. Ook worden geen eisen gesteld aan de ruimte waarin gedwongen afzonderen plaatsvindt. Daarnaast wordt de maximale duur slechts beperkt door wat de zorgverlener daarover opneemt in het behandelplan, en wordt de frequentie van evaluatie van dit plan overgelaten aan het oordeel van de hulpverlener.

1.1.2 De definitie volgens de Bopz

In de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) wordt in de Wet Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen (Wet Bopz) onderscheid gemaakt tussen separatie en afzondering. Deze maatregelen zijn gelijk voor jongeren (vanaf 12 jaar) en volwassenen. Separatie en afzondering mogen worden toegepast ter overbrugging van tijdelijke noodsituaties (Besluit middelen en maatregelen Bopz). Er wordt gesproken van een tijdelijke noodsituatie indien ingrijpen absoluut nodig is om gevaar af te wenden of indien de situatie niet opgenomen is in het behandelplan. Bij zowel separatie als afzondering is sprake van dwang en wordt de cliënt tegen zijn of haar wil opgesloten in een ruimte. Het verschil is dat een separatie plaatsvindt in een speciaal daartoe bestemde kamer die door de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is goedgekeurd als separeerverblijf, terwijl voor een afzondering geen goedkeuring van de minister nodig is voor de inrichting van deze ruimte (Artikel 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz). Naasten moeten van de separatie of afzondering op de hoogte worden gebracht, en melding aan de IGJ en registratie zijn verplicht. Gedurende een separatie of afzondering dienen verpleging en behandelaar regelmatig bij de cliënt te kijken. Tevens is videobewaking mogelijk, maar alleen het inzetten van videobewaking is niet voldoende. Bovendien mogen separatie en afzondering in noodsituaties voor maar zeven opeenvolgende dagen toegepast worden (Artikel 3 Besluit middelen en maatregelen Bopz).

Indien langer ingrijpen noodzakelijk wordt geacht, moet de behandelaar de maatregel opnemen in het behandelplan of zorgplan. Indien mogelijk vindt overleg plaats met de cliënt of diens vertegenwoordiger. Als de cliënt instemt met het behandelplan kunnen zorgverleners de maatregelen toepassen zoals vastgelegd in het behandelplan. Feitelijk is bij toepassing van separatie of afzondering dan geen sprake van dwang. Dit neemt niet weg dat zorgverleners altijd alert moeten blijven op tekenen van verzet bij de cliënt. Bij verzet is geen sprake meer van een behandeling met instemming en vervalt de instemming. De behandelaar van de cliënt moet dan beslissen of de maatregelen toch toegepast dienen te worden. In dat geval kan besloten worden een dwangbehandeling te starten (Artikel 39 Wet Bopz). In de Wet Bopz staat niet opgetekend wie de dwangtoepassing moet uitvoeren.

Overigens is het in het kader van dwangmaatregelen ook mogelijk een cliënt op eigen verzoek te separeren. Separatie op eigen verzoek dient dan in het behandelplan of zorgplan van de cliënt te staan. Deze vrijwillige separatie kan echter niet afgedwongen worden door de cliënt. De behandelaar of de verpleging beslist of dit goed is voor de behandeling van de cliënt. Indien de cliënt de vrijwillige separatie wenst te beëindigen, dienen de hulpverleners de maatregel direct op te heffen, tenzij sprake is van acuut gevaar.

De grond voor separatie of afzondering onder de Wet Bopz is gevaar in verschillende gradaties en verschijningsvormen, dat wordt veroorzaakt door een geestesstoornis. Er zijn waarborgen ingebouwd om te garanderen dat de separatie of afzondering voldoet aan de eisen van proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid. Met name de meldplicht van separatie en afzondering aan de IGJ en de eisen die aan de contactmomenten worden gesteld, bieden rechtsbescherming. Overigens zal op 1 januari 2020 de Wet verplichte GGZ (Wvvgz) de Wet Bopz vervangen. Deze nieuwe wet is meer gericht op het voorkomen van verplichte zorg en het kiezen voor minder dwang, en gaat nu ook gelden in de thuissituatie en in kleinschalige voorzieningen. Ook krijgen de schadelijke effecten van verplichte zorg op de langere termijn meer aandacht in de Wvvgz.

1.1.3 De definitie volgens de Bjj

In het geval van jongeren die op strafrechtelijke basis in een justitiële jeugdinrichting (JJI) geplaatst zijn, kan een uitsluiting van het verblijf in de groep of de deelname aan een of meer activiteiten behoudens het dagelijks verblijf in de buitenlucht, middels een ordemaatregel toegepast worden op grond van artikel 25 Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (Bjj). Dit dient slechts als een uiterste maatregel en alleen indien minder ingrijpende maatregelen ontoereikend waren. Krachtens deze maatregel wordt de jongere tijdelijk verwijderd uit de groep en in een afzonderingscel of andere verblijfsruimte geplaatst (Artikel 25 lid 2 Bjj). De minister van Justitie en Veiligheid stelt nadere regels aan het verblijf in en de inrichting van de afzonderingscel (Artikel 25 lid 7 Bjj).

Deze ordemaatregel duurt hoogstens één dag voor jongeren tot zestien jaar en hoogstens twee dagen voor jongeren ouder dan zestien jaar (Artikel 25 lid 1 Bjj). Indien een ordemaatregel opgelegd wordt, dient de directeur van de JJI op de hoogte gebracht te worden. Daarnaast mag een ordemaatregel worden verlengd indien de noodzaak tot afzondering nog bestaat. Bij jongeren onder zestien jaar mag de afzondering verlengd worden met maximaal een dag en voor jongeren ouder dan zestien jaar met twee dagen (Artikel 25 lid 3 Bjj). Indien sprake is van verlenging, dient de directeur de commissie van toezicht, de arts die aan de inrichting verbonden is en de ouders/verzorgers van de jongere op de hoogte te brengen van de afzondering (Artikel 25 lid 6 Bjj).

Ondanks dat een jongere in afzondering geplaatst is, behoudt hij het recht een uur per dag in de buitenlucht te verblijven (Artikel 25 lid 2 Bjj, Artikel 53 lid 5 Bjj). Daarnaast is het van belang dat de jongere voldoende contactmomenten heeft met het personeel tijdens de afzondering (Artikel 25 lid 5 Bjj). Overigens is het mogelijk een jongere die in afzondering verblijft te laten observeren door middel van een camera, indien dit ter bescherming van de geestelijke of lichamelijke toestand van de jongere noodzakelijk is (Artikel 25a Bjj). Bij het kiezen voor deze optie dient de directeur advies in te winnen van een gedragsdeskundige. In het geval van spoed heeft de directeur de mogelijkheid na het besluit advies in te winnen (Artikel 25a lid 2 Bjj).

Jongeren geplaatst in een JJI kunnen tevens op basis van disciplinaire straffen in afzondering geplaatst worden (Artikel 55 lid 1 Bjj). Dit kan opgelegd worden indien een personeelslid of medewerker constateert dat een jongere betrokken is bij feiten die onverenigbaar zijn met de orde of de veiligheid van de inrichting (Artikel 54 lid 1 Bjj). In dit kader mag de opsluiting in een strafcel of een andere verblijfsruimte hoogstens vier dagen duren voor jongeren tot zestien jaar, en hoogstens zeven dagen voor jongeren van zestien jaar en ouder (Artikel 55 lid 1 Bjj). Voorts gelden dezelfde

wettelijke kaders als voor een ordemaatregel. De Bij kent een goed uitgewerkte regeling voor afzondering met een uitgebreide reeks aan bepalingen om de proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid te waarborgen.

1.1.4 Vergelijking tussen sectoren

Uit de literatuurverkenning blijkt dat jongeren in JeugdzorgPlus in vergelijking met leeftijdsgenoten in de GGZ of de JJI verminderde rechtszekerheid en rechtsgelijkheid genieten. In vergelijking met de Wet Bopz en de Bij is gedwongen afzonderen in de Jeugdwet minder gedetailleerd uitgewerkt (zie Tabel 1). Zo is de registratie minder helder uitgewerkt in de Jeugdwet. De Wet Bopz en de Bij kennen een reeks aan eisen, terwijl de Jeugdwet alleen vermeldt dat registratie verplicht is en bij toepassing van gedwongen afzonderen melding moet worden gedaan bij de ouders of voogd. In tegenstelling tot de Wet Bopz zijn JeugdzorgPlus-instellingen volgens de Jeugdwet niet verplicht tot melding aan de IGJ. Tevens worden in de Jeugdwet geen eisen gesteld aan de ruimte waar gedwongen afzonderen plaatsvindt. In de Bij wordt vermeld dat de minister van Justitie en Veiligheid regels stelt aan de inrichting van de afzonderingscel. Ook in de Wet Bopz wordt genoemd dat de minister van VWS eisen stelt aan een separeerverblijf, maar niet aan een afzonderingsverblijf. Daarnaast is de Jeugdwet minder duidelijk over de contactmomenten gedurende afzondering. Enkel bij zeer jonge kinderen dient gedurende de afzondering een personeelslid aanwezig te zijn. Daarentegen stellen zowel de Wet Bopz als de Bij dat gedurende gedwongen afzonderen regelmatig contact moet zijn met de jongere. Hierbij is videobewaking mogelijk, maar niet afdoende. Bovendien hebben jongeren volgens de Bij recht op ten minste een uur luchten per 24 uur afzonderen.

Tabel 1

Overzicht van de wettelijke bepalingen omtrent gedwongen afzonderen in de verschillende sectoren

	Wet Bopz	Bij	Jeugdwet
Aanzegging	Maatregel uitgevoerd in het kader van het behandelplan of indien noodzakelijk (gevaar afwenden of indien situatie niet opgenomen is in het behandelplan)	Maatregel uitgevoerd indien jongere betrokken is bij feiten die onverenigbaar zijn met de orde of veiligheid	Maatregel uitgevoerd in het kader van het hulpverleningsplan of indien noodzakelijk (behandeldoelen halen, veiligheid van jongere of anderen waarborgen)
Duur	- Maximum is in overleg met de jongere vastgesteld door de hulpverlener in het behandelplan - Bij nood maximaal 7 dagen, indien langer noodzakelijk wordt geacht, dan in behandelplan opnemen	Maximum vastgesteld voor ordemaatregelen en disciplinaire straffen	- Maximum is in overleg met de jongere vastgesteld door de hulpverlener in het hulpverleningsplan - Bij nood maximaal 7 dagen, indien langer noodzakelijk wordt geacht, dan in hulpverleningsplan opnemen
Contactmoment	- Verpleging en behandelaar komen regelmatig kijken - Videobewaking is mogelijk, maar niet voldoende	- Er dient gepast persoonlijk contact te zijn met de jongere - Videobewaking is mogelijk, maar niet voldoende - Jongere heeft recht op ten minste één uur luchten	Bij zeer jonge kinderen dient gedurende de afzondering een personeelslid aanwezig te zijn
Eisen ruimte	Minister van VWS stelt eisen aan separeerverblijf, maar niet aan afzonderingsverblijf	Minister van Justitie en Veiligheid stelt regels aan de inrichting van de afzonderingscel	Geen eisen vastgesteld
Registratie	- Naasten moeten op de hoogte worden gebracht - Registratie is verplicht - Melding aan de IGJ	- De directeur moet op de hoogte worden gebracht - Na verlenging van 24 uur moeten de directeur, een arts en de ouders op de hoogte gebracht worden	- De gecertificeerde instelling of persoon die de voogdij draagt moet op de hoogte worden gebracht - Registratie is verplicht

Voorts geldt dat in vergelijking met de Jeugdwet, in de Bij en de Wet Bopz helder is welke eisen aan de ruimte gesteld worden. Verder ontbreekt in de Jeugdwet de invulling van de registratie-eisen van gedwongen afzonderen (met daaraan verbonden meldplicht aan de IGJ). De instelling dient afzondering wel aan de ouders/verzorgers te melden of de persoon of gecertificeerde instelling die

de voogdij draagt. Dit maakt de toetsing van de inzet van gedwongen afzonderen lastig. Daarnaast is zowel tussen JeugdzorgPlus-instellingen als tussen JeugdzorgPlus-instellingen en de GGZ en JJI sprake van verminderde rechtsgelijkheid. Indien een jongere zich tussen verschillende zorgdomeinen beweegt, kan hij of zij te maken krijgen met een verschil in protocollen omtrent gedwongen afzonderen. Deze punten duiden op het belang van duidelijker omschreven bepalingen omtrent gedwongen afzonderen in de Jeugdwet en een heldere definitie van wat gedwongen afzonderen is krachtens de Jeugdwet.

1.1.5 Vergelijking op internationaal niveau

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) beschouwt gedwongen afzonderen als laatste optie die alleen toegepast mag worden indien sprake is van gevaar voor de persoon zelf of anderen dat niet op andere wijze kan worden afgewend. De vereiste voor gevaar naast een noodzaak tot behandeling in het kader van de doelen van gesloten jeugdzorg in de Jeugdwet lijkt dan ook een stap in de goede richting te zijn. Desondanks zijn vanuit internationaal perspectief kanttekeningen te plaatsen bij het Nederlandse beleid omtrent gedwongen afzonderen in de gesloten jeugdzorg. Zo zijn de begripsomschrijvingen in de Jeugdwet onvoldoende duidelijk en is het in het licht van het EHRM en het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) problematisch dat motiverings- en registratie-eisen, en periodieke herbeoordeling van gedwongen afzonderen afwezig zijn in de Jeugdwet. De regeling voor vrijheidsbeperkende maatregelen onder de Jeugdwet voldoet zodoende niet aan de minimale rechtswaarborgen zoals vastgesteld in internationaalrechtelijk kader.

In het Jaarbericht Kinderrechten 2018 (Defence for Children, 2018) noemde Defence for Children het regelmatige gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen door de gesloten jeugdzorg, zoals gedwongen afzonderen en kamerplaatsingen, zorgelijk. Zij beveelt aan om vrijheidsbeperkende maatregelen alleen als uiterste maatregel toe te passen. Tevens onderstreept zij het belang van harmonisatie in wetgeving voor kinderen die in een JJI, een jeugd-GGZ-instelling of een gesloten jeugdzorg instelling verblijven. Dit zou de samenwerking tussen jeugd-ggz en gesloten jeugdzorg kunnen bevorderen. De regelgeving en rechtswaarborgen voor kinderen in de jeugdhulp verschillen van elkaar, hoewel de doelgroepen op elkaar lijken. Hiertoe is het volgens Defence for Children van belang dat de landelijke overheid en gemeenten veel nauwer gaan samenwerken (Defence for Children, 2018).

De *American Academy of Pediatrics* ontwikkelt richtlijnen voor professionals en stelt dat afzonderen alleen ingezet dient te worden als laatste redmiddel indien het kind een significante dreiging voor zichzelf of anderen is (American Academy of Pediatrics, 1997). Hieronder vallen jongeren die agressief, suïcidaal, of een bedreiging voor zichzelf of anderen zijn (Muir-Cochrane, Oster, & Gerace, 2014). Volgens de *Mental Health Care Act* uit 2002 in Zuid-Afrika, mag gedwongen afzonderen alleen ingezet worden bij ernstig verstorend gedrag (bijvoorbeeld agressie of zelfbeschadiging) dat kan leiden tot schade aan zichzelf of anderen en waar behandelingstechnieken zoals verdoving en de-escalatie niet gewerkt hebben (Mental Health Care Act, 2002; Luckhoff e.a., 2013). Deze verschillen tonen aan dat er op internationaal niveau geen eenduidige richtlijn bestaat voor gedwongen afzonderen.

In de wetenschap worden ook op internationaal niveau verschillende definities van gedwongen afzonderen in de gesloten jeugdzorg gehanteerd, namelijk: *restraint* (te vertalen als 'dwang') en *seclusion* (te vertalen als 'afzondering'). In Engeland wordt gedwongen afzonderen bijvoorbeeld omschreven als de isolatie van een patiënt in een gesloten ruimte (Bowers e.a., 2012). In Zuid-Afrika wordt daarentegen genoemd dat gedwongen afzonderen gaat om het alleen laten van de patiënt in een ruimte waar hij of zij fysiek gehinderd wordt de ruimte te verlaten (Luckhoff e.a., 2013). Hoewel internationaal geen eenduidige definitie van gedwongen afzonderen gehanteerd wordt, spreekt men over het algemeen over onvrijwillige dwang of afzondering (Valenkamp, Delany, & Verheij, 2014). Deze maatregel zou alleen ingezet mogen worden wanneer andere vrijheidsbeperkende maatregelen

niet direct de veiligheid kunnen waarborgen (Valenkamp e.a., 2014). Ook wordt genoemd dat een patiënt na dwang of afzondering binnen een uur geëvalueerd moet worden door een arts of andere zorgmedewerker, en dat de patiënt het recht heeft om vrij te zijn van dwang of afzondering door medewerkers in elke vorm (Knox & Holloman, 2012).

Uit internationale wetenschappelijke documenten blijken het voorkomen en evalueren van gedwongen afzonderen belangrijke elementen te zijn. Alvorens over te gaan tot gedwongen afzonderen, moeten eerst andere technieken ingezet zijn. Gedwongen afzonderen mag alleen als laatste redmiddel ingezet worden en indien er sprake is van een significante dreiging naar de jongere zelf of anderen. Wanneer een afzondering beëindigd is, dient binnen zeer korte tijd evaluatie plaats te vinden met een arts of andere zorgmedewerker.

1.2 Welke andere vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet in JeugdzorgPlus-instellingen?

1.2.1 Overige vrijheidsbeperkende maatregelen in de Jeugdwet

Naast de maatregel om over te gaan tot gedwongen afzonderen, kunnen er op grond van Artikel 6.3 Jeugdwet andere vrijheidsbeperkende maatregelen aan de jongere opgelegd worden. Voorbeelden hiervan zijn: het verbod zich op te houden op in het hulpverleningsplan aangegeven plaatsen en zo nodig de tijdstippen waarop dat verbod geldt, tijdelijke overplaatsing binnen de gesloten accommodatie of naar een andere gesloten accommodatie, en het vastpakken en vasthouden van de jongere. Deze vrijheidsbeperkende interventies worden binnen de gesloten jeugdzorg verricht volgens de kaders van de Jeugdwet en dienen ten behoeve van het behalen van de met jeugdzorg beoogde doelen, de veiligheid van de jongere of die van anderen (Artikel 6.3.1 Jeugdwet). Onder deze doelen wordt verstaan: de behandeling en/of opname van jongeren met opgroei- of opvoedingsproblemen die de ontwikkeling van de jongere naar volwassenheid ernstig belemmeren (Artikel 6.1.2 Jeugdwet).

Gezien de overige vrijheidsbeperkende maatregelen ook onder Artikel 6.3 Jeugdwet vallen, gelden hiervoor dezelfde aanbevelingen als de maatregel gedwongen afzonderen. Onder andere de omschrijvingen van de maatregelen zijn onvoldoende duidelijk en registratie-eisen zijn beperkt. Er zijn met name zorgen omtrent het vastpakken en vasthouden van de jongere (i.e. holding). Dit maakt dat de Jeugdwet ook op dit gebied niet voldoet aan de minimale rechtswaarborgen zoals vastgesteld in het EHRM en het IVRK.

1.3 Wat is er in de wetenschappelijke literatuur bekend over het doel en het effect van gedwongen afzonderen?

1.3.1 Praktisch oogpunt

De doeleinden van gedwongen afzonderen binnen de gesloten jeugdzorg zijn een onderbelicht onderwerp in de literatuur. Binnen de (jeugd)psychiatrie is hier wel meer over bekend. De interventie gedwongen afzonderen wordt volgens deze wetenschappelijke literatuur in de praktijk voor verschillende doeleinden ingezet. In een review door Day (2002) werden 111 artikelen over gedwongen afzonderen binnen de jeugdpsychiatrie onderzocht. Hieruit komen een aantal redenen voor het gedwongen afzonderen van jongeren naar voren; (a) ter preventie van zelfbeschadiging, (b) ter preventie van verwonding van anderen, (c) ter preventie van schade aan goederen, (d) om de rust op de groep te behouden, (e) als reactie op het overtreden van regels of gebrek aan gehoorzamen, (f) wanneer minder ingrijpende middelen niet hebben gewerkt, (g) om zelfcontrole en coping vaardigheden te stimuleren (Day, 2002). Daarnaast blijkt uit de review van van der Merwe, Muir-Cochrane, Jones, Tziglili en Bowers (2013) naar de attitudes van medewerkers binnen de volwassenpsychiatrie dat zij positief zijn over het inzetten van gedwongen afzonderen als interventie.

Dit wordt gezien als heilzaam voor de patiënten; zoals het tot rust komen, leren respecteren van grenzen en aanpassen van gedrag, wat in lijn is met het behandelplan. Daarnaast geven zowel professionals uit de volwassen- (van der Merwe, e.a., 2013) en jeugdpsychiatrie (Choe, Teplin & Abram, 2008; Taxis, 2002) aan dat gedwongen afzonderen een onmisbare interventie is om gevaar voor patiënten of andere te voorkomen wanneer patiënten agressief en/of zelfbeschadigend gedrag vertonen.

1.3.2 Theoretisch oogpunt

Er bestaan verschillende theoretische onderbouwingen voor het gedwongen afzonderen van kinderen binnen residentiële en psychiatrische settings, welke verschillen in aard, namelijk; gedragsmatig (Costenbader & Reading-Brown, 1995; Delaney, 1999; Joshi, Capozzoli & Coyle, 1988), sociaal-leren (Cotton, 1989; Gair, 1984; Millstein & Cotton, 1990) en psychodynamisch (Cotton, 1989; Endres & Goke, 1973). De meest relevante theoretische onderbouwing voor gedwongen afzonderen binnen residentiële en psychiatrische settings is van gedragsmatige aard. Deze onderbouwing hangt nauw samen met het time-out model waarin negatief gedrag van kinderen verminderd wordt door het kind te scheiden van de omgevingsstimuli die het gedrag versterken of in stand houden (Delaney, 1999; Hickerson & Garritson, 1991; Joshi, e.a., 1988). Een time-out is het meest effectief wanneer een kind uit een prettige omgeving wordt gehaald als natuurlijk gevolg op negatief gedrag, dit consistent wordt toegepast door het personeel, de afspraken vooraf duidelijk zijn en dit als een eerlijk middel wordt gezien door zowel jongeren als personeel. De afzondering zal niet effectief zijn indien de time-out toegepast en geïnterpreteerd wordt als vorm van straf en wanneer dit als erg vervelend wordt ervaren door bijvoorbeeld de lange duur of de onprettige ruimte waar de afzondering plaatsvindt (Day, 2002; Delaney, 1999; Hickerson & Garritson, 1991; Joshi, e.a., 1988).

De therapeutische waarde van gedwongen afzonderen binnen de jeugdpsychiatrie is onderzocht door onder andere Cotton (1995). Uit deze studie bleek dat afzondering kan bijdragen aan het socialiseren en normaliseren van de interactie tussen volwassene en kind op basis van het time-out effect. Persi en Pasquali (1999) onderzochten het verloop van het aantal afzonderingen tijdens plaatsing. Zij vonden dat dit aantal afnam naarmate kinderen langer opgenomen waren en dat de mate en intensiteit van agressief gedrag verminderde. Hieruit concludeerden zij dat gedwongen afzonderen agressief gedrag tegen gaat. In meer recentere studies (Iversen, e.a., 2011; Larue e.a., 2013) naar de attitudes van volwassen patiënten in psychiatrische instellingen werden er gemengde reacties van patiënten gevonden. Een deel van de patiënten gaf aan dat gedwongen afzonderen als werkzaam en rustgevend ervaren kon worden, terwijl anderen het juist als vervelend en desoriënterend beschouwden (Larue e.a., 2013). Volgens patiënten kan de interventie positief werken, mits zij voldoende ondersteund worden door medewerkers tijdens het gedwongen afzonderen. Door de veiligheid en het comfort van de patiënt te waarborgen, kan zowel de therapeutische band als de perceptie van de interventie positief beïnvloed worden (Iversen e.a., 2011).

Hoewel een aantal onderzoeken positieve effecten van gedwongen afzonderen laten zien, zijn deze effecten summier en wordt een mogelijk therapeutisch effect tegengesproken door enkele reviews (Day, 2002; Muralidharan & Fenton, 2006). In de al eerder besproken review van Day (2002) werden 111 artikelen onderzocht over het toepassen van gedwongen afzonderen en andere soorten dwang bij kinderen in residentiële settings. Op basis van de resultaten van deze studies werd geconcludeerd dat er geen lange-termijn effecten zijn die de therapeutische waarde van gedwongen afzonderen ondersteunen (Day, 2002). De resultaten van de systematische review van Muralidharan en Fenton (2006) naar gedwongen afzonderen in de volwassenpsychiatrie zijn in lijn met deze bevindingen (Day, 2002). Ook binnen deze setting werden er geen aanwijzingen voor het bestaan van een therapeutische waarde van gedwongen afzonderen gevonden.

1.3.3 Negatieve effecten

Verscheidende studies tonen aan dat gedwongen afzonderen negatieve effecten kan hebben voor degene die afgezonderd wordt. De negatieve effecten van gedwongen afzonderen binnen residentiële jeugd-instellingen is echter een sterk onderbelicht onderwerp (Kendrick, Steckley, & Lerpiniere, 2008). Het onderzoek naar de negatieve effecten focust zich vooral op volwassenen in psychiatrische settingen; slechts enkele onderzoeken richten zich daarnaast op de negatieve effecten binnen jeugd-psychiatrische settingen. Binnen de jeugdpsychiatrie kan gedwongen afzonderen door zowel patiënten en personeel als traumatisch worden ervaren en kan dit op de lange termijn leiden tot angsten en post-traumatische stress (Azeem, Aujla, Rammerth, Binsfeld, & Jones, 2011; Valenkamp e.a., 2014). Deze traumatische effecten worden tevens binnen de volwassenpsychiatrie gevonden (Bonner, Lowe, Rawcliffe, & Wellman, 2002; Borckardt e.a., 2011; Freuh, e.a., 2005; Morral & Muir-Cochrane, 2002; Nelstrop, e.a., 2006). Daarnaast kan gedwongen afzonderen op de korte termijn leiden tot zeer onprettige gevoelens, waaronder onrecht, machteloosheid en denigratie (Bonner, Lowe, Rawcliffe, & Wellman, 2002; De Benedictis e.a., 2011; Duxbury, Wright, Bradley & Barnes, 2010; Frueh e.a., 2005; Hoekstra, Lendemeijer & Jansen, 2004; LeBel & Goldstein 2005; Mayers, Keet, Winkler & Flisher, 2010; Nelstrop, e.a., 2006; Rain, Steadman & Robbins, 2003). Binnen de volwassenpsychiatrie wordt gedwongen afzonderen door Morral en Muir-Cochrane (2002) beschouwd als een vorm van het uitoefenen van negatieve sociale controle over mensen die sowieso al weinig binding hebben met de maatschappij.

Verscheidende onderzoeken binnen de volwassenpsychiatrie tonen aan dat meer dan twee derde van de cliënten gedwongen afzonderen ervaart als straf voor het niet gehoorzamen aan personeel, terwijl de interventie dient ten behoeve van het behalen van de behandeldoelen (Haw, Stubbs, Bickle, & Steward, 2011; Keski-Valkama, Koivisto, Eronen, & Kaltiala-Heino, 2010; Mayers, Keet, Winkler & Flisher, 2010). Tevens blijkt uit de onderzoeken van Haw en collega's (2011) en Keski-Valkama en collega's (2010) dat dit een negatieve invloed kan hebben op de relatie tussen patiënt en personeel, wat samenhangt met het niet behalen van behandelresultaten. Dit negatieve effect wordt ook gevonden binnen de jeugdpsychiatrie. LeBel, Huckshorn en Caldwell (2010) tonen aan dat een hoge prevalentie van gedwongen afzonderen binnen de jeugdpsychiatrie samenhangt met een lage behandel-effectiviteit. Bovendien tonen studies binnen zowel de volwassen- (Morral & Muir-Cochrane, 2002) als jeugdpsychiatrie (LeBel, e.a., 2010) aan dat het uitvoeren van gedwongen afzonderen kan leiden tot verwondingen van zowel patiënten als personeel.

In een review waarin meer dan 140 artikelen onderzocht werden (Gaskin, Elsom, & Happel, 2007), was de conclusie dat het verminderen van gedwongen afzonderen binnen de volwassenpsychiatrie niet zorgt voor een afname van veiligheid op een afdeling. Eerdere studies lieten al zien dat het terugdringen van gedwongen afzonderen zelfs kan bijdragen aan een vermindering van geweld tegen personeel, mits dit goed geïmplementeerd wordt en het personeel goed opgeleid wordt om op andere manieren met geweld om te gaan (Freuh, e.a., 2005; Khadivi, Patel, Atkinson, & Levine, 2004; Smith, e.a., 2005). Het verminderen van gedwongen afzonderen zou dus bij kunnen dragen aan de veiligheid op een afdeling.

De literatuur omtrent de negatieve gevolgen van gedwongen afzonderen betreft voornamelijk psychiatrische settingen voor volwassenen. De studies binnen de jeugdpsychiatrie laten echter overeenkomstige negatieve gevolgen zien. Deze effecten zijn daarentegen weinig onderzocht binnen JeugdzorgPlus en blijven onderbelicht. Verdiepend wetenschappelijk onderzoek is vereist om de gevolgen van gedwongen afzonderen binnen JeugdzorgPlus in kaart te brengen.

1.4 Is er een basis om vast te stellen hoe vaak gedwongen afzonderen binnen JeugdzorgPlus-instellingen in Nederland voorkomt?

De prevalentie van gedwongen afzonderen binnen JeugdzorgPlus-instellingen is een onderbelicht onderwerp binnen de wetenschappelijke literatuur. Een onderzoeksjournalist heeft eerder getracht

in kaart te brengen hoe vaak gedwongen afzonderen binnen deze instellingen voorkomt (De Correspondent, 2017), maar dit bleek ingewikkeld. Negen van de elf instellingen die benaderd werden om deel te nemen, leverden jaarlijkse cijfers van het aantal aan. Uit deze cijfers bleek een groot verschil in prevalentie, zowel tussen de verschillende instellingen als over de verschillende jaren (De Correspondent, 2017). Deze verschillen worden mede verklaard door de verschillen in registratiewijze. Deze verschillen werden ook gevonden in onderzoek naar de prevalentie van gedwongen afzonderen binnen de GGZ; Janssen en collega's (2008) en Steinert en collega's (2010) stelden dat het vergelijken van de toepassing van gedwongen afzonderen tussen en binnen verschillende instellingen hierdoor niet mogelijk is.

Doordat niet alle instellingen eenzelfde definitie van gedwongen afzonderen hanteren, kan de vergelijking van cijfers van verschillende instellingen een vertekend beeld geven. Daarnaast bestaan er verschillen in het registreren van onder andere de duur, oorzaken en beweegredenen van gedwongen afzonderen. Deze verschillen ontstaan doordat er geen landelijke richtlijn bestaat voor de registratie van gedwongen afzonderen binnen JeugdzorgPlus-instellingen of breder binnen de gesloten jeugdzorg (EenVandaag, 2018). Binnen de Jeugdwet bestaat alleen een verplichting om de toepassing van en aanleiding tot vrijheidsbeperkende maatregelen te registreren (Rijksoverheid, 2014). Zo is het niet noodzakelijk om de duur van de afzondering te registreren of om er een melding van te maken bij de IGJ. Hierdoor ontbreekt het bij JeugdzorgPlus aan een vorm van externe controle en toetsingskaders, zoals wel gebruikelijk is binnen de jeugdpsychiatrie (Rijksoverheid, 2016). Middels het toetsingskader dat de IGJ hanteert, wordt getracht te controleren of de toepassing van onder andere gedwongen afzonderen conform de Jeugdwet uitgevoerd wordt (Rijksoverheid, 2016). Door het ontbreken van een eenduidige richtlijn voor registratie, hebben ook zij echter geen zicht op hoe vaak gedwongen afzonderen voorkomt.

Een voorwaarde voor een goede registratie (correct, compleet en vergelijkbaar), is het hanteren van een eenduidige definitie van gedwongen afzonderen. Door eenduidig te registreren wordt de praktijk inzichtelijk en kan een beeld gevormd worden van de stand van zaken met betrekking tot gedwongen afzonderen in zijn geheel. Daarnaast ontstaat de mogelijkheid om de inzet van methoden voor het terugdringen van gedwongen te monitoren.

1.5 Conclusie

Uit de literatuurverkenning blijkt dat jongeren in JeugdzorgPlus verminderde rechtszekerheid en rechtsgelijkheid genieten. In vergelijking met de Wet Bopz en de Bjj is gedwongen afzonderen in de Jeugdwet minder gedetailleerd uitgewerkt (zie Tabel 1). Deze interpretatieruimte van de Jeugdwet leidt tot verschillen in de protocollen die gehandhaafd worden binnen JeugdzorgPlus-instellingen. In de Jeugdwet worden bijvoorbeeld geen eisen gesteld aan de ruimte waarin de jongere afgezonderd wordt, terwijl in de Wet Bopz en de Bjj een minister eisen stelt aan de ruimte. Daarnaast ontbreekt in de Jeugdwet de invulling van de registratie-eisen van gedwongen afzonderen (met daaraan verbonden meldplicht aan de IGJ). Dit maakt de toetsing van de inzet van gedwongen afzonderen lastig en leidt tot verschillen tussen JeugdzorgPlus-instellingen. Hieruit volgt het belang van duidelijker omschreven bepalingen omtrent gedwongen afzonderen in de Jeugdwet en een heldere definitie van wat gedwongen afzonderen is krachtens de Jeugdwet. Ook de overige vrijheidsbeperkende maatregelen in JeugdzorgPlus voldoen naar verwachting niet aan de minimale rechtswaarborgen: de omschrijvingen van de maatregelen zijn onvoldoende duidelijk en registratie-eisen zijn beperkt. Voorts geldt in het licht van het EHRM en het IVRK dat motiverings- en registratie-eisen, en periodieke herbeoordeling van gedwongen afzonderen afwezig zijn in de Jeugdwet. De regeling voor vrijheidsbeperkende maatregelen (waaronder gedwongen afzonderen) onder de Jeugdwet voldoet zodoende niet aan de minimale rechtswaarborgen zoals vastgesteld in internationaalrechtelijk kader. Defence for Children onderstreept dan ook het belang van harmonisatie in wetgeving voor kinderen die in JeugdzorgPlus, GGZ of een JJI verblijven.

Daarnaast blijkt uit de literatuurverkenning dat gedwongen afzonderen wordt ingezet omwille van de veiligheid van jongeren en anderen, het bewaren van de orde, als reactie op het overtreden van regels of het stimuleren van pro-sociale vaardigheden. Het bestaan van een therapeutisch effect van gedwongen afzonderen wordt echter door verschillende studies tegengesproken. Er bestaan wel negatieve effecten, zoals gevoelens van onrecht, machteloosheid, denigratie, angst en post-traumatische stress op de lange termijn. Tevens heeft gedwongen afzonderen een negatief effect op de veiligheid van zowel jongeren als personeel, terwijl het bevorderen van veiligheid één van de doelen van gedwongen afzonderen is. Doordat er geen landelijke richtlijn bestaat voor het registreren van gedwongen afzonderen is het niet mogelijk is om op landelijk geaggregeerd niveau vast te stellen hoe vaak dit voorkomt, noch welke verschillende vormen van vrijheidsbeperking in welke frequentie worden ingezet. Door eenduidig te registreren wordt de praktijk inzichtelijk en ontstaat de mogelijkheid om de inzet van methoden voor het terugdringen van gedwongen te monitoren, om vervolgens tot een lerend systeem te komen.

Bijlage 2: Delphi-onderzoek

De Delphi-methode is een vorm van anoniem consensus-onderzoek, waarin middels stapsgewijze terugkoppeling kennis wordt ontwikkeld vanuit experts uit het werkveld. Door de expertise uit het werkveld te betrekken, werd het mogelijk consensus te verkrijgen over de definitie. Om te voorkomen dat eenzijdige perspectieven belicht zouden worden, hebben professionals uit alle beroepsgroepen en jongeren uit diverse JeugdzorgPlus-instellingen deelgenomen. De deelnemers zijn geworven via de bij het project betrokken ambassadeurs van de JeugdzorgPlus-instellingen.

Het Delphi-onderzoek bestond uit twee vragenrondes en een analyse van de verkregen antwoorden. De deelnemers zijn per e-mail benaderd, waarin zij werden ingelicht over het onderzoeksproject en wat hun rol was binnen het Delphi-onderzoek. Vervolgens is de vragenlijst voor de eerste ronde uitgestuurd met het verzoek de antwoorden op de vragen voor een bepaalde datum in te sturen. Deelnemers die niet (of te laat) antwoordden, werden niet meegenomen in de tweede ronde.

De vragen voor de eerste Delphi-ronde (zie §2.1) zijn opgesteld op basis van een verkenning van de (wetenschappelijke) literatuur naar gedwongen afzonderen en een bijeenkomst van de betrokken ambassadeurs van de instellingen. Na ontvangst van de antwoorden op de eerste vragenlijst, zijn deze geanalyseerd met behulp van de kwalitatieve data-analyse software MAXQDA. Door de antwoorden te coderen en classificeren konden de consensus en tegenstrijdigheden tussen de antwoorden uiteengezet worden. De vragenlijst voor de tweede ronde (zie §2.3) bestond uit een terugkoppeling van de gevonden consensus en verdiepende vragen over de vraagstukken waar tegenstrijdige antwoorden naar voren kwamen. De deelnemers werden gevraagd te reageren op de gevonden consensus en de verdiepende vragen te beantwoorden. Hierna herhaalde het proces zich en volgde nogmaals de analyse van de antwoorden middels MAXQDA en terugkoppeling van de gevonden consensus. De deelnemers kregen wederom de mogelijkheid te reageren op de consensus; ditmaal zonder verdiepende vragen. Op basis van de reacties op de consensus en de geanalyseerde antwoorden, werd een voorlopige definitie van gedwongen afzonderen opgesteld.

2.1 Vragenlijst Delphi I

2.1.1 Waar hebben we het over als we het over afzonderen hebben?

- Wordt in uw organisatie een definitie gehanteerd van “gedwongen afzonderen” dan wel hanteert u zelf zo’n definitie?
- Vindt gedwongen afzonderen in uw organisatie plaats in specifiek daartoe ingerichte ruimtes? Ook in multifunctionele ruimtes of in eigen kamers?
- Bent u van mening dat er eisen dienen te worden gesteld aan de ruimte waarin jongeren gedwongen worden afgezonderd?
- Zijn er in uw organisatie afzonderplekken voor jongeren waar niet “gedwongen” wordt afgezonderd? Om wat voor ruimtes gaat het?

2.1.2 Wanneer spreken we van een afzondering die gedwongen is?

- Wie beslist of de situatie vraagt om een gedwongen maatregel/of het een noodsituatie is?
- Wat is een noodsituatie?
- Is er iets vastgelegd in uw organisatie over hoe te handelen wanneer zich een noodsituatie voordoet?
- Zijn er vormen van afzondering van een jongere wenselijk/nodig, die niet voortkomen uit een situatie waarin dwang wordt toegepast? Kunt u aangeven om welke situaties of welk gedrag het dan gaat of zou kunnen gaan?

2.1.3 Hoe wordt gedwongen afzonderen geregistreerd?

- Wat vindt u dat minimaal vastgelegd moet worden bij de toepassing van gedwongen afzonderen?
- Waar moet het vastgelegd worden?
- Wat wordt vastgelegd in het behandelplan als we het over gedwongen afzonderen hebben?

2.1.4 Overige vragen

- Wilt u nog meer kwijt omtrent (de definitie van) gedwongen afzonderen?

2.2 Resultaten Delphi I

2.2.1 Afzonderen

Wat is de definitie van gedwongen afzonderen?

Door de respondenten werd gedwongen afzonderen gezien als een tijdelijke plaatsing van de jongere op een sobere en/of prikkelarme kamer of andere daarvoor toegewezen ruimte (anders dan de eigen kamer of groepsruimte) met een afgesloten deur. De jongere wordt in het kader van eigen veiligheid of veiligheid van de groep door groepsleiding en/of beveiliging afgezonderd van anderen en is alleen. Gedwongen afzonderen vindt meestal plaats onder dwang en alleen indien er door escalatie geen gedragsmatige interventie meer mogelijk is. Het wordt dan ook beschouwd als een uiterste maatregel. Slechts in enkele gevallen kiezen jongeren zelf voor een afzondering. Een aantal respondenten geeft aan dat er pas sprake is van gedwongen afzonderen indien de jongere één uur of langer op kamer geplaatst wordt zonder afgesloten deur of indien de jongere op de eigen kamer geplaatst wordt met een afgesloten deur.

Afzonderen is het alleen verblijven in een kamer die sober is voorzien van meubilair. Dit is anders dan een separatie; dat is een kale lege ruimte met alleen een matras en een deken. De deur zit ook hier op slot. Hoewel het jargon binnen de instelling vaak zo is dat met afzonderen de separeer bedoeld wordt.

Sociaal psychiatisch verpleegkundige

Wordt er een definitie van gedwongen afzonderen gehanteerd binnen de instelling?

Er bestonden verschillen tussen de instellingen. In sommige instellingen werd de term gedwongen afzonderen niet gehanteerd, omdat afzonderen niet voorkomt, terwijl in andere instellingen diverse benamingen voor gedwongen afzonderen gehanteerd werden. Genoemd zijn: een plaatsing buiten de groep, een time-out plaatsing in de time-out, separatie, een kamerplaatsing met de deur gesloten of een ander daartoe aangewezen ruimte. In een enkel geval werd er niet gesproken over gedwongen afzonderen, maar onderscheid gemaakt tussen een kamerplaatsing met de deur op slot en een plaatsing in de separeerruimte. Een onderscheid dat in het algemeen gemaakt werd, is als volgt:

- Pedagogische interventie:
 - o bij een pedagogische interventie gaat de kamerdeur nooit op slot;
 - o de pedagogische interventie mag voor maximaal één uur ingezet worden.
- Vrijheidsbeperkende separatiemaatregel welke beschouwd wordt als uiterste interventie:
 - o plaatsing op (eigen) kamer, langer dan één uur;
 - o plaatsing op (eigen) kamer met de deur op slot;
 - o plaatsing op een prikkelarme kamer;
 - o plaatsing in de separeer.

Wanneer wordt er overgegaan tot gedwongen afzonderen?

Gedwongen afzonderen werd door de respondenten beschouwd als een uiterste maatregel. Deze maatregel wordt toegepast indien niet met minder ingrijpende maatregelen kan worden volstaan, waaronder tijdelijke verwijdering uit de groep of uitsluiting van een of meerdere activiteiten. De

situatie is dan al zo ver geëscaleerd dat een gedragsmatige interventie niet meer mogelijk is. Daarbij moet er de noodzaak bestaan om de veiligheid van de jongere zelf of anderen te bewaken. De respondenten gaven aan dat het uitgangspunt moet zijn dat indien een jongere tijdelijk of kort afgezonderd dient te worden dit op de eigen kamer plaatsvindt en mocht dit niet lukken naar opschalende maatregelen gegrepen wordt.

Waar vindt gedwongen afzonderen plaats?

Er werd aangegeven dat er qua ruimtes twee keuzes zijn voor gedwongen afzonderen: een plaatsing op eigen kamer of een andere daartoe bestemde ruimte. De mogelijkheden zijn: plaatsing op eigen (slaap)kamer of in een andere daartoe aangewezen ruimte (de benamingen die werden genoemd: time-out ruimte, rustruimte, opvangruimte, comfortroom, prikkelarme kamer, extra beveiligde kamer, afzonderingsruimte, separeerruimte) anders dan de groepsruimtes. De keuze voor de ruimte hangt samen met de mate van crisis. Het onderscheid dat gemaakt wordt, is als volgt en kan beschouwd worden als een duidelijk oplopende schaal, waarbij de meest passende maatregel toegepast dient te worden, afhankelijk van de situatie:

- afzonderen op de eigen kamer (ga naar je kamer en probeer rustig te worden);
- afzonderen in een rustruimte (je raakt overprikkeld en je kunt niet op je kamer blijven, bijvoorbeeld door schoppen tegen de deur, schreeuwen, bonken op ramen, gooien met spullen);
- afzonderen in een afzonderingsruimte (je bent agressief en/of een gevaar voor jezelf, bij een gevaar voor jezelf kan besloten worden camera bewaking in te stellen).

Jongeren zouden altijd eerst met de deur open op kamer geplaatst moeten worden. Wanneer de veiligheid van de jongere of anderen niet gegarandeerd kan worden of een jongere overlast of vernieling veroorzaakt, zou over gegaan moeten worden tot plaatsing in een afzonderingsruimte. Wanneer het gaat om de keuze van de ruimte, gaven de respondenten aan dat de voorkeur ligt bij een kamerplaatsing ten opzichte van speciaal daartoe ingerichte afzonderingsruimte.

Welke eisen dienen er aan de ruimte gesteld te worden?

Er iets beschikbaar is waarmee een jongere afleiding kan zoeken (bv. muziek, beeld), maar zichzelf niet mee kan beschadigen.

Gedragswetenschapper

De respondenten stelden over het algemeen dat er duidelijke richtlijnen moeten komen voor de eisen die aan de ruimte gesteld dienen te worden. Daarbij moeten de ruimtes in ieder geval op een kindvriendelijke manier ingericht kunnen worden. Dat wil zeggen, rekening houdend met het feit dat de jongere zichzelf er niet gemakkelijk kan beschadigen (indien er sprake is van een hoog risico op zelfbeschadiging of suïcidaal gedrag) en dat er de mogelijkheid moet kunnen zijn om contact te leggen met de jeugdzorgwerker (groepsleider). Ook moet de kindvriendelijke ruimte een zo vriendelijk en rustgevend mogelijke uitstraling hebben. Waar verder nog eisen aan gesteld kunnen worden, zijn bijvoorbeeld de kleuren, het materiaal, aanwezigheid van een klok of tv, wel of geen afleiding middels muziek of beeld. Vaste pijlers zijn veiligheid en comfort. De jongere moet zichzelf niet kunnen beschadigen in de ruimte, maar wel zijn of haar agressie kwijt kunnen. Wanneer deze agressie gedaald is, zou verhuizing naar een andere ruimte tot de mogelijkheden kunnen behoren. Het is zodoende van belang dat de ruimtes afgestemd zijn op het reduceren van bestaande spanning bij jongeren.

Zijn er plaatsen/ruimtes waar een jongere niet “gedwongen” afgezonderd wordt?

De respondenten benoemden meerdere ruimtes waarin niet gedwongen afgezonderd kan worden:

- de patio;
- een veilige kamer;

- een eigen (slaap)kamer;
- rutruimte;
- een time-out kamer;
- afzonderingsruimte;
- game room;
- separeer;
- comfort room;
- onderwijslokaal;
- extra beveiligde kamer (EBK);
- op het buitensportveld;
- bezoekersruimtes;
- tuin;
- multifunctionele ruimte;
- de (tussen) opvangruimte (een lege, prikkelarme ruimte dicht bij de leefgroep);
- een creatieve ruimte in de leefruimte (afgescheiden van de leefruimte middels glazen deur en ramen).

De respondenten gaven aan dat het gebruik van deze ruimtes gezien wordt als een grijs gebied; sommige van de bovengenoemde ruimtes kunnen naast regulier gebruik ook ingezet worden bij het gedwongen afzonderen van een jongere. Wanneer is er dan wel of geen sprake van een gedwongen kader? In sommige situaties vragen de jongeren bijvoorbeeld zelf om naar een afzonderingsruimte te mogen gaan, omdat zij aanvoelen dat zij hun gedrag niet onder controle hebben, of vragen zij of de deur van hun (slaap)kamer afgesloten mag worden. In dergelijke gevallen is er geen sprake van gedwongen afzonderen, maar wordt wel gesproken van een vrijheidsbeperkende maatregel die als zodanig geregistreerd wordt. Een aantal respondenten gaf aan dat om deze scheidslijn te voorkomen, jongeren in de eigen (slaap)kamer gebruik zouden kunnen maken van privacy-slots, zodat zij zelf de (slaap)kamerdeur van binnenuit op slot kunnen doen.

2.2.2 Gedwongen

De respondenten gaven aan dat er feitelijk altijd sprake is van een gedwongen kader, omdat er een machtiging gesloten jeugdzorg is afgegeven door de rechter. Voor het afzonderen gaven zij aan dat er sprake is van dwang wanneer de jongere niet instemt met de maatregel.

In mijn ervaring is een afzonderingsplaatsing eigenlijk altijd gedwongen.
Gedragswetenschapper

Wie beslist of de situatie vraagt om een gedwongen maatregel/of het een noodsituatie is?

De behandelcoördinator of gedragswetenschapper beschrijft in het behandelplan onder welke omstandigheden welke vrijheidsbeperkende (gedwongen) maatregelen en voor welke duur toegepast mogen worden. Indien er sprake is van een crisissituatie of incident, welke niet beschreven staat in het behandelplan en minder ingrijpende interventies niet toereikend zijn, kan iedere professional die werkzaam is op de groep (pedagogisch medewerker, (senior) groepsleider, gedragswetenschapper, jeugdzorgwerker, verpleegkundige) beslissen over het inzetten van gedwongen afzonderen. Na afloop van het inzetten van de maatregel dient altijd contact opgenomen te worden met een gedragswetenschapper/gedragdeskundige, welke de inzet van de interventie moet goedkeuren. Bij twijfel of bij afwijking van het behandelplan dient contact opgenomen te worden met de psychiater en/of behandelcoördinator/algemeen manager (in de nacht met bereikbaarheidsdienst/achterwacht). Indien de situatie dusdanig ernstig is, kan de bereikbaarheidsdienst/achterwacht ter plaatse komen. Wanneer cameratoezicht noodzakelijk wordt geacht, wordt daarvoor, afzonderlijk per incident, toestemming gevraagd aan het hoofd behandeling.

Wat is een noodsituatie?

De respondenten gaven aan dat er sprake is van een noodsituatie als de orde, rust en/of veiligheid van de jongere zelf, anderen of de omgeving ernstig in het geding komt en eerdere pogingen tot de-escalatie (eerder ingezette interventies) geen effect hebben gehad. De jongere is dan een gevaar voor zichzelf of anderen. Voorbeelden hiervan zijn ernstige agressie, zelfbeschadigend gedrag of suïcidale dreiging. Tevens gaven sommigen respondenten aan dat er sprake is van een noodsituatie indien het gedrag van de jongere om middelen of maatregelen vraagt die niet zijn vastgelegd in het behandelplan.

Een situatie waarin de veiligheid van de jongere zelf of diegenen direct in zijn of haar omgeving niet gewaarborgd kan worden, door al eerder ingezette interventies (gesprek, creëren van afleiding, schrijfpdracht, aanzeggen van consequenties)

Gedragswetenschapper

Is er iets vastgelegd over hoe te handelen in een noodsituatie?

Allereerst geldt dat in het individueel plan van de jongere beschreven is in welke situaties welke middelen en maatregelen (waar een afzonderingsplaatsing onderdeel van is) ingezet mogen worden. Instellingsbreed geldt voorts voor iedere vrijheidsbeperkende of controlerende maatregel een protocol waarnaar gehandeld dient te worden. Enkele voorbeelden van protocollen zijn:

- protocol incidenten en maatregelen;
- incident;
- calamiteit;
- protocol suïcide;
- protocol tijdelijke afzondering;
- protocol "Cooling Down";
- protocol de-escaleren en fysiek ingrijpen;
- protocol plaatsing buiten de groep;
- werkproces "vastpakken".

Zo gelden er ook protocollen over hoe middelen en maatregelen ingezet dienen te worden in een noodsituatie. Deze protocollen worden jaarlijks geëvalueerd en zijn vastgelegd in het kwaliteitssysteem van de instelling, bijvoorbeeld middels een pedagogisch handboek of reglement waarin de protocollen beschreven staan. Zo liggen de grepen die tijdens een noodsituatie toegepast mogen worden vast in het protocol. Daarentegen werd aangegeven dat de wijze waarop de protocollen toegepast worden afhankelijk is van de situatie en dat dit niet altijd voldoende concreet is vastgelegd. Verder werd door een aantal respondenten benoemd dat de medewerkers cursussen en/of trainingen krijgen, waaronder MFT (mentaal fysieke training), NVR (Non-Violent Resistance/geweldloos verzet) en/of de methodiek "van praten tot ingrijpen". Tevens wordt er op de groep bij vergaderingen en/of na noodsituaties stil gestaan bij noodsituaties die plaats hebben gevonden. Medewerkers evalueren wat er is gebeurd en hoe er is gehandeld. In de verschillende instellingen worden verschillende protocollen gehanteerd, wat een eenduidige manier van handelen tussen de instellingen bemoeilijkt. Jongeren gaven aan dat er niet altijd volgens de protocollen gehandeld wordt.

Zijn er vormen van afzondering van een jongere wenselijk/nodig, die niet voortkomen uit een situatie waarin dwang wordt toegepast?

De respondenten gaven aan dat een noodsituatie of incident niet altijd vooraf gaat aan een afzondering. Het kan daarbij gaan om situaties die omschreven zijn in het signaleringsplan van de jongere, bijvoorbeeld: in het geval van psychiatrische ziektebeelden, suïcidale gedachten, stemmen, psychoses, automutilatie, zeer angstige jongeren. In dergelijke gevallen is het wenselijk dat de ruimte veilig is voor de jongere. Het kan bijvoorbeeld helpend zijn als de ruimte ingericht wordt als slaapkamer of prikkelarme ruimte. Een andere vorm is "de jongere uit de situatie halen". In dat geval

kan er bijvoorbeeld samen met de jongere een rondje over het terrein gelopen worden of een spelletje gespeeld worden om escalatie te voorkomen.

Jongeren kunnen tevens op eigen verzoek afgezonderd worden. Zo kan het voor de jongere spanning verlagend werken om zich op eigen initiatief tijdelijk terug te trekken op de eigen kamer of andere ruimte. Het kan dan gaan om jongeren die bekend zijn met zelfbeschadiging, die ervoor kiezen in een prikkelvrije ruimte te verblijven en hiermee 'verleiding' tot zelfbeschadiging te beperken, of om jongeren die niet goed tegen veel prikkels kunnen of hun boosheid niet kunnen reguleren. In dergelijke situaties is het van groot belang dat er contact is en blijft met professionals en is de deur van de ruimte niet afgesloten.

2.2.3 Registreren

Wat moet minimaal vastgelegd worden bij de toepassing van gedwongen afzonderen?

*De aard van het "incident", gedrag, problematiek en argumentatie. De duur van de afzondering, welke ruimte, de besluitvorming en de verantwoording. Contact momenten met jeugdzorgwerkers en alle betrokkenen bij de jongere op dat moment.
Manager behandelgroep*

Punten die volgens de respondenten minimaal vastgelegd dienen te worden bij de toepassing van gedwongen afzonderen:

- de vooraf genomen stappen (de-escalerende stappen);
- de aanleiding tot gedwongen afzonderen of het incident en het veiligheidsrisico;
- welke ruimte is gebruikt;
- het doel van de maatregel met onderbouwing;
- het verloop van gedwongen afzonderen;
 - o wie betrokken is geweest bij de beslissing;
 - o welke technieken voor bijvoorbeeld vasthouden/vastpakken zijn gebruikt;
 - o of er controle is geweest aan lichaam en kleding;
 - o of ouders geïnformeerd zijn;
 - o feitelijkheden (datum, tijdstip, duur, wel/geen cameratoezicht);
 - o beschrijving van de contactmomenten met de jongere (reactie op het contact en gemoedstoestand van de jongere) en wie er betrokken waren bij het contactmoment;
 - o wat er aan is gedaan om het gedwongen afzonderen zo kort als mogelijk te houden;
 - o bij langdurige separatie een plan van aanpak voor de separeren;
 - o of er sprake is van schade of letsel bij de jongere;
 - o of er contact is geweest met een psychiater/arts/gedragsdeskundige;
 - o bijzonderheden;
- wat er gedaan kan worden om gedwongen afzonderen te voorkomen (evaluatie).

Waar moet gedwongen afzonderen vastgelegd worden?

De respondenten gaven aan dat de kaders voor het toepassen van maatregelen (type en duur) bij voorbaat vastgelegd moeten zijn in het behandelplan van de jongere en in de protocollen. Indien een maatregel toegepast wordt, dient dit door de (senior) pedagogisch medewerker binnen 24 uur vastgelegd te worden in het digitale registratie systeem van de instelling. Hier zou volgens de respondenten informatie omtrent de afzondering geregistreerd moeten worden.

Wat wordt er momenteel vastgelegd in het behandelplan als we het over gedwongen afzonderen hebben?

In het formulier vrijheidsbeperkende maatregelen (onderdeel van het behandelplan), dat wordt opgesteld in samenspraak met de jongere en ouders/verzorgers, wordt in ieder geval vastgelegd of gedwongen afzonderen is toegestaan en indien ja, in welke ruimte. Hierbij wordt ook omschreven welke interventies er toegepast worden om afzondering te voorkomen en op welke manier en in welke omstandigheden (aanleiding) er sprake mag zijn van welk type afzondering. Ook wordt de maximale duur omschreven. Een onderscheid dat wordt gemaakt, is als volgt:

- de situatie waarin de maatregel toegepast mag worden (met aandacht voor proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid);
- het doel van het toepassen van de maatregel (gericht op de problematiek van de individuele jongere);
- een afbouwplan voor de maatregel (wat moet de jongere leren om de maatregel niet meer toe te hoeven passen, alternatieven voor de maatregel, evaluatie van de inzet van de maatregel).

In het behandelplan wordt benoemd hoe vaak een maatregel is ingezet en staat er een omschrijving van het incident. Tevens is daarin een stappenplan opgenomen waarin staat beschreven hoe gedwongen afzonderen zo veel mogelijk beperkt kan worden. Ook wordt de maatregel ter verbetering (MTV) opgenomen in het behandelplan. Daarin kan beschreven worden hoe de situatie is verlopen, welke beperkende maatregelen er zijn toegepast en wat er verbeterd kan worden.

2.2.4 Bouwstenen

Uit bovengenoemde antwoorden van professionals en jongeren zijn diverse bouwstenen gededuceerd. Deze zullen uitgediept worden in de tweede Delphi-ronde en zijn als volgt; *alleen, afgesloten ruimte, het type ruimte (speciaal ingerichte ruimte, eigen kamer jongere) en tegen de wil van de jongere.*

2.3 Vragenlijst Delphi II

2.3.1 Consensus

- U heeft het overzicht van de beantwoording van de eerste vragenronde gelezen. Wat vindt u van de consensus die daaruit naar voren komt?

2.3.2 Verdiepende vragen

- In wat voor situaties en bij welk gedrag wordt er naar een uiterste maatregel (zoals gedwongen afzonderen) gegrepen? Wat kan de aanleiding zijn?
- Hoe staat u tegenover gedwongen afzonderen op eigen kamer?
- Hoe verschilt het gedwongen afzonderen wat is opgenomen in het behandelplan van het gedwongen afzonderen wat niet is opgenomen in het behandelplan?

2.3.3 Bouwstenen voor de definitie van gedwongen afzonderen

- Gedwongen afzonderen moet worden teruggedrongen naar nul. Maar wat willen we dan precies terug dringen? Op basis van de eerste vragenronde hebben we bouwstenen geïdentificeerd voor de definitie van gedwongen afzonderen. Hieronder kunt u aanvinken welke bouwstenen wat u betreft moeten worden opgenomen in de definitie. Ook kunt u bouwstenen toevoegen.
- Onder gedwongen afzonderen verstaan we een plaatsing gekenmerkt door de volgende bouwstenen;

☐ alleen

☐ eigen kamer jongere

- ☐ afgesloten ruimte ☐ tegen wil jongere
- ☐ speciaal ingerichte ruimte ☐

2.3.4 Voorwaarden gedwongen afzonderen

- Indien gedwongen afzonderen voorkomt;

- ☐ moet worden geregistreerd ☐ moet contact zijn met medewerker
- ☐ ruimte moet kindvriendelijk/veilig/rustgevend zijn
- ☐ moet volgens protocol worden gehandeld ☐

Toelichting:

2.4 Resultaten Delphi II

Het eerste deel deze ronde bestond uit de terugkoppeling van de consensus van de eerste ronde en verdiepende vragen. Deze zijn opgesteld op basis van de beantwoording van de eerste ronde en betreffen vraagstukken waar nog onduidelijkheid over bestond.

2.4.1 Consensus

Wat vinden de respondenten van de consensus van de eerste ronde?

Over het algemeen konden alle respondenten zich vinden in de consensus die uit de eerste ronde naar voren is gekomen. Het viel een aantal respondenten op dat er tussen de instellingen verschillen heersen omtrent de definitie van gedwongen afzonderen. Dit bleek onder andere uit reacties van meerdere respondenten op de gehanteerde tijdsduur; er werd benoemd dat het niet afhankelijk is van de tijdsduur of een maatregel gedwongen afzonderen is en dat de tijdsduur geen onderdeel van de definitie zou moeten zijn.

2.4.2 Verdiepende vragen

In wat voor situaties en bij welk gedrag wordt er naar gedwongen afzonderen gegrepen?

Door vrijwel alle respondenten werd benoemd dat situaties waarin jongeren een gevaar voor zichzelf of voor anderen (jongeren en personeel) vormen, aanleiding kunnen zijn voor gedwongen afzonderen. Deze gevaarlijke situaties kunnen bijvoorbeeld voortvloeien uit agressie, psychiatrische ziektebeelden of middelengebruik. Hierbij wordt aangegeven dat gedwongen afzonderen alleen wordt ingezet wanneer minder ingrijpende maatregelen niet toereikend zijn om de veiligheid te waarborgen. Tevens werd door een van de respondenten genoemd dat er door gebrek aan expertise in sommige gevallen te snel naar gedwongen afzonderen wordt gegrepen.

Hoe verschilt gedwongen afzonderen zoals opgenomen in het behandelplan van gedwongen afzonderen dat niet is opgenomen in het behandelplan?

Er mag in principe alleen gebruik gemaakt worden van gedwongen afzonderen wanneer dit in het behandelplan van een jongere is opgenomen. Deze vastlegging wordt met de jongere besproken en de jongere dient daarmee akkoord te gaan. Hier kan voor gekozen worden wanneer vooraf bekend is dat een jongere bepaald gedrag kan vertonen waarbij andere maatregelen dan gedwongen afzonderen niet toereikend zijn. Daarentegen kunnen zich situaties voordoen waarbij het, omwille van de veiligheid van de jongere zelf of anderen, noodzakelijk is de jongere gedwongen af te zonderen, terwijl dit niet in het behandelplan van de jongere vermeld staat.

De manier van handelen bij beide vormen van gedwongen afzonderen is gelijk en in beide gevallen dient vooraf toestemming te worden gevraagd aan de behandelcoördinator, gedragswetenschapper of leidinggevende. Wanneer dit niet mogelijk is, dient dit achteraf zo snel mogelijk te gebeuren. Hoewel overleg en toestemming in beide gevallen belangrijk is, wordt om een diepgaandere beargumentatie gevraagd wanneer de maatregel niet in het behandelplan staat vermeld. Het gaat dan om een situatie die niet voorzien is. Bij de evaluatie wordt vervolgens besproken of gedwongen afzonderen toch in het behandelplan opgenomen dient te worden.

2.4.3 Bouwstenen voor de definitie van gedwongen afzonderen

In de tweede Delphi-ronde is uitgevraagd welke bouwstenen volgens de respondenten in de definitie van gedwongen afzonderen thuishoren. Er kon een keuze gemaakt worden uit diverse bouwstenen (welke uit de eerste Delphi-ronden kwamen). Ook konden de respondenten bouwstenen toevoegen.

Wel of geen contact tijdens afzondering

Het merendeel van de respondenten gaf aan dat de bouwsteen **alleen** in de definitie thuishoort. Alleen betekent dat de jongere solitair, zonder begeleider of andere jongere, afgezonderd wordt. Wanneer een medewerker bij de jongere blijft wanneer hij/zij afgezonderd wordt, valt dit niet onder de definitie van gedwongen afzonderen.

Bij het definiëren van het begrip ‘gedwongen afzonderen’ staat de bouwsteen ‘alleen’ voor mij centraal. Om gedwongen afzonderen naar nul terug te dringen, behoren wij de jongere bij te staan in goede en slechte tijden. De jongere mag er zijn, ook wanneer hij of zij niet goed in zijn vel zit, door het lint gaat of het leven niet meer ziet zitten. Wij laten hem/haar niet alleen, maar wij helpen hem/haar door deze periode heen te komen.

Jeugdzorgwerker

Afgesloten of open ruimte

Nagenoeg alle respondenten gaven aan dat de bouwsteen **afgesloten ruimte** thuishoort in de definitie. Gedwongen afzonderen vindt namelijk alleen plaats wanneer minder ingrijpende maatregelen (zoals plaatsing op kamer zonder gesloten deur) niet toereikend zijn om de veiligheid van de jongere of anderen te waarborgen en zou zich daar dus van moeten worden onderscheiden. Een van de respondenten gaf echter aan dat gedwongen afzonderen ook plaats kan vinden in een ruimte die niet afgesloten is; wanneer een jongere onder dwang (tegen de wil van de jongere) wordt afgezonderd (alleen), ongeacht of de ruimte afgesloten is, is er sprake van gedwongen afzonderen.

Wat mij betreft zijn ‘afgesloten ruimte’ (waarbij het niet uitmaakt om wat voor ruimte het gaat) en ‘tegen de wil van de jongere’ cruciaal voor de definitie.

Directeur

Het type ruimte

Het is volgens de respondenten belangrijk dat het type ruimte waarin de jongere afgezonderd wordt gespecificeerd is in de definitie, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen twee type ruimtes: speciaal ingerichte ruimte en eigen kamer. Een plaatsing in een speciaal daartoe ingerichte ruimte, behoorde volgens het merendeel van de respondenten in de definitie van gedwongen afzonderen. Er werd hier opgemerkt dat hoewel afzonderen nodig kan zijn, de klassieke afzonderingsruimte

(separeerruimte) niet altijd de beste plek is. Een van de respondenten gaf aan dat het waardevol zou kunnen zijn om een andere invulling aan het afzonderen van jongeren te geven. Door in te spelen op wat een jongere nodig heeft om met diens emotie of spanning om te gaan, zou gedwongen afzonderen in kale afzonderruimtes voorkomen kunnen worden.

Op het moment dat er gedwongen afgezonderd moet worden, zou ik het mooi vinden als daar speciale gelegenheden of kamers voor zijn die de jongeren kunnen helpen. Bijvoorbeeld kindvriendelijke kamers en/of momenten waarin de jongeren echt hun emotie/spanning kwijt kunnen, bijvoorbeeld op een boks zak of een rondje lopen, dit kan voor elke jongere anders zijn.

Pedagogisch medewerker

Een plaatsing op de eigen kamer van de jongere werd niet eenduidig als belangrijk onderdeel van de definitie benoemd, omdat dit voor iedere jongere anders is en dit maatwerk vereist. Meerdere professionals wisten zowel positieve als negatieve punten te benoemen. De belangrijkste argumenten voor afzondering op de eigen kamer waren dat het humaner en minder ingrijpend is dan een separeerruimte. Daarnaast kan het jongeren helpen sneller tot rust te komen wanneer zij zich in een vertrouwde omgeving bevinden en hun eigen spullen om zich heen hebben. Tevens werd benoemd dat een plaatsing op de eigen kamer ook als pedagogische interventie ingezet zou moeten kunnen worden, waarbij de deur niet op slot gaat. Tegenargumenten luiden dat de kamer van de jongere een veilige plek is en dat hier afbreuk aan wordt gedaan wanneer deze als afzonderruimte gebruikt wordt. Daarnaast kan in de eigen kamer de veiligheid niet gewaarborgd worden wanneer een jongere afgezonderd moet worden (i.v.m. vernieling van spullen en zelfbeschadiging). Omdat het per individu kan verschillen wat werkzaam en mogelijk is, is maatwerk nodig. Door hier ook met jongeren over in gesprek te gaan, kan dit afgestemd worden op de behoeften van de jongere.

Een eigen kamer is het enige wat wij in gesloten jeugdzorg hebben als privé. Als hier dan ook een sanctie maatregel ingezet word als afzonderen dan is dit privé weg.

Jongere

Ik vind wel dat er een mogelijkheid moet zijn om jongeren naar hun kamer te sturen, zoals ouders hun kinderen ook naar hun kamer of de gang kunnen sturen. Daarbij hebben de jongeren ook een vorm van begrenzing nodig. Voor veel jongeren helpt het ook vaak om even tot rust te komen op hun kamer. Het meest wenselijk is als een jongere dan zonder gesloten deur op kamer kan verblijven. Ik vind wel dat er duidelijke afspraken gemaakt moeten worden over de duur en dat de jongere zo snel als mogelijk weer op de groep zou moeten instromen.

Gedragswetenschapper

Tegen de wil van de jongere of vrijwillig

Deze bouwsteen werd door de meeste respondenten als belangrijk onderdeel van de definitie genoemd. Benadrukt werd dat er sprake is van een gedwongen karakter van een maatregel op het moment dat een jongere dit niet wil. Wanneer een jongere zelf aangeeft (tijdelijk) in een aparte ruimte te willen verblijven, ontbreekt het gedwongen karakter en is er volgens de respondenten geen sprake van gedwongen afzonderen.

Als een jongere iets niet wil, is dit dwang.

Sociaal psychiatrisch verpleegkundige

In de definitie van gedwongen afzonderen moet wat mij betreft in ieder geval opgenomen worden dat dit tegen de wil is van de jongere en dat de jongere vervolgens alleen is.

Jeugdzorgwerker

2.4.4 Indien het toch voorkomt

Naast het vraagstuk waar gedwongen afzonderen uit bestaat, werd er in de tweede Delphi ronde ook aandacht besteed aan voorwaarden waar gedwongen afzonderen aan moet voldoen, indien de maatregel wordt toegepast.

Uitgangspunten voor het toepassen van gedwongen afzonderen

Het uitgangspunt van gedwongen afzonderen moest volgens de respondenten zijn dat deze alleen toegepast wordt wanneer het echt niet anders kan. Dit is het geval wanneer minder ingrijpende maatregelen niet voldoende toereikend zijn om de veiligheid van de jongere en diens omgeving te waarborgen. Onder minder ingrijpende maatregelen werden onder andere (gebieds-)verboden en vasthouden of vastpakken verstaan.

Het gaat mij er vooral om dat het echt alleen gebeurt als het echt niet anders kan. Soms is het nodig en dan het liefst zo vriendelijk mogelijk, maar het gaat er vooral om dat het nu te vaak gebeurt vanuit onmacht of straf.

Teamleider

Daarbij werd aangemerkt dat gedwongen afzonderen niet als straf ingezet zou moeten worden en dat jongeren dit ook niet als straf mogen ervaren. Volgens de respondenten kan de interpretatie van de jongere anders zijn dan die van de professional. Het is dus van belang dat het voor de jongere duidelijk is waarom gedwongen afzonderen ingezet wordt.

Tevens mag de afzondering niet langer duren dan nodig is om de veiligheid te waarborgen. Een afzondering die langer dan nodig aanhoudt, kan gemakkelijker als straf ervaren worden door jongeren.

Ik vind wel dat er duidelijke afspraken gemaakt moeten worden over de duur en dat de jongere zo snel als mogelijk weer op de groep zou moeten instromen. Groepsleiding zou minimaal om de 10 minuten kijken of de jongere weer kan instromen op de groep.

Gedragswetenschapper

Registreren

Het registreren van gedwongen afzonderen werd door de respondenten als zeer belangrijk beschouwd. Hierbij kwam vooral naar voren dat het evalueren van de afzondering centraal staat. Een aantal respondenten noemde hierbij de noodzaak voor professionals om na afloop te onderzoeken hoe het gedwongen afzonderen van de jongere in de toekomst kan worden voorkomen, ongeacht of gedwongen afzonderen wel of niet in het behandelplan staat vermeld. Omdat het maatwerk betreft, kan dit voor alle jongeren anders zijn.

Als het toch gebeurt, moet dit op een goede manier gebeuren (registratie, contact, veiligheid, volgens protocol), maar moet er zeker ook aandacht zijn voor het voorkomen van toekomstig gedwongen afzonderen.

Directeur

De respondenten gaven aan dat wanneer gedwongen afzonderen niet in het behandelplan staat, er achteraf geëvalueerd wordt om te bepalen of de maatregel in het behandelplan opgenomen moet worden. Hierdoor wordt onduidelijkheid over wat wel en niet mag, voor zowel de jongeren als de professionals, voorkomen.

Na gedwongen afzonderen in slaapkamer of separeerruimte wordt door de behandelcoördinator in overleg met alle betrokkenen afgewogen of het een eenmalige noodsituatie betrof of dat de verwachting is dat de maatregel in de toekomst nogmaals ingezet moet worden. In dat laatste geval wordt de maatregel opgenomen in het behandelplan.

Directeur

Wanneer gedwongen afzonderen wel opgenomen is in het behandelplan, zou altijd achteraf geëvalueerd moeten worden of het daadwerkelijk nodig was om de maatregel in te zetten of dat men achteraf gezien ook toe gekund had met een minder ingrijpende maatregel. Daarnaast moet er besproken worden wat er nodig is om gedwongen afzonderen in de toekomst te voorkomen.

Kindvriendelijke ruimte

De eis dat de ruimte waarin afgezonderd wordt kindvriendelijk, veilig en rustgevend is, werd door alle respondenten gedragen. Hierbij is het van belang dat de jongeren iets hebben om zichzelf af te leiden, zoals tv, boeken, knuffels, etc. De kamer moet echter wel beschermd zijn voor vernieling en zelfbeschadiging.

Ik denk dat we vooral van de separatie af moeten (een hele kale lege kamer zonder basis inventaris met een matras op de grond en verder niets).

Sociaal psychiatrisch verpleegkundige

Handelen volgens protocol

De respondenten gaven tevens aan dat het handelen volgens een protocol erg belangrijk is wanneer er gedwongen afgezonderd wordt. Deze protocollen zouden duidelijk moeten omschrijven onder welke voorwaarden een vrijheidsbeperkende maatregel, zoals gedwongen afzonderen, ingezet mag worden. Daarnaast beschrijft het protocol wanneer gedwongen afzonderen niet mag worden toegepast. De huidige protocollen geven ruimte voor het gedwongen afzonderen van jongeren als noodmaatregel, terwijl dit niet in het behandelplan opgenomen is. Deze noodmaatregel kan ingezet worden wanneer een jongere dusdanig gedrag vertoont dat minder beperkende maatregelen niet toereikend zijn om de veiligheid te waarborgen. Wanneer gedwongen afzonderen als noodmaatregel wordt ingezet, is vooraf niet besproken met de jongere wat dit inhoudt, wat als verwarrend en onprettig wordt ervaren door jongeren.

Er zijn situaties waarin rust echt helpend is voor een jongere. Je moet daarin normaliserend denken, maar de problemen waar deze jongere mee te kampen heeft wel in ogenschouw nemen. Dit betekent dat er hele goede kaders en protocollen moeten komen voor wanneer deze maatregelen ingezet, maar vooral NIET ingezet mogen worden. Zodat het niet meer een norm is. Het gebeurt nu te snel.

Sociaal psychiatrisch verpleegkundige

Behandelplan dat is de reden waarom iemand naar de afzondering kan en mag bekend. Als dit niet er in staat en niet besproken is dan is het voor ons vreemd en onze eigen keuze is dan weg. Overleg is heel belangrijk. Afzonderen is niet zomaar en moet niet zomaar ingezet worden.

Jongere

Contact met medewerker

Wanneer een jongere gedwongen afgezonderd wordt, vonden de respondenten het van belang dat er gedurende de afzondering voor de jongere altijd de mogelijkheid moet zijn om contact te maken met een medewerker. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de behoeften van de jongere. Het kan namelijk voorkomen dat een jongere op het moment van afzonderen geen behoefte heeft aan contact, het contact zou zich dan niet moeten opdringen.

Het belangrijkste is in mijn ogen dat een jongere er niet alleen voor staat. Wij laten hem/haar niet alleen, maar wij helpen hem/haar door deze periode heen te komen. Wij doen het samen met de jongere.

Jeugdzorgwerker

Bijlage 3: Focusgroepen

In januari 2019 zijn vier focusgroepen georganiseerd met zowel jongeren als professionals. Het doel van de focusgroepen was het operationaliseren van de voorlopige definitie, die uit het Delphi-onderzoek naar voren kwam. Daarnaast werd een verdiepende slag geslagen door in gesprek te gaan over de uitvoering van gedwongen afzonderen in de praktijk.

Deelnemers zijn geworven via de betrokken ambassadeurs van JeugdzorgPlus-instellingen. Zij hebben professionals en jongerenraden binnen hun instelling benaderd om deel te nemen aan de focusgroepen. De twee focusgroepen voor professionals bestonden uit elk zes deelnemers uit in totaal vier verschillende JeugdzorgPlus-instellingen. De twee focusgroepen voor jongeren bestonden uit in totaal negen jongeren die ofwel ervaringsdeskundig waren ofwel ten tijde van de focusgroep in een JeugdzorgPlus-instelling verbleven.

In de focusgroepen werden de thema's definitie en praktijk verder uitgediept. Hiertoe is gebruik gemaakt van de estafette methode. Binnen deze methode van onderzoek doen, ligt de nadruk op het levendig houden van het debat en het actief betrekken van alle deelnemers. Door het karakter van een focusgroep wordt het voor deelnemers mogelijk elkaar te bevragen, anekdotes uit te wisselen en te reageren op elkaars ervaringen en visie. Op deze manier wordt niet alleen nagegaan wat deelnemers denken, maar ook hoe en waarom ze dat denken. In de focusgroepen werden deelnemers aangemoedigd zelf vragen te formuleren en zowel hun eigen ideeën als ideeën van anderen te onderzoeken. Tevens hadden de professionals in de focusgroep de mogelijkheid om vragen te noteren die voorgelegd werden in de focusgroepen voor jongeren. Tijdens de focusgroepen heeft een van de onderzoekers genotuleerd. Deze notulen zijn uitgewerkt en dragen bij aan de totstandkoming van een door het veld gedragen definitie.

3.1 Focusgroep professionals

3.1.1 Opmerkingen vooraf

De beschrijving van onderstaande resultaten omvatten twee focusgroepen met professionals. De notulen van deze twee focusgroepen zijn samengevoegd. De voorlopige definitie waar professionals op gereageerd hebben, was als volgt:

“Gedwongen afzonderen betreft een tijdelijke opsluiting van een jongere, die alleen en tegen zijn of haar wil, in een afgesloten ruimte wordt geplaatst.”

3.1.2 Ronde 1: Wat vind je van de definitie?

Ik vind het een goede definitie

Hoewel de bouwstenen van de definitie volgens de helft van de deelnemers wel klopten, bestonden er ook twijfels. De deelnemers merkten op dat een kamerplaatsing vanuit pedagogisch oogpunt of als onderdeel van het dagprogramma (e.g. rustmoment of nachtrust), met een dichte deur, middels deze definitie ook als gedwongen afzonderen beschouwd kan worden. Tegelijkertijd werd duidelijk dat de IGJ op dit gebied niet eenduidig naar de instellingen is geweest: sommige instellingen hebben te horen gekregen dat een gesloten deur tijdens een rustmoment wel kan, bij andere instellingen werd benoemd dat dit niet geoorloofd is. Daarnaast zou er wettelijk gezien een verschil bestaan tussen een kamerplaatsing in een ruimte die van het kind is en een plaatsing in een ruimte die niet van het kind is. Hierop kwam de wens naar voren om de bouwsteen 'ruimte' concreter te omschrijven. Wat volgens de deelnemers ook ontbrak, waren de aanleiding tot en het doel van de afzondering, zodat het belevingsaspect meegewogen kan worden.

Er kan ook sprake zijn van gedwongen afzonderen als een begeleider bij de jongere blijft

De meerderheid van de deelnemers was het eens met deze stelling. Gedwongen afzonderen vindt plaats als het tegen de wil van de jongere is, zelfs als er een begeleider naast de jongere zit of als de jongere met de begeleider een rondje gaat lopen om af te koelen. Wat belangrijker geacht werd, was het tegen de wil afzonderen van de groep. Door de jongere tegen zijn of haar wil uit de situatie te halen en hem of haar daarmee af te zonderen van de groep, zou sprake zijn van gedwongen afzonderen.

Tijd op je kamer als onderdeel van het dagprogramma is gedwongen afzonderen

Ook over deze stelling waren de deelnemers verdeeld. Wat naar voren kwam als een belangrijk punt, is of de deur van de kamer van de jongere al dan niet gesloten is tijdens het rustuur. Dit is een uur waarin jongeren verplicht op hun kamer verblijven. Het hebben van een open deurenbeleid tijdens rustuur lijkt een wassen neus te zijn. Jongeren worden geacht tijdens het rustuur niet uit de kamer te komen, hoewel ze de mogelijkheid wel hebben. De vraag kwam naar voren in hoeverre dan sprake is van een gedwongen of vrijwillig karakter van de afzondering tijdens rustuur, waarover de meningen verdeeld waren.

3.1.3 Ronde 2: Hoe gaat het in jouw praktijk?

Kamerplaatsing: wel of niet gedwongen afzonderen?

In de instellingen wordt een scala aan ruimtes benut om jongeren af te zonderen. De deelnemers beschouwden alleen een plaatsing in een aparte, lege, prikkelarme en 'veilige' kamer als gedwongen afzonderen. Een kamerplaatsing uit pedagogisch oogpunt of als onderdeel van het dagprogramma, time-out of rustruimte, afzondering met cameratoezicht of een extra beveiligde kamer werden niet beschouwd als gedwongen afzonderen. Een klein deel van de groep deelnemers stond kritischer tegenover kamerplaatsingen (zoals rustuur of tijdens de overdracht van diensten).

Dit leidde tot de vraag wanneer een kamerplaatsing geregistreerd zou moeten worden. In sommige instellingen wordt een kamerplaatsing per tien minuten geregistreerd en vindt er elke tien minuten evaluatie plaats. In andere instellingen wordt een kamerplaatsing pas na 60 minuten geregistreerd. Deelnemers noemden dat een registratie van tien minuten hen beter leek, gezien je niet van tevoren kan bepalen dat een jongere daar een uur dient te blijven. In het laatste geval kan de jongere de kamerplaatsing als 'straf' beschouwen, wat onwenselijk is.

Wanneer vindt gedwongen afzonderen plaats?

Volgens de deelnemers vindt gedwongen afzonderen in de volgende situaties plaats:

- wanneer geen samenwerking meer mogelijk is tussen de medewerker en de jongere;
- in het kader van eigen veiligheid en de veiligheid van anderen (jongeren en professionals);
- als een jongere er vrijwillig voor kiest om in afzondering te overnachten met de camera aan, omdat hij of zij het alternatief niet prettig vindt (gehele dag een op een begeleiding, geschaduw worden);
- indien een jongere een andere jongere fysiek aanvalt, omdat medewerkers willen laten merken dat dergelijk gedrag niet getolereerd wordt (orde).

Waarom vindt gedwongen afzonderen plaats?

Volgens de deelnemers vindt gedwongen afzonderen om de volgende redenen plaats:

- als onderdeel van routine en repressief karakter (indien een jongere te laat terug is of is weggelopen, is het gebruikelijk om gedwongen afzonderen in te zetten als sanctie);
- vanuit angst en de wens om veiligheid en controle te creëren;
- verschil in handelen tussen medewerkers;

- medewerkers die al langer werkzaam zijn in JeugdzorgPlus zouden het repressieve karakter meer gewend zijn dan de meer recente medewerkers die open staan voor handelingsalternatieven.

Doelgroep als factor

Medewerkers in JeugdzorgPlus zien de doelgroep veranderen. De jongeren uit zowel de psychiatrie als het strafrechtelijk kader komen nu ook in JeugdzorgPlus. Deze complexe problematiek vraagt om een veiligere omgeving voor de jongere. Tevens vraagt dit meer van de medewerkers. Op dit moment wordt nog te vaak gedwongen afgezonderd uit angst of wegens onvoldoende kennis van de problematiek rondom de jongere om de veiligheid van zowel de jongere als anderen (jongeren en professionals) te waarborgen.

Wat gebeurt er als er alarm wordt gedrukt?

Ook op dit gebied werden verschillen tussen instellingen genoemd. Twee voorbeelden, waarbij twee groepsleiders op een groep van negen jongeren staan. Indien alarm wordt gedrukt, dan:

- gaat een groepsleider naar alarm toe en blijft de ander op de groep;
- gaat een groepsleider naar alarm toe en zet de andere groepsleider alle overige jongeren op kamer (gesloten deur), waarna ook deze groepsleider gaat assisteren bij het alarm.

In vergelijking met het eerste voorbeeld kan volgens deelnemers middels het tweede voorbeeld escalatie op de groep voorkomen worden. In de tweede situatie worden jongeren op de eigen kamer geplaatst alvorens op het alarm te reageren in plaats van de eerste situatie, waarin één groepsleider overblijft die alle jongeren op de groep onder zijn of haar hoede moet nemen. Dergelijke handelingen zijn bij sommige instellingen vastgelegd in reglementen.

Opschaling in mogelijkheden

Volgens deelnemers is het mogelijk om op te schalen in ruimtes die ingezet worden:

- time-out in (eigen) kamer;
 - er wordt geprobeerd de kamer zo veel mogelijk te strippen;
 - er wordt pas overgegaan naar de volgende stap als time-out geen optie is en dit vindt altijd plaats in overleg met de jongere;
- rustruimte;
 - kan ingezet worden als advies door professionals aan jongeren, bijvoorbeeld om zichzelf rustig te krijgen en afzondering te voorkomen;
- opvang/afzonderingsruimte;
 - camera gaat alleen aan indien nodig op indicatie van een gedragswetenschapper of hoofd behandeling.

Een punt van kritiek is dat de rustruimte volgens medewerkers sterk lijkt op een afzonderingsruimte. Indien de afzonderingsruimte zou verdwijnen, zou de rustruimte voor hetzelfde doeleinde gebruikt kunnen worden. Dit dient voorkomen te worden.

Hoe ziet de nacht eruit?

In de nacht zijn de deuren van de kamers van de jongeren gesloten. Bij sommige instellingen is er in de nacht sprake van een slaapdienst, bij andere instellingen is een waakdienst aanwezig. Bij een waakdienst is de medewerker direct beschikbaar voor de jongere, bij een slaapdienst staat de beveiliging de jongere te woord en wordt de medewerker indien nodig ingeschakeld. In beide situaties kan er beroep gedaan worden op de medewerker, zodat in contact met de jongere gedwongen afzonderen in een speciaal daartoe ingerichte ruimte voorkomen kan worden. Het hanteren van een gesloten deur in de nacht zou volgens de definitie ook als gedwongen afzonderen beschouwd worden.

Wensen

Gedwongen afzonderen kan volgens de deelnemers niet helemaal gereduceerd worden tot nul. Wel zouden zij de inrichting van de kale (rust- en afzondering) ruimtes anders willen zien. Daarbij moet gedacht worden aan een werkbare ruimte voor de medewerkers, waarin het mogelijk is de inrichting van de ruimte af te stemmen op wat de jongere nodig heeft. Denk bijvoorbeeld aan losse elementen, zoals zachte blokken, die toegevoegd of weggehaald kunnen worden. Een andere wens is om op het gehele terrein een groepsleider aanwezig te laten zijn die op meerdere groepen aan kan sluiten als mediator, zodat escalatie voorkomen kan worden.

3.1.4 Ronde 3: Conclusie en aanscherpen definitie

Volgens deelnemers zou het doel van gedwongen afzonderen aan de definitie toegevoegd moeten worden. Hieronder werd volgens de deelnemers de veiligheid van het kind (expliciet noemen van agressie en suicide) en het leefklimaat verstaan. Wanneer het doel niet genoemd zou worden in de definitie, gaat men uit van de interpretatie van de persoon zelf en dan kan gedwongen afzonderen altijd mogelijk zijn. Daarnaast zou de ruimte specifiekere uitgewerkt moeten worden in de definitie. Zo kan voorkomen worden dat een kamerplaatsing of een plaatsing op een woongroep ook onder de definitie gedwongen afzonderen valt. De meerderheid van de deelnemers waren van mening dat in het geval van een kamerplaatsing uit pedagogisch oogpunt of als onderdeel van het dagprogramma geen sprake is van gedwongen afzonderen. Verder werd genoemd dat indien gedwongen afzonderen toch plaatsvindt, dit altijd zo kort mogelijk en met zo veel mogelijk contact (tussen professional en jongere) moet zijn.

3.2 Focusgroep jongeren

3.2.1 Opmerkingen vooraf

De beschrijving van onderstaande resultaten omvatten twee focusgroepen met jongeren. De notulen van deze twee focusgroepen zijn samengevoegd. De voorlopige definitie waar jongeren op gereageerd hebben, was als volgt:

“Gedwongen afzonderen betreft een tijdelijke opsluiting van een jongere, die alleen en tegen zijn of haar wil, in een afgesloten ruimte wordt geplaatst.”

3.2.2 Ronde 1: Wat vind je van de definitie?

Algemene opmerkingen

Jongeren vonden de definitie te subjectief. Zij waren van mening dat voorkomen moet worden dat er verkeerd gebruik wordt gemaakt van de definitie, omdat hoe deze geformuleerd was tot verschillende interpretaties kon leiden. Zo is het volgens jongeren van belang om in ieder geval de duur, het doel en wie bepaalt in de definitie te verwerken. Tevens noemden jongeren dat gedwongen afzonderen niet alleen een afzondering in de isoleerruimte is. Het kan ook in de eigen kamer of in een ruimte met kussens plaatsvinden. Ook gaven jongeren aan twijfels te ervaren over hoe de registratie van de gedwongen afzondering plaatsvindt.

Tijdelijk

Volgens jongeren is ‘tijdelijk’ een overbodige eis in de definitie. Zij noemden dat het lastig te bepalen is hoe lang dit dan is en hoe bepaalt kan worden hoe lang een kind opgesloten dient te worden.

Alleen

Dit onderdeel van de definitie werd door de jongeren als vanzelfsprekend beschouwd. Belangrijker was volgens hen de vraag waar je van wordt afgezonderd: van de groep of van de professional.

Tegen je wil

Volgens jongeren is er geen sprake van vrije wil in JeugdzorgPlus: jongeren ervaren dat zij voortdurend strategisch handelen en het eigen gedrag afstemmen op de groepsleiding. Tevens ervaren zij dat het afzonderen op eigen verzoek snel dwang kan worden indien je je niet aan de regels houdt gedurende vrijwillige afzondering. Zij noemden dat dit door groepsleiders niet als dwang gezien wordt, omdat jongeren zelf de keuze gemaakt hebben om afgezonderd te worden.

Afgesloten

Volgens jongeren is de afgesloten deur een belangrijk aspect van gedwongen afzonderen. Volgens hen behoort een afgesloten deur gedurende het rustmoment ook tot gedwongen afzonderen. Wel wordt een afzondering tijdens het rustmoment als minder erg beschouwd dan een afzondering naar aanleiding van een incident: de jongere is niet het probleem, iedereen moet naar de eigen kamer en het is onderdeel van het beleid.

Nood versus beleid

Gedwongen afzonderen op grond van nood of beleid voelt wezenlijk anders voor de jongeren. Wat daarnaast genoemd werd, is dat er vaak geen sprake is van crisis, maar er crisis of nood wordt gemaakt, doordat er iets afgedwongen wordt bij de jongere wat deze niet wil. Denk bijvoorbeeld aan beleid om bij binnenkomst van de jongere onderzoek aan lichaam en kleding uit te voeren: dit kan bij jongeren met een verleden van seksuele trauma's leiden tot een herbeleving van deze trauma's.

Strafmaatregel

Volgens jongeren wordt onderschat hoe vaak een afzonderingsmaatregel ingezet wordt als strafmaatregel. Volgens hen kan dit over kleine dingen gaan die niet omschreven of vastgelegd zijn in regels. Jongeren noemden dan ook dat de afzondering een doel moet hebben.

Suïcide risico

Jongeren noemden dat het bij een risico op suicide niet helpend is om af te zonderen. Gedwongen afzonderen voelt in dat kader als straf, terwijl het dan juist belangrijk is om nabijheid te bieden. Daarnaast lijkt volgens hen een isoleerruimte veilig, maar zijn er nog steeds jongeren die zichzelf in de isoleerruimte kunnen beschadigen. Het is zodoende van belang dat er maatwerk geboden wordt.

Agressie

Gedwongen afzonderen in een isoleerruimte kan de agressie van de jongere versterken en de vertrouwensband tussen de jongere en de hulpverlener schaden. Er is voor jongeren niets om handen om uit de agressie te komen. Volgens jongeren zou het in dergelijke gevallen helpend zijn om gebruik te maken van fysieke sensaties, zoals het voelen van water op de huid.

3.2.3 Ronde 2: Hoe gaat het in jouw praktijk?

Algemene opmerkingen

JeugdzorgPlus wordt door jongeren als zeer repressief ervaren. Volgens jongeren is het daarom van belang om te definiëren hoe te handelen en niet per se om te bepalen waar de ruimte aan moet voldoen bij gedwongen afzonderen. Daarnaast merken jongeren op dat hulpverleners in JeugdzorgPlus beperkt inzicht hebben in de psychische problematiek waar jongeren mee kampen en hoe daarmee om te gaan. Het handelingsrepertoire van groepsleiders is vaak gericht op het bijsturen van gedrag.

Situatie

Jongeren gaven aan dat het soms goed kan zijn om jongeren uit een situatie te halen of van de groep te verwijderen. Daarbij dient per situatie bepaald te worden wat nodig is en hoe gedwongen

afzonderen voorkomen kan worden, bijvoorbeeld middels het inzetten van alternatieven. Een jongere mag niet direct afgezonderd worden: eerst moeten alternatieven afgewogen en ingezet worden.

Over het gebruik van de isoleerruimte om een jongere uit de situatie te halen of van de groep te verwijderen, bestaan verschillende visies. Er zijn jongeren die noemen dat gedwongen afzonderen als straf ingezet moet kunnen worden, zoals bij boosheid of openlijke automutilatie. Indien sprake is van dergelijk gedrag op de groep en andere jongeren zich niet veilig voelen, moet de mogelijkheid bestaan om een jongere in te sluiten om de veiligheid van de groep te waarborgen. In dergelijke gevallen dient een insluiting als straf ingezet te kunnen worden. Andere jongeren onderstrepen juist het weren van de isoleerruimte in JeugdzorgPlus en noemen het een vorm van mishandeling.

Gedwongen afzonderen wordt volgens jongeren ingezet in de volgende situaties: nood, crisis ontstaan door regels binnen de instelling, naar aanleiding van een straf die is vastgelegd en naar aanleiding van een straf die niet is vastgelegd.

Ruimte

Jongeren benoemden dat de isoleerruimte een erbarmelijke ruimte is: het is een kale ruimte met enkel een toilet. Overnachten in de isoleerruimte is mogelijk, maar alleen indien door een behandelcoördinator toestemming is gegeven. Uit de gesprekken met jongeren kwam naar voren dat er verschillen bestaan tussen instellingen omtrent de ruimtes die afgesloten kunnen worden. In sommige instellingen kan alleen de isoleerruimte afgesloten worden, in andere instellingen kunnen alle ruimtes afgesloten worden.

Binnen gedwongen afzonderen bestaan er volgens jongeren gradaties in de ernst van de afzondering. Volgend van meest naar minst ingrijpend:

- isoleerruimte (kale ruimte buiten de groep);
- time-out ruimte (kale ruimte op de groep);
- chill-out ruimte (ruimte met kussens op de groep);
- eigen kamer van de jongere (gestript of ongestript).

Tijdelijk

Jongeren benoemden dat de afspraken omtrent gedwongen afzonderen in de isoleerruimte hen niet altijd duidelijk zijn. Volgens sommigen is het niet mogelijk om in de nacht in de isoleerruimte te verblijven, terwijl anderen benadrukken dat het wel mogelijk is indien er toestemming is van een behandelcoördinator. Daarnaast beschouwen zij het concept 'tijdelijk' als kortdurend verblijf in de isoleerruimte: een jongere verblijft in de isoleerruimte totdat hij of zij gekalmeerd is en op de groep kan zijn. De gevolgen van een korte plaatsing in een isoleerruimte houden echter langer aan: jongeren mogen bijvoorbeeld wel naar school, maar moeten dan een week lang elke avond op de eigen kamer blijven.

Alleen

Volgens jongeren komt begeleiding elk kwartier kijken indien je in de isoleerruimte geplaatst bent. Of dit helpend is, verschilt per medewerker: met de ene groepsleider is beter communicatie mogelijk of hebben jongeren met een klik dan met de ander. In principe breng je de tijd in de isoleerruimte alleen door. Volgens jongeren betekent 'alleen' een afzondering van de groep, omdat de jongere zich op de groep niet kan gedragen.

Keuze

De jongere zou zelf moeten kunnen kiezen of er iemand bij hem of haar aanwezig is gedurende de afzondering, wie dat dan is, welke ruimte gebruik wordt en welke kleding zij dragen. Er moet dus sprake zijn van maatwerk en de jongere moet betrokken worden bij de mogelijke opties.

Controle/monitoring

Door gedwongen afzonderen verplicht vast te laten leggen door professionals, zal volgens jongeren minder snel misbruik gemaakt worden van de afzonderingsmaatregel. Dit kan professionals scherp houden in wanneer wel of niet gedwongen afzonderen toegepast wordt. Jongeren noemen daarbij niet te kunnen vertrouwen op 'goed vertrouwen' van medewerkers in het noteren van de afzondering. Om dit te ondervangen dient de maatregel ondertekend te worden door de jongere als deze de afzondering verlaat. Dit verbetert de mogelijkheid voor jongeren om voor de eigen rechten op te komen, bijvoorbeeld bij een klachtencommissie. Onderdelen die vastgelegd dienen te worden, zijn:

- de vorm van afzondering;
- de duur van afzondering;
- hoe vaak de jongere afgezonderd is;
- het doel en de afweging van afzondering;
- hoe vaak er contact is geweest met de jongere gedurende de afzondering;
- welke alternatieven er besproken zijn met de jongere alvorens over te gaan tot afzondering.

Nu vindt er achteraf vaak alleen een gesprek plaats tussen de jongere en de behandelcoördinator. Dit zou plaats moeten vinden als de jongere helemaal afgekoeld is. Volgens de jongeren moet aan de groepsleiding gevraagd worden: "stel je voor dat het je eigen kind is, heb je dan nu goed gehandeld en ben je tevreden, of had andere optie goed geweest?" Deze vraag zou volgens jongeren kunnen werken om medewerkers te stimuleren naar alternatieven te zoeken.

De jongeren de registratie laten ondertekenen, roept echter ook vragen op. Sommige jongeren zijn huiverig de afzondering op die manier vast te laten leggen, omdat de registraties bij de rechter terecht komen. Dit kan gevolgen hebben voor de verlenging van het traject.

3.2.4 Ronde 3: Vragen van professionals beantwoorden

Wanneer zou een jongeren in de opvang/isoleer geplaatst mogen worden?

Volgens de jongeren mag een jongere nooit in de isoleerruimte geplaatst worden. Plaatsing in een time-out of chill-out zou alleen mogen indien de jongere het zelf aangeeft. De afzondering moet een doel hebben en het mag zeker niet als straf ingezet worden. Volgens jongeren zou het beter zijn om te werken met beloningen.

Maakt het voor jou verschil als je met of zonder begeleider wordt geplaatst?

Het is volgens jongeren alleen helpend als het iemand is met wie de jongere een vertrouwensband heeft en wanneer de jongere behoefte heeft aan nabijheid. Er werd expliciet genoemd dat het niet helpend is wanneer de jongere een conflict heeft met de groepsleider of wanneer een van de hulpverleners die de jongere in de afzondering heeft geplaatst nabijheid wil bieden.

Wanneer voel je je gedwongen afgezonderd?

Voor jongeren is het belangrijk dat erkend wordt dat gedwongen afzonderen een feit is en niet een gevoel.

Wat is een omgeving die veilig is voor jezelf en je omgeving?

Jongeren noemden dat een JeugdzorgPlus-instelling geen fijne omgeving is. Om van JeugdzorgPlus een fijne omgeving te maken, is het van belang het repressieve karakter van JeugdzorgPlus weg te halen. Door jongeren zou het gewaardeerd worden als professionals in JeugdzorgPlus kennis en handvatten krijgen om hun gedrag aan te passen. Het gaat om de houding van het personeel in de instellingen, aldus de jongeren. Daarnaast is het belangrijk om maatwerk in te zetten en het systeem van de jongere mee te nemen: per jongere moet bekeken worden wat nodig is.

Wanneer denk je dat gedwongen afzonderen niet nodig is, maar wel wordt toegepast?

Gedwongen afzonderen of straf zou niet nodig moeten zijn wanneer je start bij een JeugdzorgPlus-instelling. Volgens jongeren mag het niet zo zijn dat je in een instelling met niets begint en in afzondering start, waarna je je vrijheid moet verdienen.

3.2.5 Ronde 4: Conclusie

Jongeren vinden het belangrijk dat gedwongen afzonderen voorkomen wordt. Hierin spelen het bieden van maatwerk en alternatieven een grote rol. Indien alternatieven geen uitkomst bieden en het nodig is om de veiligheid voor anderen te waarborgen, zou insluiting geoorloofd zijn. Gedwongen afzonderen zou echter niet plaats mogen vinden in een isoleerruimte. Daarnaast vinden jongeren het belangrijk dat groepsleiders beter opgeleid worden voor het werk in JeugdzorgPlus.

Bijlage 4: Registratieformulier

REGISTRATIEFORMULIER GEDWONGEN AFZONDEREN

Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.

Alle vormen zoals omschreven in bovenstaande definitie dienen per individu en per keer met dit formulier geregistreerd te worden en zowel door een medewerker als de jongere ondertekend te worden. Bij het invullen van dit registratieformulier kunnen meerdere opties aangevinkt worden.

START GEDWONGEN AFZONDEREN

Datum: Tijd:

EIND GEDWONGEN AFZONDEREN

Datum: Tijd:

AANLEIDING

Incident

- ☐ Agressie
- ☐ Zelfbeschadiging
- ☐ Suïcide poging
- ☐ Anders, namelijk ...

Regels

- ☐ Verstoren orde groep
- ☐ Niet opvolgen vastgelegde regels
- ☐ Anders, namelijk ...

Dagprogramma

- ☐ Rustmoment
- ☐ Kamerprogramma
- ☐ Anders, namelijk ...

DOEL

- ☐ Veiligheid jongere
- ☐ Veiligheid anderen
- ☐ Pedagogisch maatregel, namelijk...
- ☐ Anders, namelijk ...

RUIMTE

- ☐ Eigen kamer jongere
- ☐ Chill-out ruimte
- ☐ Afzonderingsruimte
- ☐ Isoleerruimte

AANVULLEND

- ☐ Deur niet op slot
- ☐ Deels gestript
- ☐ Volledig gestript

CONTACTMOMENTEN EN OBSERVATIE

- ☐ Observatie middels cameratoezicht
- ☐ Observatie middels regelmatig bezoek, namelijk ...
- ☐ Begeleiding continu mogelijk, door (functie) ...

ALTERNATIEF

- ☐ Er is geen alternatieve interventie aan de jongere aangeboden
- ☐ Aangeboden, namelijk ...

EVALUATIE

- ☐ Er heeft evaluatie plaatsgevonden, met ...
- ☐ Er zijn afspraken gemaakt, namelijk ...

AANVULLING VAN JONGERE

- ☐ Ik heb het formulier gezien en wat er is ingevuld klopt
- ☐ Ik heb het formulier gezien en ik wil het volgende toevoegen, namelijk

OPMERKINGEN

--

PARAAF MEDEWERKER

Naam:

Plaats en datum:

PARAAF JONGERE

Naam:

Plaats en datum:

Bijlage 5: Registratiehandleiding

HANDLEIDING

Nulmeting gedwongen afzonderen
Onderzoeksproject "*Ik laat je niet alleen*"

Deze handleiding bevat een korte beschrijving van de inhoud van de nulmeting van het project “Ik laat je niet alleen”: wat is de definitie van gedwongen afzonderen, uit welke onderdelen bestaat de nulmeting en hoe vindt de registratie plaats?

1. Definitie gedwongen afzonderen

Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jeugdige plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.

2. Onderdelen van de nulmeting

In de nulmeting worden de aard en omvang van gedwongen afzonderen onderzocht. Het is van belang een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de toepassing van gedwongen afzonderen. Na de nulmeting wordt bepaald hoe de registratie er uiteindelijk uit komt te zien. Voor de nulmeting worden de volgende zaken vastgelegd:

Wordt een jongere (buiten het dagprogramma/slappen) tegen zijn of haar wil in een ruimte geplaatst die hij of zij niet kan of mag verlaten?

Zorg dat de volgende onderdelen vastgelegd worden:

A. AANLEIDING

Wat heeft tot de gedwongen afzondering geleid?

B. DOEL

Met welk doel is de jeugdige gedwongen afgezonderd?

C. RUIMTE

In welke ruimte vond de afzondering plaats?

D. DUUR

Hoe lang is de jeugdige afgezonderd? De begin- en de eindtijd worden vastgelegd.

Als er sprake is van een vast kamerprogramma voor een leefgroep dan wordt dit eenmalig geregistreerd en doorgegeven.

E. CONTACT

Was het gedurende de afzondering te allen tijde mogelijk contact te hebben met een medewerker? Was er sprake van observatie van de jeugdige?

F. ALTERNATIEVEN

Welke (minder ingrijpende) mogelijkheden zijn er voorafgaande en gedurende het gedwongen afzonderen aangeboden?

G. EVALUATIE

Heeft na afloop van de afzondering nabeschouwing plaatsgevonden? Wat kwam hieruit naar voren?

H. AKKOORD/AANVULLINGEN JEUGDIGE

Is de jeugdige akkoord met de vastlegging van de gedwongen afzonderen. Heeft de jeugdige aanvullingen?

3. Registratie

De informatie wordt gedurende de nulmeting (6 weken) zoveel mogelijk uit de bestaande registraties gehaald. Afhankelijk van de instelling kan het zijn dat er aanvullende informatie wordt gevraagd die tot nu toe niet is vastgelegd. Elke instelling heeft een ambassadeur en een contactpersoon registratie voor het project. Samen met de onderzoekers wordt beslist hoe deze informatie alsnog kan worden vastgelegd.

Op basis van de bevindingen in de nulmeting wordt de definitieve registratie bepaald. Deze registratie is onmisbaar voor het verbeteren van de zorgpraktijk, voor het verantwoorden van keuzes en voor het toetsen van beleidsdoelstellingen van locaties, organisaties en landelijk beleid.